



ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ
ХАЛҚ ТАЪЛИМИ ВАЗИРЛИГИ

НИЗОМИЙ НОМИДАГИ ТОШКЕНТ
ДАВЛАТ ПЕДАГОГИКА УНИВЕРСИТЕТИ
ХУЗУРИДАГИ ХАЛҚ ТАЪЛИМИ
ХОДИМЛАРИНИ ҚАЙТА ТАЙЁРЛАШ ВА
УЛАРНИНГ МАЛАКАСИНИ ОШИРИШ
ХУДУДИЙ МАРКАЗИ

4.1
МОДУЛ

ТАРИХ ФАНИНИ ЎҚИТИШДА
ЗАМОНАВИЙ ЁНДАШУВЛАР ВА ИННОВАЦИЯЛАР

ЎҚУВ – УСЛУБИЙ МАЖМУА



ТОШКЕНТ-2018

**ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ
ХАЛҚ ТАЪЛИМ ВАЗИРЛИГИ**

**НИЗОМИЙ НОМИДАГИ ТОШКЕНТ ДАВЛАТ ПЕДАГОГИКА
УНИВЕРСИТЕТИ ХУЗУРИДАГИ ХАЛҚ ТАЪЛИМИ ХОДИМЛАРИНИ
ҚАЙТА ТАЙЁРЛАШ ВА УЛАРНИНГ МАЛАКАСИНИ ОШИРИШ
ХУДУДИЙ МАРКАЗИ**

**ТАРИХ ФАНИНИ ЎҚИТИШДА ЗАМОНАВИЙ
ЁНДАШУВЛАР ВА ИННОВАЦИЯЛАР
МОДУЛИ БЎЙИЧА**

Ў Қ У В – У С Л У Б И Й М А Ж М У А

**Малака тоифа
йўналиши:**

Тарих фани ўқитувчилари

**Тингловчилар
контингенти:**

**умумий ўрта таълим мактаблари, таълим
ДТС асосида олиб борилаётган
имконияти чекланган болалар
ихтисослаштирилган мактаблари,
мактаб-интернатлари ва имконияти
чекланган ўқувчиларнинг уйида яқка
тартибда таълим берувчи тарих фани
ўқитувчилари**

Тошкент – 2018

Мазкур ўқув-услугий мажмуа Халқ таълими вазирлигининг 2018 йил _____ даги _____-сонли буйруғи билан тасдиқланган тарих фани ўқитувчиларининг малакасини ошириш тоифа йўналиши ўқув режаси ва дастури асосида тайёрланди.

- Тузувчилар:** Н.Н.Нарзиев - Низомий номидаги ТДПУ хузуридаги халқ таълими ходимларини қайта тайёрлаш ва уларнинг малакасини ошириш ҳудудий маркази “Ижтимоий-иқтисодий фанлар методикаси” кафедраси катта ўқитувчиси
- С.Р.Бердиев - Низомий номидаги ТДПУ хузуридаги халқ таълими ходимларини қайта тайёрлаш ва уларнинг малакасини ошириш ҳудудий маркази “Ижтимоий-иқтисодий фанлар методикаси” кафедраси катта ўқитувчиси
- Тақризчилар:** Х.Э.Юнусова -М.Улуғбек номидаги ЎзМУ “Ўзбекистон тарихи” кафедраси профессор в.б., т.ф.д.
- А.Р.Тагаев -Халқ таълими вазирлиги “Маънавий ва ахлоқий тарбия” бўлим бошлиғи, т.ф.н.
- И.М.Шамсиева -ЎзФА Ўзбекистоннинг энг янги тарих масалалари бўйича мувофиқлаштирувчи методик марказ кичик илмий ходими, т.ф.н.

Ўқув-услугий мажмуа А.Авлоний номидаги Халқ таълими тизими раҳбар ва мутахассис ходимларини қайта тайёрлаш ва малакасини ошириш институти илмий кенгашининг 2018 йил _____ даги _____ - сонли баённомаси билан маъқулланган ва нашрга тавсия этилган.

МУНДАРИЖА

I. Ишчи дастури.....	5
II. Модулни ўқитишда фойдаланиладиган интерфаол таълим методлари.....	11
III. Назарий машғулот материаллари.....	19
IV. Амалий машғулот материаллари.....	56
V. Кўчма машғулот материаллари	66
VI. Кейслар банки.....	73
VII. Мустақил таълим мавзулари	79
VIII. Глоссарий	81
IX. Адабиётлар рўйхати.....	85

The text is framed by two large, dark blue, L-shaped brackets. One bracket is on the left, and the other is on the right, both pointing towards the center text.

ИШЧИ ДАСТУР

Кириш

Мамлакатимизда мустақиллик йилларида амалга оширилган кенг кўламли ислохотлар миллий давлатчилик ва суверенитетни мустаҳкамлаш, хавфсизлик ва ҳуқуқ-тартиботни, жамиятда қонун устуворлигини, инсон ҳуқуқ ва эркинликларини, миллатлараро тотувлик ва диний бағрикенглик муҳитини таъминлаш учун муҳим пойдевор бўлди, халқимизнинг муносиб ҳаёт кечириши, жаҳон талаблари даражасида таълим олиши ва касб эгаллаши, фуқароларимизнинг бунёдкорлик салоҳиятини рўёбга чиқариш учун зарур шарт-шароитлар яратди.

Янги шароитлардан келиб чиқиб, «Таълим тўғрисида»ги ва «Кадрлар тайёрлаш миллий дастури тўғрисида»ги Ўзбекистон Республикаси қонунларига, 2017-2021-йилларга мўлжалланган “Ўзбекистон Республикасини янада ривожлантириш бўйича Ҳаракатлар стратегияси”, Ўзбекистон Республикаси Президентининг “Педагог кадрларни тайёрлаш, халқ таълими ходимларини қайта тайёрлаш ва уларнинг малакасини ошириш тизимини янада такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги Қарорига мувофиқ, таълим босқичларининг узлуксизлиги ва изчиллигини таъминлаш, таълимнинг замонавий методологиясини яратиш, давлат таълим стандартларини компетенциявий ёндашув асосида такомиллаштириш, ўқув-методик мажмуаларнинг янги авлодини ишлаб чиқиш ва амалиётга жорий этиш ҳамда педагог ходимларини қайта тайёрлаш ва уларнинг малакасини ошириш тизимини янада такомиллаштириш тақозо этади.

“Тарих фанини ўқитишда замонавий ёндашувлар ва инновациялар” модулнинг ишчи ўқув дастури тарих фани ўқитувчилари малакасини ошириш курсининг ўқув дастури асосида тузилган бўлиб, у тарих фани ўқитувчиларига таълимда замонавий ёндашувлар ва инновацияларнинг мазмун ва моҳиятини очиқ беради.

Модулнинг мақсади ва вазифалари

Модулнинг мақсади: умумий ўрта таълим мактаблари тарих фани ўқитувчиларининг таълим-тарбия жараёнида замонавий ёндашувлар ва инновацияларни қўллаш компетенцияларини ривожлантириш.

Модулнинг вазифалари:

- тингловчиларда тарихни ўқитишда замонавий ёндашувларни татбиқ қилиш, инновациялардан фойдаланиш учун зарур бўлган билим ва кўникмаларни шакллантириш;

- тарих дарсларида замонавий таълим воситалардан фойдаланиш кўникмаларини ривожлантириш;

- замонавий талаблар асосида тарих дарсларини самарали ташкил қилиш йўллари ўргатиш;

- тарих фанини ўқитишда замонавий ёндашувлар ва инновацияларни қўллаш имкониятларини ўргатиш.

Модул бўйича тингловчиларнинг билим, кўникма, малака ва компетенцияларига қўйиладиган талаблар

Тингловчи:

- таълим соҳасидаги инновацион фаолият асосларини;
- тарих фанини ўқитишда қўлланиладиган замонавий ёндашувлар ва инновацияларни;
- тарих ўқитишда қўйиладиган ҳозирги замон талабларини **билиши**;
- тарих дарсларини ўқишда инновацион ва компетенциявий ёндашувлардан фойдаланиш;
- тарих фанининг таълим мазмуни, воситалари, методлари ва шаклларининг узвийлиги ва изчиллигини таъминлаш;
- тарих дарсларида ахборот коммуникация технологияларидан унумли фойдаланиш;
- ўқитиш мазмунига оид ахборотларни қайта ишлаш, умумлаштириш ва ўқувчиларга етказиш **кўникмаларга**;
- замонавий ёндашувлар ва инновацияларга оид назарий ва методик билимларни дарс жараёнида қўллаш;
- тарих таълими жараёнида ўқувчиларнинг мустақил ва ижодий фикр юритишини таъминлашга қаратилган интерфаол усуллар ва замонавий воситалардан самарали фойдалана олиш;
- тарих дарсларига қўйиладиган замонавий талаблар асосида дарсларни ташкил этиш **малакаларга**;
- замонавий ёндашувлар ва инновациялардан касбий фаолиятда фойдаланиш;
- тарих фани назарияси ва уни ўқитиш методикаси ютуқлари, фан бўйича тадқиқотларидан хабардор бўлиш **компетенцияларига эга бўлиши лозим**.

Модулни ташкил этиш ва ўтказиш бўйича тавсиялар

Тарих фанини ўқитишда замонавий ёндашувлар ва инновациялар фани назарий ва амалий машғулотлар шаклида олиб борилади.

Назарий машғулотларда тарих фанини ўқитишда илғор хорижий тажрибалар, замонавий ёндашувлар ва инновациялар ҳақида маълумотлар берилади.

Амалий машғулотларда тарихни ўқитишда замонавий ёндашувлар ва инновацияларнинг қўлланилиши, замонавий таълим воситаларидан фойдаланиш усуллари, тарих дарсига қўйилган замонавий талаблар ўргатилади.

Машғулотларда техник воситалардан, экспресс-сўровлар, тест сўровлари, ақлий ҳужум, гуруҳли фикрлаш, кичик гуруҳлар билан ишлаш ва бошқа интерактив таълим усулларидан фойдаланиш назарда тутилади.

Модулнинг ўқув режадаги бошқа блок ва модуллар билан боғлиқлиги ва узвийлиги

Модул мазмуни ўқув режадаги “Таълим-тарбия технологиялари ва педагогик маҳорат”, “Таълим жараёнида ахборот-коммуникация

технологияларини қўллаш”, блоклари “Тарих фанини ўқитиш методикаси” модули билан узвий боғланган ҳолда ўқитувчиларнинг касбий педагогик тайёргарлик даражасини орттиришга хизмат қилади.

Модулнинг услубий жиҳатдан узвий кетма-кетлиги

Мазкур модул “Таълим-тарбия жараёнларини ташкил этишнинг ҳуқуқий-меъёрий асослари”, “Таълим-тарбия технологиялари ва педагогик маҳорат” ва “Таълим жараёнларида ахборот-коммуникация технологияларини қўллаш” блокларидан кейин ўрганилади. Унда юқоридаги блокларда ўрганилган мазмун йўналишлари ва услубий жиҳатларини тарих фанига татбиқ этиш имкониятлари очиб берилади.

Модулнинг таълимдаги ўрни

Тингловчиларга тарих фанини ўқитишда замонавий ёндашувлар ва инновацияларни ўргатиш ҳамда амалда қўллаш кўникмаларини шакллантириш орқали таълим самарадорлигини таъминлашдан иборат.

Модул бўйича соатлар тақсимоги

4.1. Тарих фанини ўқитишда замонавий ёндашувлар ва инновациялар

№	Модул мавзулари	Ҳаммаси	Жами ўқув юкламаси	Жумлада			Мустақил таълим
				назарий	амалий	кўчма машғулот	
1.	Тарих таълимига инновацион ва компетенциявий ёндашув	4	4	2	2	-	-
2.	Тарих дарсларида интерфаол таълим усулларида фойдаланиш	6	6	2	4	-	2
3.	Тарих дарсларига замонавий таълим воситаларини жорий этиш	2	2	-	2	-	-
4.	Тарих фанини ўқитишда хориж тажрибалари.	6	6	4	2		-
5.	Тарих фанини ўқитишда инновацион ва замонавий таълим технологияларидан фойдаланишнинг долзарб масалалари	6	4	-	-	4	-
Жами		24	22	8	10	4	2

НАЗАРИЙ ВА АМАЛИЙ МАШҒУЛОТЛАР МАЗМУНИ

1-мавзу: Тарих таълимига инновацион ва компетенциявий ёндашув
(2 соат маъруза ва 2 соат амалий машғулот)

Таълимда компетенциявий ёндашувнинг вужудга келиши тарихига оид маълумотлар. Тарих таълимида компетенциявий ёндашув ва компетенция тушунчаси. Тарих фанидан компетенциявий ёндашувга асосланган давлат таълим стандартнинг мақсад ва вазифалари, асосий принциплари, таркибий қисмлари. Хорижий таълимда тьютор, эдвайзер, фасилитатор ва модераторлик фаолияти.

2-мавзу: Тарих дарсларида интерфаол таълим усулларида фойдаланиш (2 соат маъруза ва 2 соат амалий машғулот)

Тарих фани ўқитувчисининг инновацион фаолияти. Тарих дарсларида ўқувчиларнинг билиш фаоллигини ошириш ва мустақил таълимни ташкил этиш асосидаги инновацион таълим шакллари: амалий ўйинлар, муаммоли ўқитиш, интерфаол усуллар.

Ўзбекистон ва жаҳон тарихи дарсларида интерфаол усуллардан фойдаланиш бўйича ўқув топшириқларини тайёрлаш.

3-мавзу: Тарих дарсларига замонавий таълим воситаларини жорий этиш (2 соат амалий машғулот)

Тарих таълимида замонавий ахборот-коммуникация технологиялари. Тарих фанини ўқитишда АКТни қўллашнинг ўзига хос жиҳатлари.

Тарих дарсларида замонавий воситалар, жумладан, ёрдамчи воситалар (жадвал, чизма, диаграмма), техник воситалар (флип-чарт, компьютер, электрон доска-Trace Board, U-Board), ўқув-услугий воситалар (дарслик, хрестоматия ва бошқа ўқув қўлланмалар ёрдамида йўриқнома, ўқув топшириқлари ёзилган тарқатмалар) ёрдамида интерфаол машғулотларни ўтказиш. Чизмали органайзерлар ёрдамида ўқувчиларнинг амалий фаолиятини ташкил этиш. Мавзулар бўйича электрон дарсликнинг ўқув услубий таъминотини тайёрлаш.

Компьютерда амалий дастурлар ёрдамида тайёрланган дидактик воситалар, ўқув-методик материал ва ресурслар. Фанга оид электрон ўқув адабиётлари, ўргатувчи тизимлар (дастурлар), мультимедиа иловалари ва улардан дарс жараёнида фойдаланиш.

4-мавзу: Тарих фанини ўқитишда хориж тажрибалари. (4 соат маъруза ва 2 соат амалий машғулот)

Хорижий мамлакатларда тарих фанини ўқитишга доир концептуал ёндашувлар. Хорижий мамлакатларда тарих фанини ўқитишга доир услубий ёндашувлар.

5-мавзу: Тарих фанини ўқитишда инновацион ва замонавий таълим технологияларидан фойдаланишнинг долзарб масалалари (кўчма машгулот 4 соат)

Тажрибали профессор-ўқитувчи ёки мутахассис фаолият кўрсатаётган олий таълим муассасасининг тарих фани дарс машгулотини: кузатиш, ўрганиш ва тажриба алмашиш. Тарих фанини ўқитишда замонавий ёндашувлар бўйича мутахассис томонидан ташкил этилган “Тарих фанини ўқитишга замонавий ёндашувлар ва инновациялар” семинар-тренингда иштирок этишади.

Кўчма машгулот “Тарих фанини ўқитишда замонавий ёндашувлар ва инновациялар” модуль доирасида, талаб даражасидаги моддий-техника базага эга ва илмий-услубий жиҳатдан тажрибали профессор-ўқитувчилар ва мутахассислар фаолият кўрсатаётган олий таълим муассасаларининг мутахассислик кафедралари, илмий-текшириш институтлари ва бошқа таълим муассасаларда ташкил этилади.

МУСТАҚИЛ ТАЪЛИМ МАЗМУНИ

Модулга оид ўрганилган материаллар асосида “Тарих фанини ўқитишда инновациялар” мавзусида мустақил иш бажарилади. У асосида малака ишининг мавзуси мисолида кириш қисми тайёрланади.

ЎҚИТИШ ШАКЛЛАРИ

Мазкур модул бўйича қуйидаги ўқитиш шаклларида фойдаланилади:

- маърузалар, амалий машгулотлар (маълумотлар ва технологияларни англаб олиш, ақлий қизиқишни ривожлантириш, назарий билимларни мустаҳкамлаш);
- давра суҳбатлари (кўрилаётган тарихий даврлар бўйича таклиф бериш қобилиятини ошириш, эшитиш, идрок қилиш ва мантиқий хулосалар чиқариш);
- баҳс ва мунозаралар (таълим – тарбия жараёнининг долзарб муаммолари бўйича далиллар ва асосли аргументларни тақдим қилиш, эшитиш ва муаммолар ечимини топиш қобилиятини ривожлантириш).

МОДУЛНИ ЎҚИТИШДА ФОЙДАЛАНИЛАДИГАН ИНТЕРФАОЛ ТАЪЛИМ МЕТОДЛАРИ

“ФСМУ” методи

Технологиянинг мақсади: Мазкур технология иштирокчилардаги умумий фикрлардан хусусий хулосалар чиқариш, таққослаш, қиёслаш орқали ахборотни ўзлаштириш, хулосалаш, шунингдек, мустақил ижодий фикрлаш кўникмаларини шакллантиришга хизмат қилади. Мазкур технологиядан маъруза машғулотларида, мустаҳкамлашда, ўтилган мавзуни мустаҳкамлашда, уйга вазифа беришда ҳамда амалий машғулот натижаларини таҳлил этишда фойдаланиш тавсия этилади.

Технологияни амалга ошириш тартиби:

- иштирокчиларга мавзуга оид бўлган якуний хулоса ёки ғоя таклиф этилади;

- ҳар бир иштирокчига ФСМУ технологиясининг босқичлари ёзилган қоғозларни тарқатилади:

Ф	• фикрингизни баён этинг
С	• фикрингизни баёнига сабаб кўрсатинг
М	• кўрсатган сабабингизни исботлаб мисол келтиринг
У	• фикрингизни умумлаштиринг

- иштирокчиларнинг муносабатлари индивидуал ёки гуруҳий тартибда тақдимот қилинади.

ФСМУ таҳлили қатнашчиларда касбий-назарий билимларни амалий машқлар ва мавжуд тажрибалар асосида тезроқ ва муваффақиятли ўзлаштирилишига асос бўлади.

Намуна.

Фикр: “Тарих фанидан давлат таълим стандартлари талабларини халқаро андозалар асосида такомиллаштириш ва сертификатлаштириш таълим самарадорлигини оширишнинг энг муҳим омилларидан биридир”.

Топшириқ: Мазкур фикрга нисбатан муносабатингизни ФСМУ технологияси орқали таҳлил қилинг.

“Хулосалаш” (Резюме, Веер) методи

Методнинг мақсади: Бу метод мураккаб, кўптармоқли, мумкин қадар, муаммоли характеридаги мавзуларни ўрганишга қаратилган. Методнинг моҳияти шундан иборатки, бунда мавзунинг турли тармоқлари бўйича бир хил ахборот берилади ва айни пайтда, уларнинг ҳар бири алоҳида аспектларда муҳокама этилади. Масалан, муаммо ижобий ва салбий томонлари, афзаллик,

фазилат ва камчиликлари, фойда ва зарарлари бўйича хулосалар берилади. Бу интерфаол метод танқидий, таҳлилий, аниқ мантиқий фикрлашни муваффақиятли ривожлантиришга ҳамда ўқувчиларнинг мустақил ғоялари, фикрларини ёзма ва оғзаки шаклда тизимли баён этиш, ҳимоя қилишга имконият яратади. “Хулосалаш” методидан маъруза машғулотларида индивидуал ва жуфтликлардаги иш шаклида, амалий машғулотларида кичик гуруҳлардаги иш шаклида мавзу юзасидан билимларни мустаҳкамлаш, таҳлили қилиш ва таққослаш мақсадида фойдаланиш мумкин.

Методни амалга ошириш тартиби:



Ўқитувчи иштирокчиларни 5-6 кишидан иборат кичик гуруҳларга ажратади;



Машғулотнинг мақсади, шартлари ва тартиби билан иштирокчиларни таништиргач, ҳар бир гуруҳга умумий муаммони таҳлил қилиниши зарур бўлган қисмлари тўширилган тарқатма



Ҳар бир гуруҳ ўзига берилган муаммони атрофлича таҳлил қилиб, ўз мулоҳазаларини тавсия этилаётган схема бўйича тарқатмага ёзма баён қилади;



Навбатдаги босқичда барча гуруҳлар ўз тақдимотларини ўтказадилар. Шундан сўнг, ўқитувчи томонидан таҳлиллар умумлаштирилади, зарурий ахборотлар билан тўлдирилади ва

Намуна:

Тарих фанидан Давлат таълим стандарти			
Собиқ стандарт		Янги стандарт	
афзаллиги	камчилиги	афзаллиги	камчилиги

Хулоса:

“SWOT-таҳлил” методи

Методнинг мақсади: мавжуд назарий билимлар ва амалий тажрибаларни таҳлил қилиш, таққослаш орқали муаммони ҳал этиш йўллари топишга, билимларни мустаҳкамлаш, такрорлаш, баҳолашга, мустақил, танқидий фикрлашни, ностандарт тафаккурни шакллантиришга хизмат қилади.



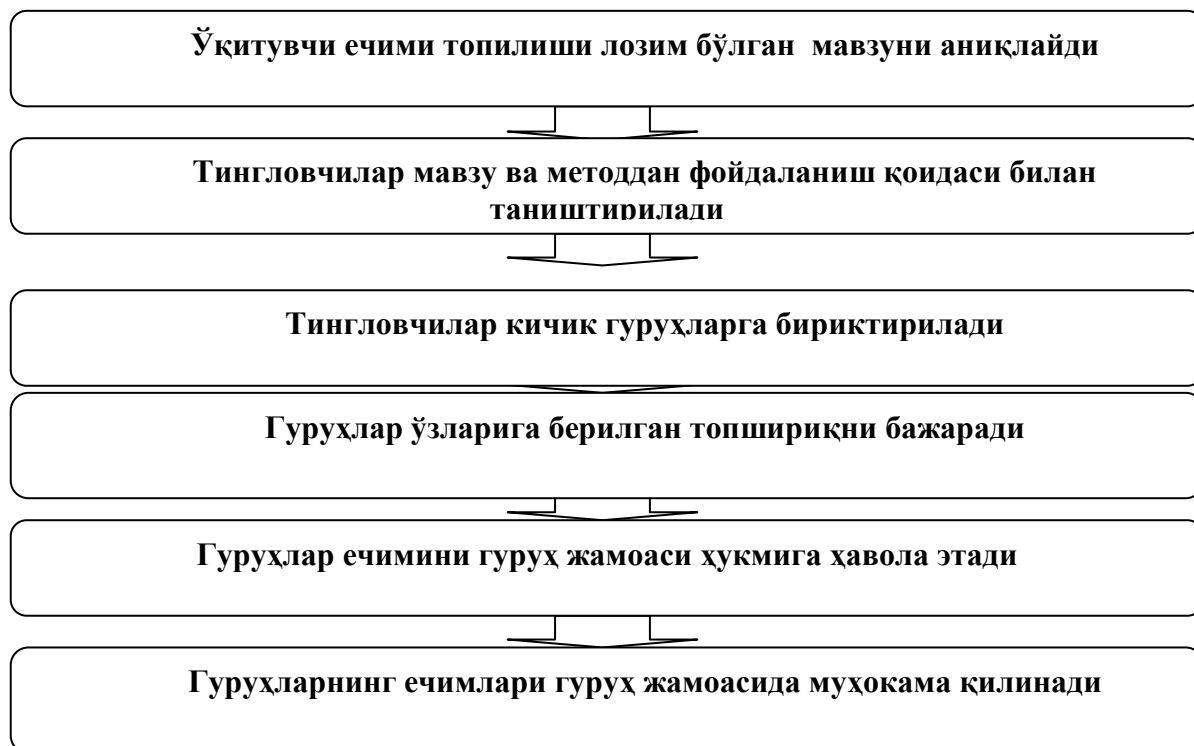
Намуна: Анъанавий ва замонавий таълим шакллари “SWOT-таҳлил” методида таҳлил қилинг.

S	Оддий дарсда ўқитувчи, ўқувчиларга кўп маълумот бера олмайди	Замонавий дарсда камроқ маълумот берилади, бироқ улар ўқувчилар онгига сингдириб берилади
W	Ўқитувчи асосан аълочи, қизиқувчи ўқувчилар билан гаплашади, яъни дарсда оз сонли ўқувчилар қамраб олинади	Замонавий таълимда дарсда кўп сонли ўқувчилар қамраб олинади
O	Оддий дарсда фақат ўқитувчи режа асосида ва тайёрлаб келган маълумотлари атрофида гаплашилади	Замонавий дарсда муҳокама жараёнида янги-янги масалалар, муаммолар юзага чиқиши, ғоялар туғилиши мумкин
T	Ўқитувчи учун асосий тўсиқ – дастурдан чиқиб кета олмаслик, ўқувчи учун қизиқмаса ҳам ўқитувчини эшитиб ўтириш мажбурияти	Кенг муҳокама учун вақтнинг чегараланганлиги, ўқувчиларни мавзудан четга буришга интилишлари

“Концептуал жадвал” методи

Концептуал жадвал методи - турли ғояларни, қарашларни ўзаро таққослаш ва уларни турли тоифалар бўйича таққослаган ҳолда баҳо беришга қаратилган чизмали органайзер ҳисобланади. Метод ўқувчиларни ўрганилаётган мавзу (масала ёки муаммо)ни икки ёки ундан ортиқ жиҳатлари бўйича таққослашга ўргатади. Ундан фойдаланишда ўқувчиларнинг мавзу юзасидан мантиқий фикрлаш, маълумотларни тизимли баён қилиш қобилиятлари ривожлантирилади.

Машғулотлар чоғида методдан фойдаланиш куйидаги тартибда кечади:



Намуна:

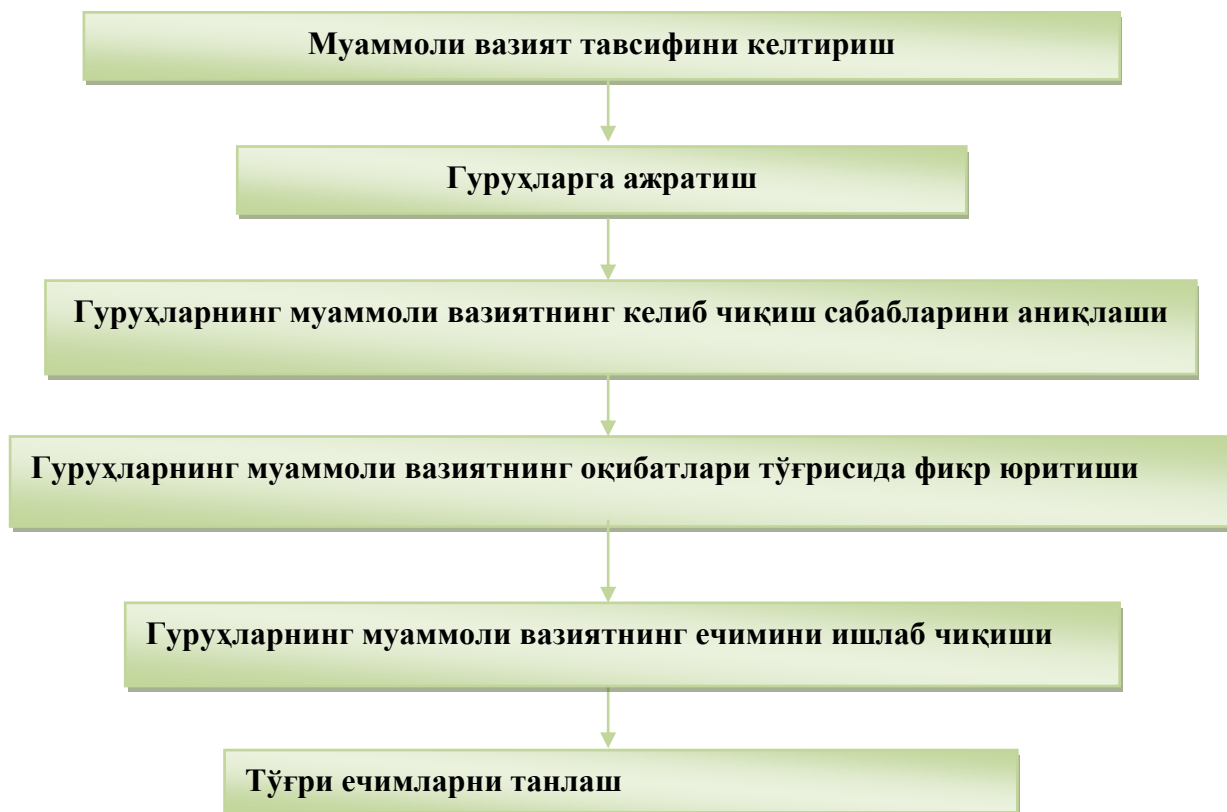
Тарих дарсларида интерфаол таълим усулларида фойдаланишнинг жиҳатлари	Мухим белгилар, тавсифлар		
	1-белги (тавсиф)	2-белги (тавсиф)	3-белги (тавсиф)
“Ассесмент” техникаси			
“Инсерт”			
“Тушунчалар”			
“Брифинг”			
“Баҳс-мунозара”			
“Муаммоли вазият”			

“Муаммоли вазият” методи

“Муаммоли вазият” методи - таълим олувчиларда муаммоли вазиятларнинг сабаб ва оқибатларини таҳлил қилиш ҳамда уларнинг ечимини топиш бўйича кўникмаларини шакллантиришга қаратилган методдир.

“Муаммоли вазият” методи учун танланган муаммонинг мураккаблиги таълим олувчиларнинг билим даражаларига мос келиши керак. Улар қўйилган муаммонинг ечимини топишга қодир бўлишлари керак, акс ҳолда ечимни топа олмагач, таълим олувчиларнинг қизиқишлари сўнишига, ўзларига бўлган ишончларининг йўқолишига олиб келади. “Муаммоли вазият” методи қўлланилганда таълим олувчилар мустақил фикр юритишни, муаммонинг сабаб

ва оқибатларини таҳлил қилишни, унинг ечимини топишни ўрганадилар. Қуйида “Муаммоли вазият” методининг тузилмаси келтирилган.



“Муаммоли вазият” методининг тузилмаси

“Муаммоли вазият” методининг босқичлари қуйидагилардан иборат:

1. Таълим берувчи мавзу бўйича муаммоли вазиятни танлайди, мақсад ва вазифаларни аниқлайди. Таълим берувчи таълим олувчиларга муаммони баён этади.

2. Таълим берувчи таълим олувчиларни топшириқнинг мақсад, вазифалари ва шартлари билан таништиради.

3. Таълим берувчи таълим олувчиларни кичик гуруҳларга ажратади.

4. Кичик гуруҳлар берилган муаммоли вазиятни ўрганадилар. Муаммонинг келиб чиқиш сабабларини аниқлайдилар ва ҳар бир гуруҳ тақдимот қилади. Барча тақдимотдан сўнг бир хил фикрлар жамланади.

5. Бу босқичда берилган вақт мобайнида муаммонинг оқибатлари тўғрисида фикр-мулоҳазаларини тақдимот қиладилар. Тақдимотдан сўнг бир хил фикрлар жамланади.

6. Муаммони ечишнинг турли имкониятларини муҳокама қиладилар, уларни таҳлил қиладилар. Муаммоли вазиятни ечиш йўллари ишлаб чиқадиладар.

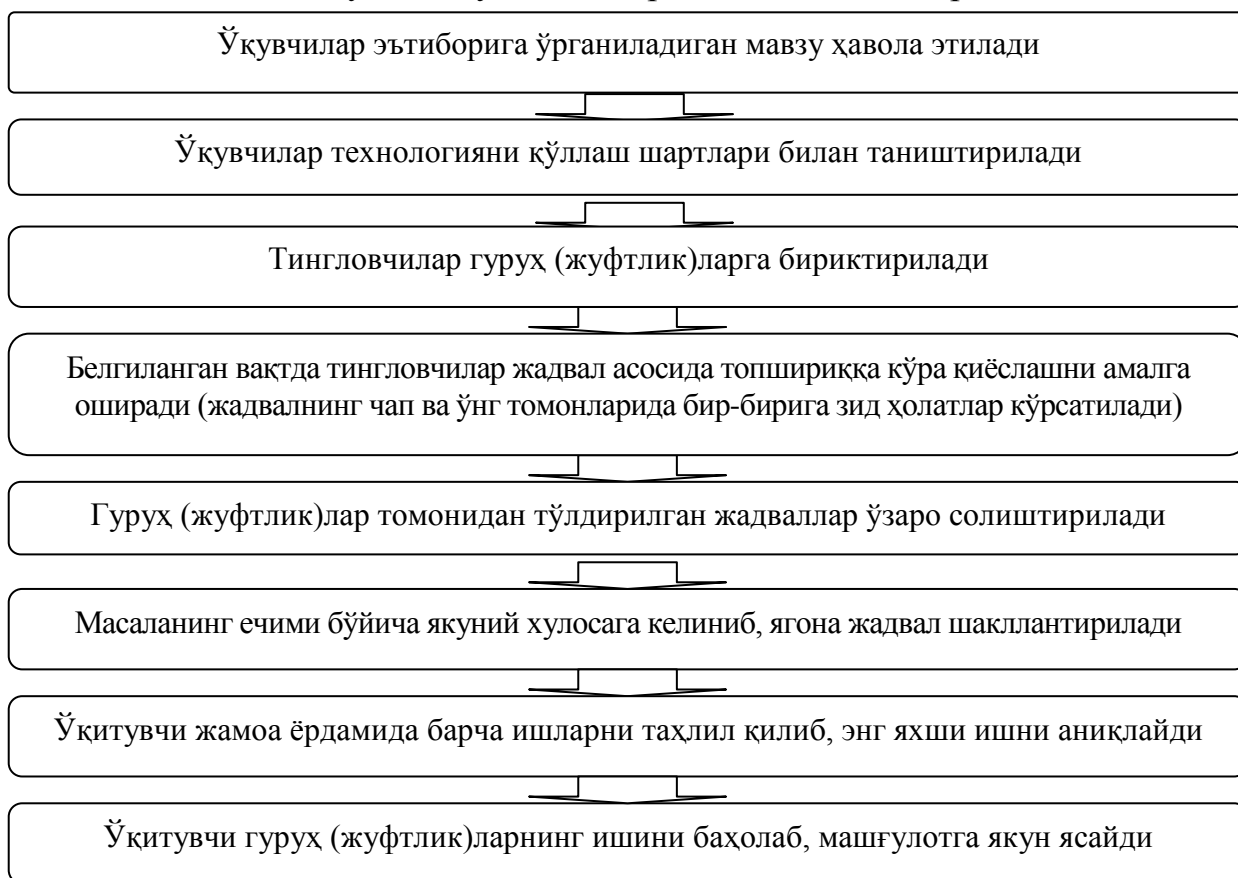
7. Кичик гуруҳлар муаммоли вазиятнинг ечими бўйича тақдимот қиладилар ва ўз вариантларини таклиф этадилар.

8. Тақдимотдан сўнг бир хил ечимлар жамланади. Гуруҳ таълим берувчи билан биргаликда муаммоли вазиятни ечиш йўллариининг энг мақбул вариантларини танлаб олади.

“Т-жадвал”

Технология таянч тушунчаларни бир-бири билан ўзаро солиштириш, қиёслаш асосида ўрганилаётган мавзу ёки масаланинг муайян жиҳатини бир неча асосий белгиларга кўра батафсил ёритиш мақсадида қўлланилади. Кўп ҳолларда технология мавзу мазмунида ёритиладиган бир неча ҳолатларнинг афзаллик ёки камчиликларини, самарадор ёки самарасизлигини, таққослаш мақсадида қўлланилади.

Технологияни қўллаш қуйидаги тартибда амалга оширилади:



Изоҳ:

Ўқитувчи: - Янги мавзунини баён қилади ва ўқувчиларга икки қарама-қарши жиҳат ҳақида бошланғич маълумотларни беради;

- топшириқни яқка тартибда бажаришларини сўрайди ва 10 дақиқа вақт ажратади;

- вақт тугагач ўқувчилардан изоҳларсиз ўз фикр – мулоҳазаларини ўқиб эшиттиришларини айтади;

- барча хулосалар тинглангач, умумлаштирилади ва якуний хулоса шакллантирилади.

Тингловчи: - мавзунини диққат билан тинглайди;

- ўзи учун зарур бўлган маълумотларни дафтарига қайд қилиб боради;

- берилган схема асосида тушунчага нисбатан ўзининг мустақил фикрини билдиради;

- яқуний хулосаси билан ўтирганларни таништиради;
- регламентга риоя қилади.

Кутиладиган натижа: Ўқувчилар мавзу юзасидан зарурий билимларни ўзлаштиради, курснинг моҳияти ҳақида тасаввурга эга бўлади.

Машғулотларда “Т-жадвал” методидан фойдаланиш учун ўқувчиларнинг эътиборига қуйидаги схема тақдим этилади:

Ўрганилаётган масала (ғоя, омил)	
+ (ҳа, ижобий) афзаллиги (ютуғи)	- (йўқ, салбий) камчилиги
1.	1.
2.	2.
...	...

“Дарсда инновацион технологияларда фойдаланиш”

Афзалликлари	Камчиликлари
“Қайтар алоқа”нинг таъминланиши	кўп вақт талаб этилиши
мотивациянинг юқори даражада бўлиши	ўқувчиларни назорат қилиш имкониятининг пастлиги
ўтилган материалнинг яхши эсда сақлаб қолиниши	объектив баҳолашнинг қийинлиги
мулоқотга киришиш кўникмасининг такомиллашиши	ўқитувчининг ўзидан ҳам ривожланган фикрлаш қобилиятига ва муаммолар ечиш кўникмасига эга бўлишининг талаб этилиши
ўз-ўзини ва бошқаларни баҳолаш кўникмасининг шаклланиши	ижодий шовқин бўлиши
мустақил фикрлаш қобилиятининг ошиши	қайтар алоқанинг таъминланмаслиги
ХУЛОСА	

**НАЗАРИЙ МАШҒУЛОТ
МАТЕРИАЛЛАРИ**

НАЗАРИЙ МАШҒУЛОТЛАР МАТЕРИАЛЛАРИ

1-мавзу: Тарих таълимига инновацион ва компетенциявий ёндашув

Режа

1.1 Таълимда компетенциявий ёндашувнинг вужудга келиши тарихига оид маълумотлар

1.2 Тарих таълимида компетенциявий ёндашув ва компетенция тушунчаси

1.3 Тарих фанидан компетенциявий ёндашувга асосланган давлат таълим стандартнинг мақсад ва вазифалари, асосий принциплари, таркибий қисмлари

1.4 Модулли таълимда маслаҳатлар тизими ва таълим инновациялари.

Таянч иборалар: инновация, технология, эвристик, тьютор, эдвайзер, фасилитатор, модератор, интеграция, анъанавий таълим, замонавий таълим, интерфаол таълим, компетенция, компетентлик, ДТС, стандарт.

1.1. Таълимда компетенциявий ёндашувнинг вужудга келиши тарихига оид маълумотлар

Таълимда компетенциявий ёндашувнинг вужудга келиши тарихига оид материалларни таҳлил қилинса, унинг ривожланиш тарихини шартли равишда тўрт даврга бўлиш мумкин:

Биринчи босқич (1960—1970 йиллар). Бу даврда илк бор “компетенция” ва “компетентлик” сўзлари илмий адабиётларга кириб кела бошлади. Шу даврдан бошлаб тил ўрганиш назарияси йўналишида Д.Хаймс томонидан, “коммуникатив компетентлик” тушунчаси илмий муомалага киритилади.

Иккинчи босқич (1970—1990 йиллар). Бу даврда фан назарияси ва амалиётида, бошқаришда касбий маҳорат, раҳбарлик қилишда, менежментда, мулоқот қилишни ўрганишда компетенция (компетентлик) категориялари ишлатила бошланди, “ижтимоий компетенция (компетентлик)” тушунчаларининг мазмуни ишлаб чиқиладиган бўлди. Бу давр шуниси билан характерлики компетентликнинг турли кўринишларида “тайёр бўлмақ”, “лаёқат” категорияларининг тақдим этилиши, шунингдек, “жавобгарлик”, “ишонч билан” каби психологик сифатларни қайд қилиниши эътиборни жалб қилади.

Ж.Равеннинг 1984 йилда чоп этилган “Замонавий жамиятда компетентлик” номли асарида компетентликка кенг таъриф берилди. Бу шундай ходисаки, “у жуда кўп миқдордаги компонентлардан ташкил топган бўлиб, улардан кўпчилиги бир-бирига нисбатан мустақилдир..., айрим компоненталар кўпроқ когнитив соҳага тегишлидир, бошқалари – эмоционал соҳага тегишли. Бу компоненталар ўз-ўзини самарали бошқаришда бир-бирини

тўлдириши мумкин”, дейди.

Учинчи босқич 90-йиллардан бошланади. Бу даврда компетентликни илмий категория сифатида таълимда нисбатан қўллаш бўйича тадқиқот ишлари бажарилди. А.К.Маркованинг (1993-1996й) ишларида меҳнат психологияси контекстида касбий компетентлик махсус предмет сифатида ҳар томонлама қаралади. Бу даврда шунингдек, ўқитувчи компетентлигига тегишли бўлган ишлар Л.М.Митина, Л.А.Петровской, Н.В.Кузьмина, Л.П.Алексеева, Н.С.Шаблигина ва бошқалар томонидан ёритилади. Мазкур ёндашув ривожланишининг учинчи босқичининг яна бир жиҳати шундаки ЮНЕСКО материаллари ва ҳужжатларида таълимдан кутиладиган натижа сифатида бир қанча компетенциялар ажратиб олина бошланди.

Тўртинчи босқич компетенциявий ёндашувни касбий таълим, умумтаълим фанлари стандартлари мазмунига киритиш билан боғлангандир. 2006 йил 18 декабрда Европа парламенти ва Кенгаши узлуксиз таълим учун қуйидаги **таянч компетенцияларни** тавсия қилди:

- Ўз она тилида мулоқот қила олиш;
- Чет тилида мулоқот қила олиш;
- Математик компетентлик ҳамда фан ва техника соҳасидаги асосий компетенциялар;
- Рақамли компетентлик;
- Ўқишни ўрганиш;
- Ижтимоий ва фуқаролик компетенцияси;
- Тадбиркорлик ва ташаббускорлик туйғуси;
- Маданиятдан хабардор бўлиш ва уни ифодалаш.

1.2. Тарих таълимида компетенциявий ёндашув ва компетенция тушунчаси

Бугунги кунда илм-фан, техника ва ишлаб чиқариш соҳаларининг тез суръатларда жадал ривожланиши кузатилмоқда. Таълим-тарбия жараёнига умумтаълим фанларини ўқитишнинг принципиал янги методологияси сифатида компетенциявий ёндашувга асосланган таълимни жорий этиш сиёсий, умумдавлат ва дидактик аҳамиятга эга бўлган ҳодиса ҳисобланади.

Мазкур жараёнда Ўзбекистон Республикасининг Биринчи Президенти Ислом Каримов таъкидлаганидек, “Узлуксиз таълимни давлат таълим стандартлари ва тегишли таълим дастурлари билан таъминлашда, аввало, уларнинг жаҳон талаблари даражасида бўлишига, юксак маънавият заминиди қурилганига асосий эътибор бериш керак”¹. Албатта, энг аввало, таълим-тарбия жараёнининг самарадорлиги бугунги кун талаби, жамият эҳтиёжи, фан ва

¹ Каримов И.А. Баркамол авлод – Ўзбекистон тараққиётининг пойдевори. – Тошкент: Шарқ, 1998. – 63 б.

техниканинг ривожланиш тенденциялари асосида ишлаб чиқилган давлат таълим стандартлари ва ўқув дастурларига боғлиқ.

XXI асрда дунёнинг ривожланган давлатларида таълим мазмунини модернизация қилишнинг асосий йўналишларидан бири сифатида таълимда компетенциявий ёндашувни жорий этиш масаласига асосий эътибор қаратилмоқда. Компетенциявий ёндашувга асосланган таълим ўқувчиларда эгалланган билим, кўникма ва малакаларини ўз шахсий, касбий ва ижтимоий фаолиятларида амалий қўллаш олиш лаёқатларини шакллантиришга йўналтирилган таълим ҳисобланади.

Мазкур масала бўйича Европа Кенгаши 1996 йилда “Европа учун таянч компетенциялар” мавзусидаги симпозиум ташкил этиб, унда Европа Иттифоқига аъзо давлатларнинг узлуксиз таълим тизими учун дастлабки таянч компетенциялари белгиланган².

Европа Парламенти амалий тажриба ва таклифлар асосида 2006 йил 18 декабрда Европа Иттифоқига аъзо давлатларга узлуксиз таълим тизими жараёнида шакллантирилиши лозим бўлган 8 та таянч компетенцияларни тавсия қилган³.

Дунёнинг ривожланган давлатларининг давлат таълим стандартларидаги таянч компетенцияларнинг таҳлили бугунги кунда мазкур масалага қараш ва ёндашувлар ҳар мамлакатнинг таълимдан кўзлаган мақсади, имконияти ва шарт-шароитларидан келиб чиққанлигини кўрсатди.

Ўзбекистон ва дунёнинг ривожланган давлатларининг давлат таълим стандартларидаги таянч компетенцияларининг қиёсий таҳлили⁴

Давлатлар номи	Таянч компетенциялар сони	Таянч компетенцияларнинг номланиши
Ўзбекистон Республикаси	6 та	1. Коммуникатив компетенция. 2. Ахборот билан ишлаш компетенцияси. 3. Шахс сифатида ўз-ўзини ривожлантириш компетенцияси. 4. Ижтимоий фаол фуқаролик компетенцияси. 5. Умуммаданий компетенция. 6. Математик саводхонлик, фан ва техника ютуқларидан хабардор бўлиш ҳамда фойдаланиш компетенцияси.
Европа Иттифоқига аъзо давлатлар (28 та)	8 та	1. Она тилида мулоқот қила олиш (Communication in the mother tongue). 2. Чет тилида мулоқот қила олиш

² OECD Reviews of Evaluation and Assessment in Education «Synergies for Better Learning». OECD publishing, PARIS CEDEC. 2013. – 148 p.

³ Совет Европы: Симпозиум по теме «Ключевые компетенции для Европы»: Док. DECS / SC / Sec. (96) 43. Берн, 1996.

⁴ Вахобов М.М. Компетенциявий ёндашувга асосланган Давлат таълим стандартларини жорий этиш – замонавий таълим парадигмаси сифатида // Замонавий таълим. 10 – сон. 2016. - 5 б.

<p>давлат: Буюк Британия, Венгрия, Германия, Финляндия, Франция, Испания, Италия, Австрия, Бельгия, Болгария, Греция, Дания, Ирландия, Кипр, Латвия, Литва, Люксембург, Мальта, Нидерландия, Польша, Португалия, Руминия, Словакия, Словения, Хорватия, Чехия, Швеция ва Эстония)</p>		<p>(Communication in foreign languages). 3. Математик саводхонлик, фан ва техника оид компетенциялар (Mathematical competence and basic competences in science and technology). 4. Ахборот технологияларидан фойдаланиш компетенцияси (Digital competence). 5. Ўрганиш учун ўқиш ёки мустақил билим олиш компетенцияси (Learning to learn). 6. Ижтимоий ва фуқаролик компетенцияси (Social and civic competences). 7. Ташаббускорлик ва тadbиркорлик компетенцияси (Sense of initiative and entrepreneurship). 8. Турли маданиятлар, кадриятларни тушуниш ва ўз маданиятига эга бўлиш, номойиш этиш компетенцияси (Cultural awareness and expression).</p>
<p>Америка Қўшма Штатлари</p>	<p>4 та туркум</p>	<p>1. Фикрлаш йўллари ёки кўп қиррали фикрлашга оид компетенциялар - ways of thinking (креатив, инновацион, танқидий фикрлаш, муаммоларни мустақил ҳал қила олиш, қарор қабул қила олиш, ўрганиш учун ўқиш, метабилиш (metacognition). 2. Самарали ишлаш йўллари оид компетенциялар - ways of working. Жамоада, ҳамкорликда, биргаликда ишлай олиш, соҳаси бўйича самарали мулоқот қила олиш. 3. Меҳнат қилишнинг самарали методлари ва воситаларидан фойдалана олиш - tools for working. Ахборотлардан фойдаланиш саводхонлиги (informational cognition), АКТ соҳасидаги саводхонлик (ICT cognition). 4. Дунёда, жамиятда яшай олиш - living in the community, world. Фуқаролик позициясига эга бўлиш, ўз касби соҳасида босқичма-босқич юқори мартабаларга эришиш, шахс сифатида ижтимоий кўникмаларга эга бўлиш (local and global citizenship, life and career, Personal and social responsibility).</p>
<p>Жанубий Корея</p>	<p>6 та</p>	<p>1. Соҳа бўйича карьера қилишга оид компетенциялар (career inquiry skills). 2. Мустақил билим олиш компетенцияси (basic learning skills). 3. Муаммоларни ҳал қила олиш компетенцияси (problem-solving skills). 4. Креатив фикрлаш, ижодкорлик компетенцияси (creative skills). 5. Коммуникатив компетенция (communication skills). 6. Фуқаролик компетенцияси (citizenship).</p>

Компетенциявий ёндашувга асосланган таълим ўқувчиларда билим, кўникма ва малакаларни алоҳида шакллантиришни эмас, балки уларни комплекс равишда эгаллашни тақозо этади. Шунга кўра, ўқитиш методлари ҳам ўзгаради.

“Компетенция”, “компетентлилик” тушунчалари тилшуносликда илк бор XX аср ўрталарида Н.Хомский томонидан қўлланган бўлиб, тилни ишлатиш жараёнида “фаолиятга йўналтирилган билим, кўникма ва малакалар мажмуи сифатида”, таълим соҳасида эса “компетенциявий ёндашув” сифатида талқин этилган бўлиб, таълимда натижавийликни кўрсатувчи омиллар сифатида қайд этилган⁵. Айтиш жоизки, луғатларда ушбу сўзнинг маънолари турлича изоҳланади. Чунончи, “Ўзбек тилининг изоҳли луғати”да компетенция сўзи қуйидагича изоҳланган:

“Компетенция – (лот. competere – лаёқатли, муносиб бўлмоқ). 1) Муайян ташкилот ёки мансабдор шахснинг расмий ҳужжатларда белгиланган ваколатлари доираси; ваколат. 2) Шахснинг бирор-бир соҳадан хабардорлик, шу соҳани билиш даражаси”⁶.

Русча-ўзбекча таржима луғатларда эса бу термин қуйидагича шарҳланган:

“Компетенция – 1. Бирор киши яхши хабардор, омилкор бўлган соҳа; 2. юр. ҳуқуқ (вазифа, иш) доираси.”

“Компетенция – 1. Бирор киши яхши хабардор бўлган соҳа ёки масала; 2. Ваколат, ҳуқуқ ихтиёр;

Компетентн/ый, -ая, ое, -тен, -тна – етарли маълумотга эга бўлган, пухта билимли, яхши биладиган, билимдон, хабардор, омилкор; 2) асосли, эътиборли, мўътабар; 3) компетенцияга, яъни ҳуқуққа эга бўлган; ваколатли;

Компетентлик – чуқур билимга эгалик; чуқур билимга асосланганлик, асослилик; хабардорлик, омилкорлик”⁷.

Берилган изоҳлар таълим соҳасида компетенция сўзини лаёқат, компетентликни эса лаёқатлилик деб, таълимга компетенциявий ёндашувни эгалланган билим, кўникма ва малакаларни ўз шахсий, касбий ва ижтимоий фаолиятларида амалий қўллай олиш лаёқатларини шакллантиришга йўналтирилган таълим йўналиши, деб тушуниш мақсадга мувофиқлигини кўрсатади. Тил таълимида компетенциявий ёндашув таълим олувчиларнинг ўрганаётган тили материалларидан ва олинган ахборотлардан ўз ҳаётий фаолиятида оқилона фойдалана олиш, шу тилда ўз фикрини оғзаки ва ёзма тарзда мустақил ифодалаш ва нутқий вазиятларга мос равишда қўллай олиш

⁵ Зимняя И.Н. Ключевые компетенции – новая парадигма результата образования // Ж.Высшее образование сегодня, № 5. – Москва, 2003. – С. 34-42.

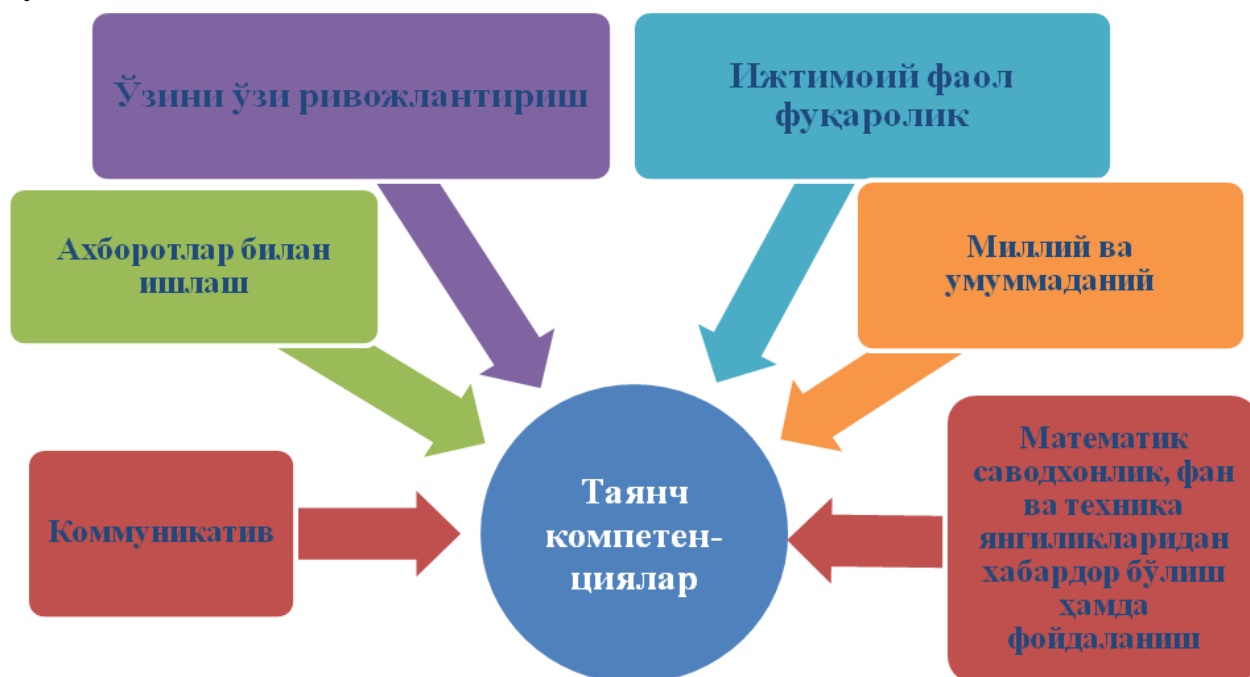
⁶ Ўзбек тилининг изоҳли луғати. 4–жилд. – Тошкент: Ўзбекистон миллий энциклопедияси давлат илмий нашриёти, 2008. -267-б.

⁷ Русча-ўзбекча луғат /ЎзССР Фанлар академияси А.С.Пушкин номли Тил ва адабиёт институти /1-том. . – Тошкент: Ўзбек Совет Энциклопедияси, 1983. – Б. 456.

кўникма-малакаларини таркиб топтириш, яъни тилни мақсадли равишда амалий қўллай олиш лаёқатини шакллантиришдан иборат.

Компетенциявий ёндашувга асосланган таълим – эгалланган билим, кўникма ва малакаларни ўз шахсий, касбий ва ижтимоий фаолиятларида амалий қўллай олиш лаёқатини шакллантиришга йўналтирилган таълим бўлиб, ўқувчиларда мустақил фикрлаш, фаол фуқаролик позициясига эга бўлиш, ташаббускорлик, ахборот-коммуникация технологияларидан ўз фаолиятида оқилона фойдалана олиш, онгли равишда касб-ҳунар танлаш, соғлом рақобат ҳамда умуммаданий кўникмаларни ҳосил қилади.

Компетенциялар икки асосий турга: таянч ва хусусий компетенцияларга бўлинади.



Таянч компетенциялар инсоннинг шахсий, ижтимоий, иқтисодий ва касбий муносабатларга кириша олиш, жамиятда ўз ўрнини эгаллай олиш, дуч келадиган муаммоларнинг ечимини ҳал эта олиш, энг муҳими, ўз соҳаси, касби бўйича рақобатбардош бўла олиш кўникма-малакаларини таркиб топтиришга қаратилади.

Коммуникатив компетенция — ижтимоий вазиятларда она тилида ҳамда бирорта хорижий тилда ўзаро мулоқотга кириша олишни, мулоқотда муомала маданиятига амал қилишни, ижтимоий мослашувчанликни, ҳамкорликда жамоада самарали ишлай олиш лаёқатларини шакллантиришни назарда тутди.

Ахборотлар билан ишлаш компетенцияси — медиаманбалардан зарур маълумотларни излаб топа олишни, саралашни, қайта ишлашни, сақлашни, улардан самарали фойдалана олишни, уларнинг хавфсизлигини таъминлашни, медиа маданиятга эга бўлиш лаёқатларини шакллантиришни назарда тутди.

Ўзини ўзи ривожлантириш компетенцияси — доимий равишда ўз-ўзини жисмоний, маънавий, руҳий, интеллектуал ва креатив ривожлантириш, камолотга интилиш, ҳаёт давомида мустақил ўқиб-ўрганиш, когнитивлик кўникмаларини ва ҳаётий тажрибани мустақил равишда мунтазам ошириб бориш, ўз хатти-ҳаракатини муқобил баҳолаш ва мустақил қарор қабул қила олиш кўникмаларини эгаллашни назарда тутати.

Ижтимоий фаол фуқаролик компетенцияси — жамиятда бўлаётган воқеа, ҳодиса ва жараёнларга дахлдорликни ҳис этиш ва уларда фаол иштирок этиш, ўзининг фуқаролик бурч ва ҳуқуқларини билиш, унга риоя қилиш, меҳнат ва фуқаролик муносабатларида муомала ва ҳуқуқий маданиятга эга бўлиш лаёқатларини шакллантиришни назарда тутати.

Миллий ва умуммаданий компетенция — ватанга садоқатли, инсонларга меҳр-оқибатли ҳамда умуминсоний ва миллий қадриятларга эътиқодли бўлиш, бадиий ва санъат асарларини тушуниш, ораста кийиниш, маданий қоидаларга ва соғлом турмуш тарзига амал қилиш лаёқатларини шакллантиришни назарда тутати.

Математик саводхонлик, фан ва техника янгиликларидан хабардор бўлиш ҳамда фойдаланиш компетенцияси — аниқ ҳисоб-китобларга асосланган ҳолда шахсий, оилавий, касбий ва иқтисодий режаларни туза олиш, кундалик фаолиятда турли диаграмма, чизма ва моделларни ўқий олиш, инсон меҳнатини енгиллаштирадиган, меҳнат унумдорлигини оширадиган, қулай шарт-шароитга олиб келадиган фан ва техника янгиликларидан фойдалана олиш лаёқатларини шакллантиришни назарда тутати. Мазкур компетенциялар умумтаълим фанлари орқали ўқувчиларда шакллантирилади.

Бундан ташқари, таълимда ҳар бир ўқув фанини ўзлаштириш жараёнида ўқувчиларда, шу фаннинг ўзига хослиги, мазмунидан келиб чиққан ҳолда, соҳага тегишли **хусусий компетенциялар** ҳам шакллантирилади. Жумладан, тарих фанни ўрганишда ўқувчилар **тарихий воқеликни тушуниш ва уни мантиқий изчилликда тушунтира олиш, тарихий манба ва адабиётлар билан ишлаш компетенцияларни** эгаллашлари талаб этилади.

1. Тарихий воқеликни тушуниш ва уни мантиқий изчилликда тушунтира олиш компетенциянинг қуйидаги компонентлардан иборат:

– Ўзбекистон ва жаҳон тарихининг энг қадимги даврдан бугунги кунга қадар инсоният тарихида муайян из қолдирган муҳим воқеа ва жараёнлар ҳақида маълумот бера олади;

– тарихнинг даврларини таққослай олади, таҳлил қилади, баҳолайди ва хулоса қилади, ёзма маълумот бера олди;

– воқеа ва жараёнларни тарихий давр нуқтаи назаридан таҳлил қилади, баҳо беради, хулоса чиқаради, муносабат билдиради;

– давлатларнинг ташкил топиши, давлат шакли, давлатдаги ижтимоий-иқтисодий-сиёсий жараёнлар, ички ва ташқи муносабатлар, ҳарбий салоҳият, инсоният цивилизациясида тутган ўрни ҳақида ёзма маълумот бера олади;

– тарих фанидан олган билимларини бошқа фанлар билан боғлай олади.

2. Тарихий манба ва адабиётлар билан ишлаш компетенциянинг қуйидаги компонентлардан иборат:

– XX аср бошларидан бугунги кунгача кечган тарихий воқеликни баён қилишда муҳим бўлган тарихий топономик атамалар мазмунини тушунтира олади;

– тарихий жараён ва воқеалар ҳақида маълумот беришда қўшимча адабиёт ва манбалардан фойдалана олади;

– тарихий-бадий асарлар, оммавий ахборот воситаларида берилаётган маълумотлардан фойдаланишда ва уларга муносабат билдиришда ахборот маданиятига риоя қилади.

Хулоса қилиб айтганда, таълимнинг юксак сифатини ҳамда мамлакатда амалга оширилаётган чуқур ижтимоий ислохотлар, ривожланган демократик давлат барпо этиш талабларига жавоб берувчи кадрлар тайёрланишини таъминлаш, умумий ўрта таълим тизимида фаолиятли ёндашувга асосланган таълим бугунги кун талабларига мос келмаётганлиги сабабли умумтаълим фанларини ўқитишнинг принципал янги методологияси сифатида компетенциявий ёндашувга асосланган давлат таълим стандартлари, ўқув-методик мажмуаларни ишлаб чиқиш ва жорий этишни тақозо қилди.

1.3. Тарих фанидан компетенциявий ёндашувга асосланган давлат таълим стандартнинг мақсад ва вазифалари, асосий принциплари, таркибий қисмлари.

Давлат таълим стандартининг мақсади — умумий ўрта таълим тизимини мамлакатда амалга оширилаётган ижтимоий-иқтисодий ислохотлар, ривожланган хорижий мамлакатларнинг илғор тажрибалари ҳамда илм-фан ва замонавий ахборот-коммуникация технологияларига асосланган ҳолда ташкил этиш, маънавий баркамол ва интеллектуал ривожланган шахсни тарбиялашдан иборат.

Давлат таълим стандартининг вазифалари қуйидагилардан иборат:

– умумий ўрта таълим мазмуни ва сифатиغا қўйиладиган талабларни белгилаш;

– миллий, умуминсоний ва маънавий қадриятлар асосида ўқувчиларни тарбиялашнинг самарали шакллари ва усулларини жорий этиш;

– ўқув-тарбия жараёнига педагогик ва замонавий ахборот-коммуникация технологияларини жорий этиш, умумий ўрта таълим

муассасаларининг ўқувчилари ва битирувчиларининг малакасига қўйиладиган талабларни белгилаш;

– кадрларни мақсадли ва сифатли тайёрлаш учун таълим, фан ва ишлаб чиқаришнинг самарали интеграциясини таъминлаш;

– таълим ва унинг пировард натижалари, ўқувчиларнинг малака талабларини эгаллаганлик даражасини тизимли баҳолаш тартибини, шунингдек таълим-тарбия фаолияти сифатини назорат қилишнинг ҳуқуқий асосларини такомиллаштириш;

– давлат таълим стандартлари талабларининг таълим сифати ва кадрлар тайёрлашга қўйиладиган халқаро талабларга мувофиқлигини таъминлаш.

Давлат таълим стандарти қуйидаги асосий принципларга асосланади:

– ўқувчи шахси, унинг интилишлари, қобилияти ва қизиқишлари устуворлиги;

– умумий ўрта таълим мазмунининг инсонпарварлиги;

– давлат таълим стандартининг таълим соҳасидаги давлат ва жамият талабларига, шахс эҳтиёжига мослиги;

– умумий ўрта таълимнинг бошқа таълим турлари ва босқичлари билан узлуксизлиги ва таълим мазмунининг узвийлиги;

– умумий ўрта таълим мазмунининг республикадаги барча ҳудудларда бирлиги ва яхлитлиги;

– умумий ўрта таълимнинг мазмуни, шакли, воситалари ва усулларини танлашда инновация технологияларига асосланганлиги;

– ўқувчиларда фанларни ўрганиш ва таълим олишни давом эттириш учун таянч ва фанларга оид умумий компетенцияларни ривожлантиришнинг таъминланганлиги;

– ривожланган хорижий мамлакатларнинг таълим соҳасида меъёрларни белгилаш тажрибасидан миллий хусусиятларни ҳисобга олган ҳолда фойдаланиш.

Давлат таълим стандарти қуйидаги таркибий қисмлардан иборат:

– умумий ўрта таълимнинг таянч ўқув режаси;

– умумий ўрта таълимнинг ўқув дастури;

– умумий ўрта таълимнинг малака талаблари;

– баҳолаш тизими.

Умумий ўрта таълимнинг таянч ўқув режаси умумий ўрта таълим муассасаларида ўқитиладиган ўқув фанлари номи, ўқув юкламасининг минимал ҳажми ҳамда уларнинг синфлар бўйича тақсимооти белгиланган ҳужжат ҳисобланади. Таянч ўқув режа умумий ўрта таълим муассасаларининг дарс жадвалини ишлаб чиқиш учун асос ҳисобланади.

Таянч ўқув режа умумтаълим фанлари бўйича белгиланган таълим мазмунини ўқувчига етказиш учун ажратилган ўқув соатлари (давлат ихтиёридаги ва мактаб ихтиёридаги соатлар)нинг минимал ҳажмини белгилайди.

Умумий ўрта таълимнинг тарих фанидан таянч ўқув режаси

Т/р	Ўқув фани	Синфлар											Хафталик умумий соат
		1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	
1	Тарих					2	2	3	3	4	3	3	20

Педагог кадрлар салоҳияти ҳамда моддий-техника базаси етарли бўлган умумий ўрта таълим муассасаларида Қорақалпоғистон Республикаси Халқ таълими вазирлиги, Тошкент шаҳар халқ таълими бош бошқармаси ва вилоятлар халқ таълими бошқармаларининг руҳсати билан умумий ўрта таълим муассасаларининг педагогик кенгашларига дарс жадвалини тузишда таянч ўқув режадаги умумий соатлар ҳажмидан ошмаган ҳолда, маълум бир фанларни чуқурлаштириб ўқитиш мақсадида 15%гача ўзгартириш киритиш ҳуқуқи берилади.

Умумий ўрта таълимнинг ўқув дастури таянч ўқув режага мувофиқ ўқув фанларининг синфлар ва мавзулар бўйича ҳажми, мазмуни, ўрганиш кетма-кетлиги ва шакллантириладиган компетенциялари белгиланган ҳужжат ҳисобланади.

Умумий ўрта ва ўрта таълим муассасаларида тарих фанини ўрганиш босқичлари

Таълим босқичи	Битирувчилар	Стандарт даражаси	Даража номланиши
Умумий ўрта таълим	Умумий ўрта таълим мактабларининг 5-синф битирувчилари	A1	Тарих фанини ўрганишнинг бошланғич даражаси
	Тарих фани чуқур ўрганиладиган ихтисослаштирилган умумтаълим муассасаларининг 5-синф битирувчилари	A1+	Тарих фанини ўрганишнинг кучайтирилган бошланғич даражаси
	Умумий ўрта таълим мактабларининг 9-синф битирувчилари	A2	Тарих фанини ўрганишнинг таянч даражаси (энг қадимги даврдан XX аср бошларигача)
	Тарих фани чуқур ўрганиладиган ихтисослаштирилган умумтаълим муассасаларининг 9-синф битирувчилари	A2+	Тарих фанини ўрганишнинг кучайтирилган таянч даражаси.

Ўрта махсус, касб-хунар таълими	Ўрта таълимнинг 11-синф битирувчилари, Академик лицей ва касб-хунар коллежлари битирувчилари	B1	Тарих фанини ўрганишнинг таянч даражаси давом эттирилади (XX аср бошларидан ҳозирги кунгача бўлган давр). Тарих фанини ўрганишнинг умумий даражаси.
	Тарих фани чуқурлаштирилиб ўрганиладиган ўрта таълимнинг 11-синф битирувчилари, академик лицей битирувчилари	B1+	Тарих фанини ўрганишнинг кучайтирилган умумий даражаси.

Ўқув дастури Ўзбекистон Республикаси Халқ таълими вазирлиги томонидан ишлаб чиқилади ва тасдиқланади.

Умумий ўрта таълимнинг малака талаблари умумтаълим фанлари бўйича таълим мазмунининг мажбурий минимуми ва якуний мақсадларига, ўқув юкламалари ҳажмига ҳамда таълим сифатига қўйиладиган талаблардан иборат бўлиб, у қуйидагилардан ташкил топади:

билим — ўрганилган маълумотларни эслаб қолиш ва қайта тушунтириб бериш;

кўникма — ўрганилган билимларни таниш вазиятларда қўллай олиш;

малака — ўрганилган билим ва шаклланган кўникмаларни нотаниш вазиятларда қўллай олиш ва янги билимлар ҳосил қилиш;

компетенция — мавжуд билим, кўникма ва малакаларни кундалик фаолиятда қўллай олиш қобилияти.

Баҳолаш тизими — давлат таълим стандарти бўйича умумий ўрта таълимнинг малака талабларини ўқувчилар томонидан ўзлаштирилиши даражасини ҳамда умумий ўрта таълим муассасасининг фаолияти самарадорлигини аниқлайдиган мезонлар мажмуидан иборат.

1.4. Модулли таълимда маслаҳатлар тизими ва таълим инновациялари

Модулли таълим юқорида айтиб ўтилганидек “субъект-субъект” муносабатларига қурилган. Шу сабабали ўқувчининг мустақил фаолиятига катта эътибор қаратилади. Ўқувчи мустақил фаолиятини самарали бўлиши учун педагогдан турли хилдаги маслаҳатлар тизими талаб қилинади. Шу сабабли хориж тажрибасида педагогик ёрдамнинг турли кўринишлари такомиллашиб борди ва бугунги кунда педагогик фаолиятига кўра бир қанча тушунчалар келиб чиқишига сабаб бўлди. Улардан баъзиларини кўриб чиқамиз.

Тьютор - (лот. *tutorem* – маслаҳатчи) фаолияти ўқувчиларга ўқув жараёнига мослашиш, вужудга келувчи айрим саволларга жавоб топишга ёрдамлашишга қаратилган.

Эдвайзер- (*advisor* - қадимги француз сўзи “avisen”, “ўйламоқ” сўзидан олинган) индивидуал ҳолда диплом иши, курс ишини ишлаб чиқиш, илмий-

тадқиқот олиб бориш, индивидуал дастурларни ишлаб чиқиш жараёнида маслаҳатчидир.

Фасилитатор (ингл. **facilitator**, лот. *facilis* — «енгил, қулай» деган маънони билдиради) — **фасилитатор** гуруҳларда фаолиятни ташкил этишда кўмаклашади. У гуруҳлардаги фаолиятни самарали бўлишини таъминлаши, гуруҳда соҳлом комуникацияни ўрнатиши, гуруҳда ишлаш қоидаларига ва регламентларга амал қилишни таъминлаши жоиз. Фасилитатор гуруҳда қулай психологик муҳитни яратади ва фаолиятни самарали бўлишига ёрдам беради. Ушбу тушунча мумтоз психолог Роджерс Карл томонидан киритилган бўлиб, инглиз забон мамлакатларининг таълим муассасаларида кенг фойдаланилади. 1989 йилдан буён Халқаро бош фасилитаторлар ассоциацияси (The International Association of Facilitators) фаолият юритиб келмоқда. Бугунги кунда унинг фаолиятида 63 давлатнинг 1200 аъзоси иштирок этмоқда. Фасилитатор фаолияти турли моделларда учрайди. Қозоғистон миллий тиббиёт университетида бўлажак шифокорларни касбий фаолиятини моҳиятини чуқур тушуниши ва ўз шахсини мутахассис сифатида тараққиётини таъминлашда психологик-педагогик ёрдам кўрсатишга йўналтирилган. Фасилитатор фаолияти ҳар қандай тренингнинг таркибига киради. Турли амалий фаолиятларни онлайн тизимида, гуруҳларда ташкил этиш жараёнида фасилитаторлик хусусиятлари ўз аксини топади.

Модератор - (лот. *Moderor* — меъёрлаштираман, текшираман) қабул қилинган қоидаларга амал қилишни текширади, ўқувчиларнинг қобилиятларни очилишига, билиш фаолиятини активлаштиришга ёрдам беради.

Супервизор- куйидаги тўрт фазифани бажаради: ўқитувчи сифатида ўргатади, фасилитаторлик, маслаҳатчи, эксперт вазифани бажаради.

Супервизия — бу ўзаро муносабатлар тизими бўлиб, супервизор томонидан касбий фаолиятга оид бошқа мутахассисга маслаҳатлар беришни кўзда тутаяди. Бу фаолият айниқса психотерапевтларни тайёрлашда муҳим аҳамиятга эга. Супервизия касбий компетентликни оширишга, билим, кўникмаларни янада такомиллаштиришга ва шахсий камолотга эришишга ёрдам беради. Баъзи мутахассисликларни ўқув режасида (Клиник психология) “Супервизорлик ” курси ўқитилади. У мажбурий амалий курс ҳисобланади. Умуман олганда, юқорида қайд этилган тушунчалар бир маъно ва бир вазифани ўзида акс эттирмайди. Улар орасида аниқ чегара ўтказиш қийин. Улар ҳаммаси маслаҳат тизимига эга бўлиб, қандайдир фаолиятга урғу берган ҳолда олиб борилади. Лекин турли олийгоҳларда ушбу фаолиятлар турлирча номланиши ҳам мумкин.

Кейинги вақтларда модулли таълим тизимида комплекс ёндашув тамойили кучайиб бормоқда. Унда турли шакл, усуллар мослаштирилган ҳолда

жойлаштирилмоқда. Бугунги кунда аралаш таълим инновация сифатида кириб келмоқда.

Назорат саволлари:

1. Таълим тизимини модернизациялаш нима?
2. Таълимда компетенциявий ёндашувнинг вужудга келиши бўйича тарихий маълумотлар беринг?
3. “Компетенция”, “компетентлик”, “компетенциявий ёндашув” атамаларининг маъноларини изоҳланг.
4. Компетенцияларнинг турлари ва меъёрий даражаси талаблари ҳақида маълумот беринг.
5. Умумтаълим фанларида таянч компетенциялар тўғрисида изоҳ беринг?
6. Ўқитувчи қандай таянч компетенцияларга эга бўлиши лозим ?
7. ДТС нима? Унинг тузилиши ва таркибий қисмларини айтинг.
8. Умумий ўрта таълим ДТС мақсад ва вазифаси нимадан иборат?
9. Умумий ўрта таълим муассасаси давлат таълим стандарти талабларини бажарилиши таълим муассасасида қимга юкланади?
10. Умумий ўрта таълим ДТС малака талаблари нимадан иборат?

2-мавзу: Тарих дарсларида интерфаол таълим усулларидан фойдаланиш

Режа

- 2.1. Интерфаол усуллар ва улардан таълим жараёнида фойдаланиш
- 2.2. Амалий ўйин ва муаммоли таълим технологияларининг ўқитишдаги аҳамияти.
- 2.3. Тарих таълимида интерфаол усулларни қўлланилиши

***Таянч иборалар:** инновацион таълим технологиялари, интерфаол таълим усуллари, анъанавий усул, амалий ўйин, муаммоли таълим, “жуфтликда ўйла, ишла, фикр алмаш”, блиц-сўров, концептуал жадвал, пинборд, кластер, тоифали жадвал, Т-жадвали, кичик гуруҳларда ишлаш, мунозара, дебат.*

2.1 Интерфаол усуллар ва улардан таълим жараёнида фойдаланиш

Замонавий таълимни ташкил этишга қўйиладиган муҳим талаблардан бири ортиқча рухий ва жисмоний куч сарф этмай қисқа вақт ичида юксак натижаларга эришишдир.

Бугунки кунда бир қатор мамлакатларда ўқувчиларнинг ўқув ва ижодий фаолликларини оширувчи ҳамда таълим тарбия жараёнини самарадорлигини кафолатловчи интерфаол методларни кўллаш борасида катта тажриба тўпланган бўлиб, ушбу тажриба асосларини ташкил этувчи методлар интерфаол методлар номи билан киритилмоқда. Қуйида таълим амалиётида фойдаланилаётган интерфаол методлардан бир нечтасининг моҳияти ва улардан фойдаланиш борасида сўз юритамиз:

Интерфаол усуллар асосида дарс жараёнини ташкил этилганда:

1. Ўқувчининг ўзаро фаоллиги ошади, ҳамкорлик, ижодкорликда ишлаш кўникмалари шаклланади.

2. Таълим мазмунини, маърузасини мустақил ўрганиш, ишлаш, ўзлаштириш кундалик шахсий ишларига айланади.

3. Ўқувчи эркин фикр билдириш, ўз фикрини ҳимоя қилиш, исботлай олиш, тасдиқлай олишга одатланади.

4. Энг муҳими ўқув жараёнида дидактик мотивлар вужудга келади.

Яъни, ўқувчининг эҳтиёжи қондирилади. Ўқув-билув жараёнида ўқувчининг манфаатдорлиги ошади. Бу ҳолат ўқувчини ўқув мақсадларига эришишда юқори босқичга кўтаради. Дарсни интерфаол методларда ташкил этишнинг қандай афзалликлари мавжуд. Ўқитиш мазмуни яхши ўзлаштиришга олиб келади. “Ўз вақтида ўқувчи-ўқитувчи-ўқувчилар орасида таълимий алоқалар ўрнатилади”. Ўқитиш усуллари таълим жараёнида турли хил кўринишларда кечади.

Ўқув жараёнида ўқув эҳтиёжини қондириш билан биргаликда юқори мотивацияга эга бўлади. Ўқувчиларда ўзаро ахборот бериш, олиш, қайта ишлаш орқали ўқув материали яхши ўзлаштирилади.

Ўқувчида ўзаро мулоқотга киришиш, фикр билдириш, фикр алмашиниш кўникмалари шаклланади.

Ўқув жараёнида – ўқувчининг ўз-ўзига баҳо бериши, танқидий қараши ривожланади. Ўқувчи учун дарс қизиқарли ва мазмунли ўқитилаётган фанга айланади, ўқиш жараёнига ижодий ва мустақил ёндашишга ҳаракат қилади ва ҳар бир дақиқани ғанимат деб билади. Муҳими ўқувчиларда:

- ўқув меҳнатига ўзида хоҳиш-истак уйғота олишга;
- ҳар қандай вазиятда фаоллик кўрсата олишга;
- айниқса, ҳозирги тезкор ахборот манбаларидан унумли фойдалана олишга кўникмалари шаклланади.

Инновацион технологиялар - педагогик жараёнда ўқитувчи ва ўқувчи фаолиятига янгилик, ўзгартиришлар киритиши бўлиб, уни амалга оширишда асосан интерфаол услублардан фойдаланилади. **Фаол ўқитиш методлари, илгор педагогик технологиялар инновацион зояларнинг маҳсулидир.** Таълим

олувчиларни фаоллаштирувчи ва мустақил фикрлашга ундовчи, таълим жараёнининг марказида таълим олувчи бўлган методлар интерфаол усуллар дейилади. Бундай интерфаол усуллар таълим олувчиларнинг билим фаолиятларини рағбатлантирувчи усулдир. У ёки бошқа муаммони ечиш тўғрисидаги фикрларни эркин алмашинувини назарда тутувчи диалог асосида курилади.

Интерфаол (“Inter”-бу ўзаро, “akt”-ҳаракат қилмоқ) ўзаро ҳаракат қилмоқ ёки суҳбат, мулоқат тартибида бўлишини англатади. Интерфаол таълим – диалогли таълим бериш бўлиб, бунда таълим беруви ва таълим олувчи ҳамда ва компьютернинг ҳам ўзаро ҳаракатида амалга оширилиши мумкин. Интерфаол усул – таълим жараёнида ўқувчилар ҳамда ўқитувчи ўртасидаги фаолликни ошириш орқали ўқувчиларнинг билимларни ўзлаштиришини таъминлашга, шахсий сифатларини ривожлантиришга хизмат қилади. Бундай ўзаро ҳаракат турларига **“ўқитувчи-ўқувчи”** ва **“ўқувчи-ўқувчи”**нинг мақсадли ҳаракатларини киритиш мумкин. Интерфаол ўқитишда ўқитувчи ўқув фаолиятининг фаол ташкилотчиси бўлиб, ўқувчи бу фаолиятнинг субъекти сифатида намоён бўлади.

Интерфаол ўқитиш бу билиш фаолиятини ривожлантиришнинг махсус ташкилий шакли бўлиб, интерфаол ўқитиш жараёнида таълим олувчи ўқитишнинг объектидан ўзаро ҳамкорликнинг субъектига айланиши, ўқув жараёнида фаол иштирок этиши билан тавсифланади. Бунда ўқувчилар ахборотларни ўзлаштириш жараёнида фаоллик, ижодкорлик, мустақилликни шакллантирибгина қолмай, таълим мақсадларининг тўлақонли амалга ошишига ёрдам беради. Албатта интерфаол ўқитиш технологияси анъанавий маъруза дарсларини амалий дарсларга қарама-қарши қўймайди. Интерфаол таълимда маъруза ва амалиёт бир бутун машғулотнинг қисмлари деб қаралади, бу ўқитувчи ҳамда ўқувчининг ўзаро таъсири ва ўқувчиларнинг машғулот давомида фаол иштирок этиш даражаси билан белгиланади.

Маълумки, анъанавий маъруза дарсларида ўқитувчи фаоллиги таъминланса, амалий машғулотларда ўқувчи фаоллиги талаб этилади. Интерфаол усулда ўқитувчидан машғулот давомида ўқувчи ва ўқитувчи ўртасидаги ўзаро таъсир даражасининг бир кўринишидан иккинчисига мавзуга боғлиқ ҳолда устамонлик билан равон ўтиши талаб этилади. Интерфаол дарслар жараёнини фан бўйича мавзунинг мақсад ва вазифаси ҳамда таълим олувчиларнинг эҳтиёжига боғлиқ ҳолда тақсимланади.

Анъанавий таълимда ҳам табиий равишда суҳбат асосини ахборот ташкил этади. Аммо ахборот узатишнинг асосий манбаи ўқитувчининг тажрибаси бўлиб, бу жараёнда у етакчилик, доминантлик қилади, яъни у дарснинг асосий вақтида билимларни оғзаки тарзида ўқувчиларга етказиб беришга интилади.

Фаоллик кўрсатиш ўқитувчигагина хос бўлиб, ўқувчилар бу вазиятда сустрингловчи бўлиб қолади. Уларнинг асосий вазифаси ўқитувчини тинглаш, зарур ўринларда ёзиш, саволлар билан мурожаат қилинганида жавоб қайтариш, кам ҳолатларда рухсат этилганидагина сўзлашдан иборатдир. Анъанавий таълимдаги бир томонламалик таълим тизимига кўра, “етказиб берувчи” ролида энди ўқитувчи эмас, балки ўқувчи намоён бўлади. Ўқувчи, асосан, ўзи ўзлаштирган билимларни намойиш этади, ўқитувчи эса унинг фикрларини тинглайди, зарур ўринларда саволлар билан мурожаат қилади. Ўқувчилар гуруҳи (жамоаси) бу вазиятда бутунлай сустрингловчи, тингловчи бўлиб қолади. Бир қарашда ўқувчи ёки ўқитувчи томонидан узатилаётган ахборотларнинг қабул қилиниши ўқувчилар гуруҳи (жамоаси) учун билимларни ўзлаштириш имкониятини яратаётгандек таассурот уйғотади. Бироқ, психологик тадқиқот натижаларининг кўрсатишича, шу тарзда қабул қилинган билим (маълумот)лар жуда тез унутилади.

Ўқувчи маълумотларни фақат эшитиш орқали қабул қилса, берилган маълумотларнинг ўртача 20 фоизини ўзлаштиради. Яъни, дарсда мавзу фақат оғзаки баён методи ёрдамида (анъанавий) ўтилса, ўқувчилар маълумотларнинг 80 фоизини эса сақлаб қололмайди ва дарров унутишади. Шу сабабли маърузани фақат ўқиб бериш ёки оғзаки тушунтириш шаклида олиб бориш самарасиз ҳисобланади.

Ўзлаштириш фоизларини қуйидагича белгилаш мумкин:

- 5% - оғзаки равишда материалларни ўзлаштириш кўрсаткичи бўлган шароитда дарс ўтиш самарасиз бўлади;
- 10 % - машғулотларда ўқув материални кўргазмали шаклда тақдим этилса, ўзлаштириш кўрсаткичи кўтарилади.
- 20 % - ҳам кўриб, ҳам эшитилса, яъни техник воситалардан фойдаланилса;
- 50 % - баҳс мунозарага киришилса;
- 75 % - мавзу бўйича амалий топшириқлар бажарилса;
- 90 % - бир-бирига ўргатишса.

Кўриниб турибдики, интерфаол ўқитиш ўқувчилардан ахборотни ўзлаштириш жараёнида фаоллик, ижодкорлик, мустақилликни шакллантирибгина қолмай, таълим мақсадларининг тўлақонли амалга ошишига ёрдам беради. Бунда таълимнинг қуйидаги концепциялари фундаментал асос сифатида хизмат қилади:

1) ўқитувчининг жадал фаолияти – ўқув фаолиятининг асосий кўриниши сифатида намоён бўлиб, у мазкур ҳаракатнинг субъекти ва ташкилотчиси сифатида фаолият кўрсатади;

2) ўқув фаолиятининг асосий негизи ва натижаси, мазкур фаолиятнинг субъекти – ўқувчи ҳисобланади;

3) муваффақиятли ўқув фаолиятининг асосий кўрсаткичи, унинг натижаси ўқувчининг фикрлаш усулларини ўрганиш ва амалий масалаларни ижодий ҳал этиш, эркин, мустақил ҳаракат қила олиш кўникмаларини шакллантиришдан иборат;

4) ўқув фаолиятининг асосий кўрсаткичи ўқув топшириқлари ҳисобланади. Бунда таълим жараёнининг асосий субъекти бўлган ўқувчида фикрлаш, билиш ҳаракати усулларини ривожлантирувчи ўқитиш тактикаси муҳим ўрин тутади;

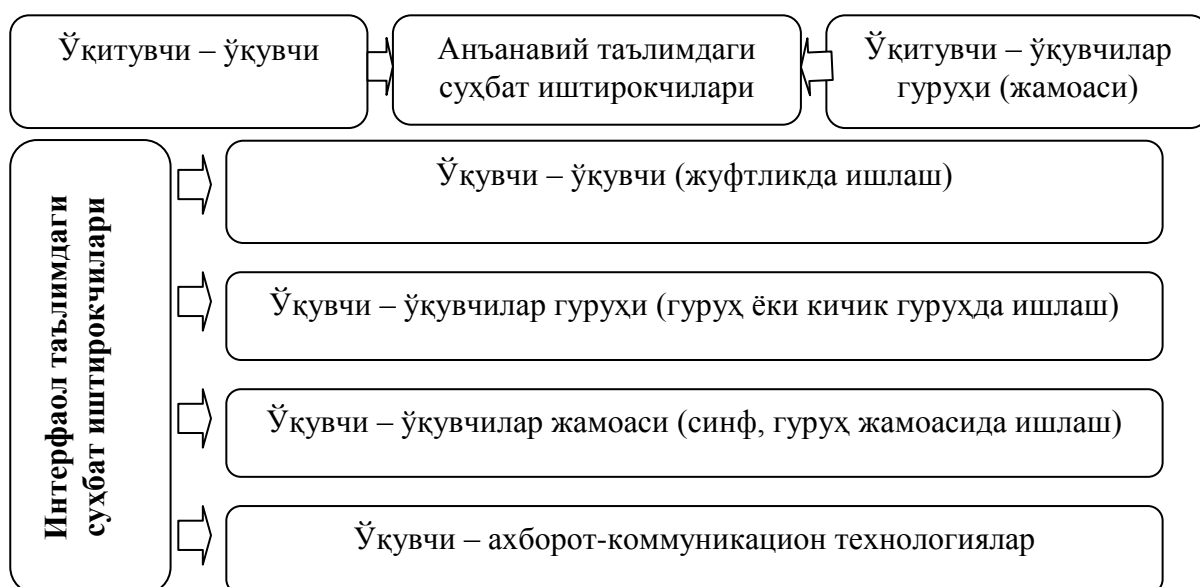
5) ўқув фаолиятини амалга ошириш жараёни ўқувчидан ўзининг шахсий билиш маҳорати ва кўникмаларини ўзлаштириб олиши учун замин ҳозирлашдан иборат.

Мантиқий нуқтаи назардан интерфаоллик, энг аввало, ижтимоий субъектларнинг суҳбат (диалог), ўзаро ҳамкорликка асосланган ҳаракат, фаолиятнинг олиб боришларини ифодалайди. Таълим соҳасида фаолият юритаётган ҳар бир мутахассис яхши биладики, анъанавий таълим ҳам суҳбат (диалог)га асосланган ва бу суҳбат қуйидаги ўзаро муносабат шаклларида ташкил этилади:

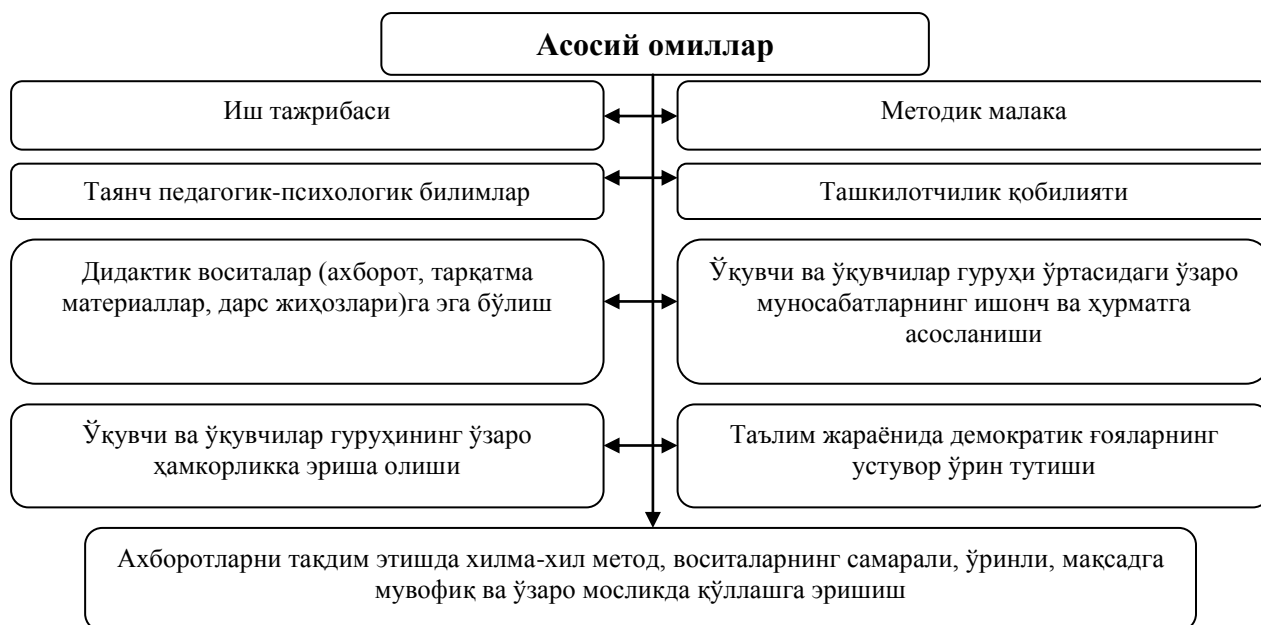
Шунга кўра интерфаол ўқитиш “таълим жараёнининг асосий иштирокчилари – ўқитувчи, ўқувчи ва ўқувчилар гуруҳи ўртасида юзага келадиган ҳамкорлик, қизғин баҳс-мунозалар, ўзаро фикр алмашиш имкониятига эгаллик асосида ташкил этилади, уларда эркин фикрлаш, шахсий қарашларини иккиланмай баён этиш, муаммоли вазиятларда ечимларни биргаликда излаш, ўқув материалларини ўзлаштиришда ўқувчиларнинг ўзаро яқинликларини юзага келтириш, “ўқитувчи – ўқувчи – ўқувчилар гуруҳи”нинг ўзаро бир-бирларини ҳурмат қилишлари, тушунишлари ва қўллаб - қувватлашлари, самимий муносабатда бўлишлари, рухий бирликка эришишлари кабилар билан тавсифланади”⁸.

Замонавий таълим, шу жумладан, унинг тобора оммалашиб бораётган шакли – интерфаол ўқитишда эса шахслар ўртасидаги суҳбат (диалог) қуйидаги шахслар ўртасида ташкил этилади:

⁸ Педагогика: 1000 та саволга 1000 та жавоб / Методик қўлланма. У.И.Иноятов, Н.А.Муслимов, М.Усмонбоева, Д.Иноғомова. – Тошкент: Низомий номидаги Тошкент давлат педагогика университети, 2012. – 122-бет.



Интерфаол таълим моҳиятига кўра суҳбатнинг “ўқувчи – ахборот-коммуникацион технологиялар” шаклида ташкил этилиши ўқувчилар томонидан мустақил равишда ёки ўқитувчи раҳбарлигида ахборот технологиялари ёрдамида билим, кўникма, малакаларнинг ўзлаштирилишини англатади. Ўқитишнинг интерфаол таълимга асосланиши бир карашда ниҳоятда оддий, содда ва ҳатто “болалар ўйини” каби таассурот уйғотади. Бироқ, бунда ўқитувчининг маълум даражада қуйидаги омилларга эга бўлиши талаб қилинади:



Ўқитувчи таълим жараёнида интерфаол таълим ёрдамида ўқувчиларнинг қобилиятларини ривожлантириш, мустақиллик, ўз-ўзини назорат, ўз-ўзини бошқариш, самарали суҳбат олиб бориш, тенгдошлари билан ишлаш, уларнинг фикрларини тинглаш ва тушуниш, мустақил ҳамда танқидий фикрлаш, муқобил таклифларни илгари суриш, фикр-мулоҳазаларини эркин баён қилиш, ўз нуқтаи

назарларини ҳимоя қилиш, муаммонинг ечимини топишга интилиш, мураккаб вазиятлардан чиқа олиш каби сифатларни шакллантиришга муваффақ бўлади. Энг муҳими, интерфаол усулларни қўллаш орқали ўқитувчи ўқувчиларнинг аниқ таълимий мақсадга эришиш йўлида ўзаро ҳамкорликка асосланган ҳаракатларини ташкил этиш, йўналтириш, бошқариш, назорат ва таҳлил қилиш орқали ҳолис баҳолаш имкониятини қўлга киритади.

Энг оммавий интерфаол технологиялар қуйидагилар саналади:

1. Педагогик технологиялар: тушунчалар таҳлили, “кейс-стади” (ёки “ўқув кейслари”), ҳамкорликда ўқитиш, лойиҳа, резюме (қисқа хулосаларга келиш), SWOT, блиц-ўйинли технологиялар.

2. Интерфаол методлар: кичик гуруҳларда ишлаш, “жуфтликда ўйланг, фикрланг, фикр алмашинг”, блиц-сўров, пинборд, моделлаштириш, мунозара, дебат, ижодий иш, муносабат, режа, суҳбат ва б.

3. Стратегиялар: ақлий ҳужум, бумеранг, галерея, зиг-заг, зинама-зина, музёра, ротация, Т-жадвал, юмалоқланган қор ва ҳ.к.

4. График организерлар: тоифалаш жадвали, БББ, концептуал жадвал, венн диаграммаси, инсерт, кластер, нима учун?, қандай? ва б.

Интерфаол таълим методлари ва уларни қўллаш тартиби. Айни ўринда бир гуруҳ интерфаол таълим методлари ва уларни таълим амалиётида қўллаш тартиби тўғрисида сўз юритилади.

2.2 Амалий ўйин ва муаммоли таълим технологияларининг ўқитишдаги аҳамияти

Замонавий шароитда ўқувчиларнинг ўқув-билиш фаолликларини кучайтириш, ўқитиш сифатини ошириш ва самарадорлигини яхшилаш мақсадида инновацион характерга эга таълим шаклларидан фойдаланиш мақсадга мувофиқдир. Бугунги кунда **амалий ўйинлар, муаммоли ўқитишнинг** инновацион шакллари сифатида эътироф этилмоқда.

Амалий ўйинлар. Замонавий шароитда таълим амалиётида амалий-инновацион характерга эга ўйинлардан самарали фойдаланилмоқда.

Таълим амалиётида қўлланиладиган амалий ўйинлар ўз-ўзидан дидактик хусусият касб этади, шу сабабли улар кўп ҳолатларда “Дидактик ўйинлар” деб юритилади.

Кишилиқ тарихий тараққиётининг барча даврларида ҳам ўйин субъект фаолиятининг энг биринчи ва муҳим тури сифатида тан олинган. Бинобарин, шахс фаолиятининг муҳим турлари – меҳнат, ўқиш билан бирга ўйин ҳам унинг шаклланиши ва ривожланишида муҳим аҳамият касб этади. Ўйинлар воситасида катта авлод томонидан тўпланган ҳаётий тажриба, ўзлаштирилган билим, турмуш тарзи ва ижтимоий муносабат асослари, маданий қадриятлар ёш авлодга изчил узатиб келинган.

Ўйин шахсни тарбиялаш, ривожлантириш, унга таълим бериш хусусиятларига эга. Мавжуд хусусиятлари туфайли ўйинлар қадимдан халқ педагогикасининг муҳим асосларидан бири бўлиб келмоқда. Бевосита ўйинлар болаларда идрок, сезги, хотира, тафаккур, нутқни ривожлантиришга ёрдам бериш орқали уларни маънавий-ахлоқий, ақлий, жисмоний ва эстетик жиҳатдан тарбиялашга ҳам хизмат қилади.

Агарда жисмоний хатти-ҳаракатларни ривожлантиришга хизмат қиладиган ўйинлар болаларда чاقқонлик, эпчиллик, чидамлик, қатъийликни тарбияласа, интеллектуал, конструкцияли ўйинлар уларни ўйлашга, фикрлашга, мантиқий тафаккур юритишга ўргатади.

Замонавий педагогикада ўйинлар таълим жараёнининг самарадорлигини ошириш, таълим олувчиларнинг ўқув-билиш фаоллигини кучайтириш мақсадида қуйидаги тарзда қўлланилади:

Ўйиннинг моҳияти ва тузилиши маълум кўникма, малака, қобилият ва сифатларнинг ҳар бир иштирокчида бутун ўйин давомида шаклланишини таъминлайди. Таълим жараёнда ўйин технологияларидан фойдаланишда ўқитувчи педагогик вазифаларини сценарийда аниқ ифода қилиш зарур.

Ўйин фаолиятининг психологик механизмлари шахснинг ўзини намоён қилиш, ўзининг ҳаётда ўрнини белгилаш, ўзини ўзи бошқариш, ўз имкониятларини амалга оширишдан иборат асосий эҳтиёжларни қондириш имкониятини яратади.

Ўйин ижтимоий тажрибаларни ўзлаштириш ва қайта яратишга йўналган вазиятларда, фаолият тури сифатида белгиланади ҳамда ўйин жараёнида шахснинг ўз хулқини бошқариши шаклланади ва такомиллашади.

Ўқув фаолиятининг асосий мотиви – бу ўқув-билиш мотиви бўлса, ўқув фаолиятининг энг муҳим мотивацияси эса ўқувчида ўзи танланган ва асосларини ўзлаштираётган касбга бўлган қизиқиши саналади. Ўқувчи ўқув жараёнидаги эгаллаган билимларидан, касбий малакалари ва кўникмаларидан ҳиссий жиҳатдан қониқа олиши лозим. Бу вазифани ҳал қилишда ўқитиш жараёнида ўйинли технологиялардан фойдаланиш алоҳида аҳамият касб этади. Ўйинли технологиялари, шунингдек, ўқувчиларнинг ижодий қобилияти ва креатив тафаккурини ўстиради.

Педагогик мақсадда фойдаланилаётган ўйинлар ўйин технологиялари деб номланади.

Ўйин технологиялари (ўйин таълими) – ижтимоий тажрибаларни ўзлаштиришнинг барча кўринишлари: билим, кўникма, малака ҳамда ҳиссий-баҳолавчи фаолият жараёнини ҳосил қилишга йўналтирилган шартли ўқув вазиятларини ифодаловчи шахсга йўналтирилган таълим (педагогик технология) турларидан бири.

Ўйин технологиялари таълим олувчиларни муайян жараёнга тайёрлаш, уларда маълум ҳаётий воқелик, ҳодисалар жараёнида бевосита иштирок этиш учун дастлабки кўникма, малакаларни ҳосил қилишга хизмат қилади. Таълим жараёни иштирокчилари (м: таълим олувчилар, ота-оналар, педагогик жамоа аъзолари, таълим муассасаларининг раҳбарлари, жамоатчилик ташкилотларининг вакили ва б.) сифатида турли ролларни бажариш ўқувчиларга педагогик фаолият мазмуни билан яқиндан танишиш имкониятини яратиш асосида маълум фаолиятни самарали ташкил этишга назарий, амалий ва руҳий тайёргарликка эришиш нуқтаи назаридан ёрдам беради.

Таълим муассасаларида кўп ҳолатларда ролли ва касбий характерга эга ишбилармонлик ўйинлариан фойдаланилади. Муҳими педагогик мақсадларда қўлланиладиган ўйинли технологияларининг асосини ўқувчиларнинг **фаоллик ва тезкорликка асосланган фаолияти** ташкил этади.

Педагогик ўйинлар янги ўқув материални ўзлаштириш, мустаҳкамлаш, ўқувчининг ижодий қобилиятини ривожлантириш, умумий касбий тайёргарлик кўникма, малака ва компетенцияларини шакллантириш каби масалаларни ечишга қаратилади. Улар ёрдамида ўқувчилар турли ҳолатлардан ўқув материални тушуниш, унинг негизида маълум кўникма, малака ва сифатни ўзлаштириш имкониятига эга бўлади.

Ўқувчиларда ижодий изланиш, кичик тадқиқотларни амалга ошириш, муайян фаразларни илгари суриш, натижаларни асослаш, маълум хулосаларга келиш каби кўникма ва малакаларни шакллантиришга хизмат қиладиган таълим **муаммоли таълим** деб аталади.

Муаммоли таълимнинг илк ғоялари америкалик психолог ва педагог Ж.Дьюи (1859-1952 йй.) томонидан асосланган. У 1894 йилда Чикагода ўқитиш ўқув режаси бўйича эмас, балки ўйин ва меҳнат асосида олиб бориладиган тажриба мактабини ташкил этган.

Ж.Дьюи муаммоли таълим асоси сифатида қуйидаги йўналишларни белгилаган:

- 1) ижтимоий;
- 2) конструктив;
- 3) бадий ифодавий;
- 4) илмий-тадқиқот.

Муаллиф кўрсатилган йўналишларда таълимни ташкил этиш учун қуйидаги воситалардан фойдаланган:

- 1) сўз;
- 2) санъат асарлари;
- 3) техник қурилмалар;
- 4) ўйинлар;

5) меҳнат.

Ўтган асрнинг 60-йилларида эса муаммоли таълим Л.Рубинштейн, М.И.Махмутов, В.Окон, И.Я.Лернер каби тадқиқотчиларнинг қарашлари негизида янада ривожланган. С.Л.Рубинштейннинг “Тафаккур муаммоли вазиятдан бошланади” деган ғояси муаммоли таълимнинг психологик асоси сифатида қабул қилинган.

Муаммоли таълим турлари (М.Н.Скаткин):

1. Билимларни муаммоли баён қилиш (муаммоли маъруза).
2. Муаммоли топшириқларни ҳал қилиш (муаммоли амалий машғулот).
3. Кичик илмий тадқиқотларни олиб бориш (муаммоли тажриба).

Муаммоли таълимнинг асосини **муаммо** (юн. “тўсиқ”, “қийинчилик”) ёки **муаммоли вазият** ташкил этиб, муаммоли таълим технологияси уларнинг ечимини топишга хизмат қилади. Кўп ҳолатларда муаммо ва муаммоли вазият синонимлардек қабул қилинади. Аслида эса улар бир-биридан фарқ қилади.

Муаммонинг таркибий қисмлари:

- 1) маълум билимлар;
- 2) номаълум билимлар;
- 3) мавжуд тажриба.

Педагогик муаммо – ҳал қилиниши зарур, бироқ, ҳали ечиш усули номаълум бўлган педагогик характердаги масала.

Муаммони қўйиш қуйидаги **босқичлар**да кечади:

1. Муаммони излаш.
2. Муаммони қўйиш.
3. Муаммони ҳал қилиш.

Таълим жараёнида муаммони қўйиш бир неча сатҳда кечади. Улар:

Муаммони қўйиш сатҳлари

1 сатҳ	Ўқитувчи муаммони қўяди ва ўқувчиларни уни ҳал қилишга йўналтиради
2 сатҳ	Ўқитувчи муаммоли вазиятни баён қилади ва ўқувчиларнинг ўзлари мустақил равишда муаммони шакллантиради
3 сатҳ	Ўқитувчи муаммони кўрсатиб бермайди, балки унга ўқувчиларни рўпара қилади. Ўқувчилар муаммони англаган ҳолда уни ўзлари шакллантириб, муаммони ечиш усуллари таҳлил қилади

Муаммоли вазият – ўқувчиларнинг маълум топшириқларни бажариш (масалани ечиш, саволга жавоб топиш) жараёнида юзага келган зиддиятни англаши билан боғлиқ руҳий ҳолати бўлиб, у ҳал этилаётган масала билан боғлиқ янги билимларни излашни тақозо этади.

Муаммоли вазиятларни ҳал қилиш **босқичлари**:

1. Муаммоли вазиятни яратиш.
2. Вазиятни таҳлил қилиш асосида муаммони қўйиш.
3. Фаразларни илгари суриш.

4. Ечимни текшириш.

Педагогикада муаммоли вазият методи ҳам қўлланилади.

Демак, замонавий шароитда таълим амалиётида муаммоли таълим технологияларининг қўлланилиши ўқитиш жараёнини самарали кечишини таъминлаш билан бирга ўқувчиларда мустақил, танқидий ва ижодий фикрлаш қобилиятини ривожлантиради. Таълим сифатини яхшилаш ва самарадорлигини оширишга нисбатан қўйилаётган ижтимоий талаблар ўқитувчилардан муаммоли таълим технологияларини ўқитиш жараёнида мақсадли, самарали қўллашни талаб этади. Мазкур таълим технологияларининг моҳиятига оид маълумотлар билан танишиш малака ошириш курслари тингловчиларининг мавжуд билимларини бойитиш билан бирга амалий кўникма, малакаларини янада ривожлантиришга хизмат қилади.

2.3. Тарих таълимида интерфаол усулларни қўлланилиши

“Жуфтликда ўйланг, фикрланг, фикр алмашинг” техникаси. Ушбу техника биргаликдаги фаолият бўлиб, ўқувчиларни матн устида фикрлаш, ўз ғояларини шакллантириш ва уларни ҳамкорлар ёрдамида муайян шаклда ифодалашга йўналтиради.

“Жуфтликда ўйланг, фикрланг, фикр алмашинг” техникасидан фойдаланган ҳолда гуруҳларда ишни ташкил этиш жараёнининг тузилиши:

1. Ўқитувчи савол ва топшириқ беради: олдин ўйлаб чиқиш, сўнг қисқа жавоблар ёзиш тартибида.

2. Ўқувчилар жуфтликларга бўлиниб, бир - бири билан фикр алмашадилар ва иккала жавобни мужассам этган умумий жавобни ишлаб чиқишга ҳаракат қилади.

3. Ўқитувчи бир неча жуфтликларга ўттиз секунд давомида аудиторияга ўз ишининг қисқа якунини ифодалаб беришни таклиф қилади.

Жуфтликда ўйла, ишла, фикр алмаш – бу карточкалар тузишни талаб қилмайдиган техника. Бу жараёндан фойдаланиб, ўқувчилар бир-биридан ўрганадилар ва ўз ғояларини жамоани олдига чиқаришдан аввал хавфсиз майдонда синовдан ўтказиш имконига эга бўладилар. Бу ўқувчилар ўз кучига ишончини кўтаришга кўмаклашади. Бу усулнинг афзалликлари қуйидагилардан иборат: ишга амалда ҳамма жалб этилган ва ҳар бир киши ўрганилаётган масалага ойдинлик киритишга ўз улушини қўшиш имконига эга. Ўқувчилар ҳам, ўқитувчи ҳам улардан кутилаётган нарсани аниқ тушунадилар. Бу модель биринчи марта Мериленд Университетида (Франк Липан) томонидан таклиф этилган. Бу машқни бажаришнинг тўрт босқичи мавжуд. Ҳар бир босқич фақат вақт билан чекланади. Буни қандай бажариш керак?

Биринчи қадам – ўқитувчи савол беради. Бу бутун синф муҳокамаси учун берилаётган муаммо бўлиши мумкин. Масалан, “Ўзбекистон тарихида хумо

қуши ниманинг рамзи?” бу жараёнда битта жавоб бериладиган саволлардан қочиш лозим. Саволлар ўқувчиларда муҳокама қилиш ёки фикр юритиш истагини уйғотадиган бўлиши керак.

Иккинчи қадам – ўқувчилар индивидуал фикрламоқдалар. Ўқитувчининг саволига жавоб топиш учун чекланган вақт берилади. Жавоб топишга ажратилган вақтни ўқувчиларнинг билим даражаси, савол тавсифи ва дастур талабларига мувофиқ ўқитувчи белгилайди. Агар ўқувчилар ўзларининг индивидуал жавобларини ёзиб қўйсалар фойдали бўлади. Бу жараёнда ўқувчилар фақат битта тўғри жавоб бўлмаслиги ва уларнинг ҳар бири ўзининг жавобини топиши мумкинлигига ишонгани муҳим аҳамият касб этади.

Учинчи қадам – жуфтликларда муҳокама қилиш. Жуфтликларга бирлашиб, ўқувчилар умумий жавобни ифодалашлари мумкин. Айрим ҳолларда ўқувчилар ўз жавобларини янада ишончли бўлишини таъминлашлари учун тўртликларга бирлашиб, муҳокама қилиши мумкин. Жуфтликдаги ишнинг бу босқичи муҳокама қилинаётган масала рўёбга чиқарган муаммолар тўғрисидаги фикрларни кенгайтиришга кўмаклашади.

Тўртинчи қадам – ўқувчилар ўз жавоблари билан синфни таништирадilar. Бу босқичда ўқувчилар ўз ечимларини ҳам индивидуал равишда ҳам ҳамкорликда тақдим этишлари мумкин. “Ўйла, жуфтликда ишла ва фикр алмаш” машқининг якуний босқичи бир неча афзалликларга эга. Ўқувчилар ечимнинг ҳар хил, бетакрор йўллари топадилар. Уни устига ўқув мазмуни китоб ёки ўқитувчи тилида эмас, балки ўқувчиларнинг тилида ифодаланadi.

“Ўйла, жуфтликда ишла ва фикралмаш” машқининг муваффақияти ва сифати биринчи босқичда берилётган савол сифатига боғлиқ. Агар савол ўқувчиларнинг чуқур тафаккурига кўмаклашса, шундай чуқур тушуниш кейинги босқичларда ҳам албатта пайдо бўлади.

“Блиц-сўров” методи

“Блиц-сўров” (инглизча “блиц” – тезкор, бир зумда) методи берилган саволларга қисқа, аниқ ва лўнда жавоб қайтарилишини тақозо этадиган метод саналади. Таълим муассасаларида ушбу методга мувофиқ саволлар, асосан, ўқитувчи томонидан берилади. Берилган саволларга жавоблар жамоавий, гуруҳли, жуфтлик ёки индивидуал тарзда қайтарилиши мумкин. Жавоб қайтариш шакли машғулот тури, ўрганилаётган мавзунинг мураккаблиги, ўқувчиларнинг камраб олинишига кўра белгиланади.

Машғулотларда методни қўллаш қуйидагича кечади:

Ўқитувчи ўрганилган мавзу, муайян таркибий қисмлар моҳиятининг очиб берилишини талаб этадиган саволларни ишлаб чиқиб, ўқувчилар эътиборига ҳавола қилади



Ўқувчилар берилган саволга қисқа муддатда лўнда, аниқ жавоб беради



Гуруҳ (жуфтлик)да ишлашда бир нафар ўқувчи берилган саволга жавоб қайтаради унинг гуруҳдошлари жавобни тўлдиради, (бирок, фикрлар такрорланмаслиги лозим)

Методни қўллашда мавзуга доир таянч тушунчалар, асосий ғояларнинг моҳияти ўқувчилар томонидан оғзаки, ёзма ёки тасвир (жадвал, диаграмма) тарзида ёритилиши мумкин.

“Концептуал жадвал” методи

Метод ўқувчиларни ўрганилаётган мавзу (масала ёки муаммо)ни икки ёки ундан ортиқ жиҳатлари бўйича таққослашга ўргатади. Ундан фойдаланишда ўқувчиларнинг мавзу юзасидан мантиқий фикрлаш, маълумотларни тизимли баён қилиш қобилиятлари ривожлантирилади.

Машғулотлар чоғида методдан фойдаланиш қуйидаги тартибда кечади:

Ўқитувчи ечими топилиши лозим бўлган мавзу (масала)ни аниқлайди

Ўқувчилар мавзу ва методдан фойдаланиш қондаси билан таништирилади

Ўқувчилар кичик гуруҳларга бириктирилади

Гуруҳлар ўзларига берилган топшириқни бажаради

Гуруҳлар ечимни синф (гуруҳ) жамоаси ҳукмига ҳавола этади

Гуруҳларнинг ечимлари синф (гуруҳ) жамоасида муҳокама қилинади

Ўқувчилар эътиборига қуйидаги намунани тавсия этиш мумкин:

Ўрганилаётган мавзу моҳиятини ёритувчи жиҳатлар	Муҳим белгилар, тавсифлар		
	1-белги (тавсиф)	2-белги (тавсиф)	3-белги (тавсиф)
1-жиҳат			
2-жиҳат			
...			

“Муаммо” технологияси

Технология ўқувчиларни мавзудан келиб чиқиб, турли муаммоли масала ёки вазиятларнинг тўғри ечимини топиш, муаммо моҳиятини аниқлашга доир малакаларни шакллантириш, уни ечишнинг айрим усуллари билан таништириш, ечимни топиш учун мос усулларни тўғри танлаш, муаммонинг келиб чиқиш сабаблари, шунингдек, ечимни топишга йўналтирилган ҳаракатларнинг мақсадга мувофиқлигини аниқлашга ўргатади⁹.

Таълим жараёнида технологияни қўллаш қуйидагича кечади:

Ўқитувчи ўқувчиларни гуруҳларга ажратиб, уларни мос ўринларга жойлаштиргандан сўнг, машғулотни ўтказиш қоидаси билан таништиради

Ҳар бир гуруҳ аъзоси расм ёки матндаги ҳаётий лавҳа бўйича биргаликда аниқланган муаммони ватман қоғозларга фломастер ёрдамида ёзади

Берилган вақт ниҳоясига етгач, гуруҳлар ўз ишларини намойиш қилади

Ўқитувчи гуруҳлар томонидан танланган ва муаммолар ёзилган қоғозларни алмаштирган ҳолда гуруҳларга қайта тарқатади

Ҳар бир гуруҳ аъзоси қоғозларда ёзилган муаммолар орасидан ўзини қизиқтирган муаммони танлаб олиб, уни ўқитувчи томонидан тавсия қилинган жадвалда қайд этади ва таҳлил қилади

Синф (гуруҳ) жамоаси ўқитувчи раҳбарлигида гуруҳлар ҳамда ҳар бир ўқувчининг ишини муҳокама қилиб, энг яхши ишни танлайди

Ўқитувчи машғулотга яқун ясайди

Изоҳ: 1. Ўқитувчи ўқувчиларни технологиядан фойдаланиш қоидалари билан таништиришда машғулотнинг босқичли бўлиши, ҳар бир босқичда ўқувчидан эътиборли бўлиш талаб қилиниши, машғулот давомида улар яқин, гуруҳ ва жамоа бўлиб ишлашларига урғу бериб ўтиши лозим. Бундай йўл тутиш ўқувчиларнинг топшириқларни бажаришга руҳан тайёр бўлишларига ёрдам беради, уларда қизиқини уйғотади.

2. Технология асосида ишлашда ўқувчилар томонидан машғулот учун тайёрланган плакат, расм, афиша ёки бирор муаммо баён қилинган матн, дарслик, ёрдамчи адабиётлардан бирор бир материални ўрганиб, унда ёритилган муаммоларни аниқлайди ва уларни хотирада сақлаб қолади ёки дафтарларга белгилаб қўяди.

⁹Рўзиева Д. Интерфаол методлар: моҳияти ва қўлланилиши. – Т., 2014.

3. Ўқувчилар топшириқни индивидуал равишда бажаришлари учун ўқитувчи томонидан қуйидаги жадвал тавсия этилади:

Муаммо тури	Муаммонинг келиб чиқиш сабаблари	Муаммонинг ечиш йўллари (амалий ҳаракатлар)
1.		
2.		
...		

“3x4” технологияси

Технология ўқувчиларни аниқ бир муаммони якка ҳолда фикрлаб ҳал этиш, ечимини топиш, ғоялар орасидан муҳимини танлай билиш, бир неча муҳим фикрни умумлаштириш, улар асосида муаммо юзасидан аниқ тушунча ҳосил қилиш ва ўз фикрларини маъқуллай олишга ўргатади. У ўқувчиларни мустақил фикрлаш, жамоа бўлиб ишлаш, фикрларни жамлаб, назарий ва амалий тушунчалар ҳосил қилиш, жамоага ўз фикрини ўтказиш, ўз фикрини маъқуллаш, муаммони ечиш ва мавзуга умумий тушунча беришда ўрганилган барча мавзулар бўйича эгалланган билимларни амалда қўллашга ёрдам беради. Технология ёрдамида ўқувчилар топшириқларни дастлаб индивидуал, сўнгра кичик гуруҳлар тартибида ёзма шаклда бажаради.

Изоҳ: 1. Гуруҳлар сонининг тўртта бўлиши технология самарадорлиги таъминлайди. Бунда машғулот зерикарли бўлмайди. Агар гуруҳлар сони 4 тадан ортиқ бўлса, гуруҳларни иккита катта гуруҳларга ажратиш мумкин.

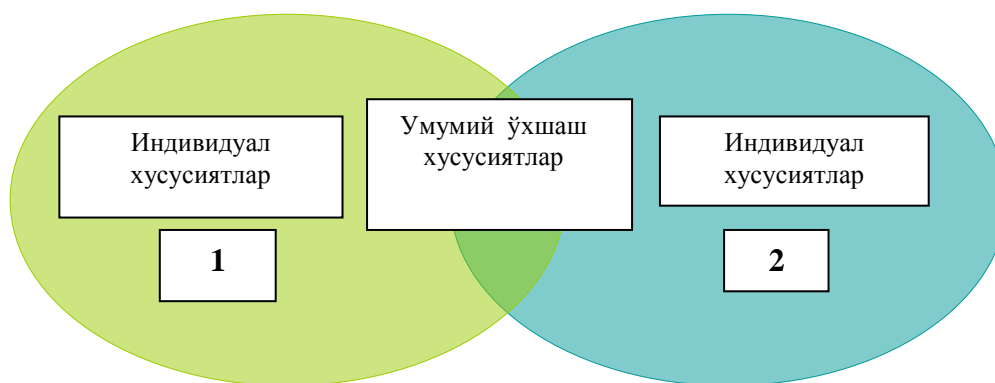
2. Тарқатмали материалда кўрсатилган мавзу бўйича 3 та таянч тушунча (сўз, сўз бирикмаси ёки 3 та гап) ёзиш талаб этилади.

3. Дастлабки топшириқ бажарилгач, гуруҳлар соат миля йўналиши бўйича ўз жойларини ўзгартиради (1-гуруҳ 2-гуруҳнинг, 2-гуруҳ 3-гуруҳнинг, 3-гуруҳ 4-гуруҳнинг, 4-гуруҳ 1-гуруҳнинг ўрнини эгаллайди). Бу ҳолат ҳар бир гуруҳ ўзининг дастлабки ўрнига етиб келгунга қадар давом этади.

4. Гуруҳларнинг тақдмотидан сўнг ҳар бир ўқувчи ҳам индивидуал равишда ўзининг муаллифлик ишини намоиш қилиши мумкин.

“Венн диаграммаси” стратегияси

Стратегия ўқувчиларда мавзуга нисбатан таҳлилий ёндашув, айрим қисмлар негизида мавзунинг умумий моҳиятини ўзлаштириш (синтезлаш) кўникмаларини ҳосил қилишга йўналтирилади. У кичик гуруҳларни шакллантириш асосида аниқ схема бўйича амалга оширилади.



Стратегия ўқувчилар томонидан ўзлаштирилган ўзаро яқин назарий билим, маълумот ёки далилларни қиёсий таҳлил этишга ёрдам беради. Ундан муайян бўлим ёки боблар бўйича якуний дарсларни ташкил этишда фойдаланиш янада самаралидир.

Уни қўллаш босқичлари қуйидагилардан иборат:

Ўқувчилар тўрт гуруҳга бўлинади

Ёзув тахтасига топшириқни бажариш моҳиятини акс эттирувчи схема чизилади

Ҳар бир гуруҳга ўзлаштирилаётган мавзу (бўлим, боб) юзасидан алоҳида топшириқлар берилади

Топшириқлар бажарилгач, гуруҳ аъзолари орасидан лидерлар танланади

Лидерлар гуруҳ аъзолари томонидан билдирилган фикрларни умумлаштириб, ёзув тахтасида акс этган диаграммани тўлдиради

Стратегияни қўллаш жараёнида ҳар бир гуруҳ муайян мавзуга оид топшириқларни бажаради. Ўқувчиларнинг эътиборларига қуйидаги жадвални тақдим этиш мумкин:

Гуруҳлар	Диаграмманинг тартиб рақами	Топшириқлар мазмуни
1- гуруҳ	1-диаграмма	
	2-диаграмма	
	3-диаграмма	
2-гуруҳ	1-диаграмма	
	2-диаграмма	
	3-диаграмма	
3-гуруҳ	1-диаграмма	
	2-диаграмма	
	3-диаграмма	

4-гурух	1-диаграмма	
	2-диаграмма	
	3-диаграмма	

“Видеотопишмоқ” методи (видео кейс)

Сўнги йилларда педагогик фаолиятда турли ахборот воситалар (компьютер, телевидение, радио, нусха кўчирувчи қурилма, слайд, видео ва аудио магнитофонлар) ёрдамида таълим жараёни ташкил этилишига алоҳида эътибор қаратилмоқда. Ўқитувчилар олдида ўқитишда турли ахборот воситаларидан ўринли, мақсадли, самарали фойдаланиш вазифаси турибди.

Методдан фойдаланишда қуйидаги ҳаракатлар амалга оширилади:

Ўқувчиларга ўрганилаётган мавзу моҳиятини тасвирий ёритишга ёрдам берувчи изоҳларсиз бир неча видеолавҳа намойиш қилинади

Ўқувчилар ҳар бир лавҳада қандай жараён акс эттирилганлигини изоҳлайди

Ўқувчи видео лавҳаларда акс этган жараён, ҳодиса ёки воқеликларнинг моҳиятини дафтарларига қайд этади

Ўқувчилар ўқитувчи томонидан берилган саволларга жавоб қайтаради

Видеолавҳалар намойиш қилинганда, ўқувчилардан лавҳада қандай жараён, ҳодиса ёки воқелик акс этганлиги, қайси бадиий асар қаҳрамони ёки тарихий шахс ифодаланганлиги юзасидан мушоҳада юритиш талаб қилинади. Видеотопишмоқнинг жавобини топиш орқали ўқувчилар ўрганиладиган янги мавзу ҳақида тасаввурга эга бўлади.

Хулоса қилинадиган бўлса, интерфаол усуллар - тарих таълими ва тарбия сифатини яхшилаш, самарадорлигини ошириш, ўқитувчи (педагог) ва таълим олувчи (ўқувчи)лар, ўқувчи ва ўқувчилар гуруҳи, шунингдек, жамоа ўртасида ўзаро ҳамкорликни қарор топтириш, ғоявий ва руҳий бирликка эришиш, ягона мақсад сари интилиш, ҳар бир таълим олувчи (ўқувчи)нинг ички имкониятларини рўёбга чиқариш, шахс сифатида намоён бўлиши учун зарур шарт-шароит ҳамда муҳитни яратишда катта имкониятларга эга.

Интерфаол усуллар моҳиятига кўра таълимий ёки тарбиявий мақсадларни амалга оширишда маълум даражада самарадорликка эришишни таъминласа-да, бироқ, уларнинг ҳар бири таълим ёки тарбия жараёнида маҳсулдорликни таъминлаш бўйича турли имкониятларга эга. Шу сабабли ўқитувчи

(педагог)лар интерфаол методларни танлашда ўрганилаётган мавзу, муаммо ёки ҳал қилиниши лозим бўлган масалага эътибор қаратишлари мақсадга мувофиқдир. Қолаверса, интерфаол усуллардан фойдаланишда самарадорлик янада ошади, қачонки, уларни қўллашда таълим оловчи (ўқувчи)ларнинг ёш, психологик хусусиятлари, дунёқараш даражаси, ҳаётий тажрибалари инобатга олинса. Бу ўқитувчи (педагог)лардан касбий маҳорат, малака, билимдонлик, сезгирлик ва интуицияга эга бўлишни тақозо этади.

Назорат саволлари:

1. Таълим шакли ва воситаларини айтинг.
2. Анъанавий таълим методларига нималар киради?
3. Замонавий таълим методлари ҳақида маълумот беринг.
4. Амалий ўйинларнинг замонавий таълим учун аҳамияти қандай?
5. Муаммоли таълим технологиялари қандай имкониятларга эга?
6. Муаммоли вазиятларни ҳал қилиш неча босқичда кечади?
7. Интерфаол усулларнинг мазмун ва моҳиятини айтинг.
8. Интерфаол усулларда дарс ўтишнинг ютуқ ва камчиликларини таҳлилини келтиринг.
9. Интерфаол усуллар турларига мисол келтиринг.

Фойдаланиш тавсия этиладиган адабиётлар

1. “Умумий ўрта ва ўрта махсус, касб-ҳунар таълимнинг давлат таълим стандартларини тасдиқлаш тўғрисида” Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2017 йил 6 апрелдаги 187-сон қарори.

2. Каримов И.А. Баркамол авлод – Ўзбекистон тараққиётининг пойдевори. – Тошкент: Шарқ, 1998. – 63 б.

3. Абдуқодиров А.А., Ишмухамедов Р., Пардаев А. Таълимда инновацион технологиялар (таълим муассасалари педагог-ўқитувчилари учун амалий тавсиялар). - Тошкент: Истеъдод, 2008. - 180 б.

4. Вахобов М.М. Компетенциявий ёндашувга асосланган Давлат таълим стандартларини жорий этиш – замонавий таълим парадигмаси сифатида // Замонавий таълим. 10 – сон. 2016. - 5 б.

5. Зимняя И.Н. Ключевые компетенции – новая парадигма результата образования // Ж.Высшее образование сегодня, № 5. – Москва, 2003. – С. 34-42.

6. Ишмухамедов Р.Ж., Абдуқодиров А.А., Пардаев А. Тарбияда инновацион технологиялар (таълим муассасалари ўқитувчилари, тарбиячилари, гуруҳ раҳбарлари учун амалий тавсиялар). - Тошкент: Истеъдод, 2010. - 140 б.

7. OECD Reviews of Evaluation and Assessment in Education «Synergies for Better Learning». OECD publishing, PARIS CEDEC. 2013. – 148 p.

8. Совет Европы: Симпозиум по теме «Ключевые компетенции для Европы»: Док. DECS / SC / Sec. (96) 43. Берн, 1996.

9. Ходжаев Б.Х., Инновацион таълим технологиялари модулидан маъруза матнлари. - Тошкент, 2015.

10. Ўзбек тилининг изоҳли луғати. 4–жилд. – Тошкент: Ўзбекистон миллий энциклопедияси давлат илмий нашриёти, 2008. – 267 б.

3-мавзу: Тарих фанини ўқитишда хориж тажрибалари.

Режа

3.1. Хорижий мамлакатларда тарих фанини ўқитишга доир концептуал ёндашувлар.

3.2. Хорижий мамлакатларда тарих фанини ўқитишга доир услубий ёндашувлар.

Таянч иборалар: Жанна Дъ Арк, концепция, АҚШ, Антонио Альвареса Переса, япон мактабларида “Жамиятшуностлик”, “Тарихий бўлим”, “Фуқаролик” фанлари, хориж тажрибаси, Ричард Эванс.

3.1.Хорижий мамлакатларда тарих фанини ўқитишга доир концептуал ёндашувлар.

Дунёнинг турли мамлакатлари мактабларида тарих фанини ўқитилиши масаласини таҳлил қиладиган бўлсак, турлича методологик ёндашувлар кўзга ташланади. Қуйидаги давлатлар мисолида буни кўришимиз мумкин. Жумладан, Россия мактабларида тарих дарслари 5 синфдан ўқитилиш бошланиб, қуйидаги йўналишда олиб борилади:

- 5 синфларда қадимги дунё тарихига оид билимлар берилади;
- 6 синфларда ўрта асрлар тарихига оид билимлар берилади;
- 7-8 синфларда янги давр тарихига оид билимлар берилади;
- 9 синфда 1-жаҳон урушидан то ҳозирги кунгача бўлган давр тарихи ҳақида таълим берилади;
- Юқори синфларда 5 синфдан 9 синфгача ўтилган тарих мавзулари умумий такрорланади.

Россия мактабларнинг тарих дарсларида ватан тарихини ўқитишга алоҳида эътибор берилади ва бунинг учун умумий уқув мавзуларининг 70 фоизи ажратилган. Россияда тарих фанини ўқитишда асосий эътиборли жиҳат ўқувчиларни ватанпарварлик туйғусида тарбиялашга қаратилганлигидир.

Масалан, Иккинчи жаҳон уришининг 1941-1945 йиллар даври тарихига алоҳида эътибор қаратилиб, фашизмга қарши курашларда кўрсатилган жасоратлар, Россиянинг қўшган ҳиссасига кўпроқ урғу берилади.

Америка Қўшма Штатлари мактабларида ҳам тарих фанини ўқитишда ўзига хос ёндошув кўзга ташланади. Ватан тарихини ўқитишда АҚШнинг мустақилликка эришиши, бунга ҳисса қўшган тарихий шахсларнинг жасоратларига урғу берилади. Биринчи ва Иккинчи жаҳон урушларида АҚШнинг ғалабага қўшган ҳиссасига алоҳида урғу берилади. Ватан тарихи дарсларида АҚШдаги коллониял даврлар, олтин излаш вазвасаси, ҳинду қабиларига нисбатан қилинган тажовукорана сиёсатлар тарихига эҳтиёткорона ёндошилади ёки қариб гапирилмайди. Жаҳон тарихини ўқитишда умумий тавсилотларга таянган ҳолда мамлакатларнинг қадимги ва ўрта асрлар тарих маълумотлар берилади. Масалан, Африка ҳақида гап кетганда асосан пирамидалар тарихи, Европа давлатлари тарихи, Марказий ва Жанубий-Шарқий Осиё мамлакатларининг Британия мустамлакачилиги давригача бўлган тарихи ҳақида маълумотлар берилади. Тарихий мавзулардан кўпроқ АҚШнинг мустақилликка эришиши, Президент бошқарувининг жорий этилиши ва ўтказилган илк сайловлар дарсларнинг диққат марказида бўлади.

Европа давлатларида ҳам тарихни ўқитишда ўзига хослик кўзга ташланади. Жумладан, Буюк Британияда тарихни ўқитиш ҳам субъективликдан холис эмасдир. Кембриж университети профессори Ричард Эванс таъкидлаганидек “Агар биз ёшларга фуқоролик туйғусини шакллантиришни хоҳласак, уларни ватанпарварлик афсоналари билан бойитишимиз керак” деб ёзади. Буюк Британия мактаблари ўқув дастурларида мамлакат тарихининг ғалабали оқ саҳифалари етакчи ўринни эгаллайди. Британияда ўтказилган суровномаларга қараганда инглиз ёшлари охириги вақтларда кенгроқ ёритувчи тарихий тадқиқотлар ва тарихий жараёнларга турлича нуқтаи назардан ёндашувчи машғулотлар қизиқтиришини таъкидлашмоқда.

Тарих фанини ўқитиш Германияда ҳам ўзига хос ёндошув кузатилади. Германия мактабларининг тарих дарсларида бешинчи синфидан тўққизинчи синфига қадар ўқувчилар тош асри, Рим империяси, Салиб юришлари, Уйғониш ва Маърифатпарварлик даврлари ҳақида маълумотлар берилади. Ўнинчи синфдан ўқитувчилар алоҳида гуруҳларда ўқувчиларнинг қизиқишларига қараб тарихнинг турли мавзуларида чуқурлаштирилган машғулотлар олиб борилади. Дарсларга қўйиладиган мавзуларга кўра дарслар эркин шаклда ва жуда чуқурлашмаган кўринишда олиб борилади.

Француз тарихчиси Марк Ферро мактабларда тарих дарсларини ўтилишига доир ўзининг танқидий асарларини яратиб, жумладан XX асрнинг ўрталарига қадар Германия мактабларида тарих фани ўқитишда мавзулар янги

давр тарихини ўқитиш билан бошланганлиги, асосан А. Гитлернинг ҳаёти ва фаолияти, ҳокимят тепасига келишига оид маълумотларга асосий урғу берилганлигини таъкидлайди¹⁰. Фашизм тузимининг ағдарилганидан сўнг XX асрнинг 60-йилларига қадар Иккинчи Жаҳон уриши даври тарих дарсликларидан чиқариб ташланган ўқувчиларга бу давр ҳақида гапирилмаган. Ҳозирги кунда Германия дастурларида бундай ёндошувларга йўл қўйилмайди. XX асрнинг 30-йилларида Германияда тарихни ўрганишда мактабларда кино ва опера санъатидан илк бор кенг фойдаланилган. 1936 йил Гитлер тузими асос этирилган 500 дан ортиқ фильмлар ўрта мактабларда ва 330 та университетларда кўрсатилиб, фашистик ғояларни сингдиришда кенг фойдаланилган.

3.2. Хорижий мамлакатларда тарих фанини ўқитишга доир услубий ёндашувлар.

Хорижий мамлакатларда тарих фанини ўқитишга доир услубий ёндашувларда ҳам турли-туманлик кўзга ташланади. Жумладан, Францияда тарих фанини ўқитишда тарихда юз берган воқеаларни ўқувчилар томонидан тарихий романлар, чизилган тарихий суръатлардаги воқеаларни ўрганиш, тасаввур қилиш, таҳлил қилиш орқали ўрганишга кўпроқ эътибор қаратилади. Француз ёзувчилари Дюма, Гюго, Жюль Верн асарларидаги тарихий саҳналар дарсларда кенг фойдаланилади. Биргина комедия жанрида нашр қилинган Астерикс ҳақидаги саргузаштлар китоби 30 миллион нусхада сотилган. Тарихий романлардаги севги ва муҳаббат образлари ҳам кўрсатилган бўлса ҳам дарсларда иккиланмасдан ўқитувчилар томонидан фойдаланишга тавси этилади. Эътиборли томони шундаки, замонавий француз дарсликларида тарихий воқеаларнинг тавсилотининг баён этилишидан кўра иллюстрациялар кўринишида асос этиришга кўпроқ эътибор қаратилади. Шунингдек, Тарих дарсларида ватанпарварлик туйғуларини шакллантиришга алоҳида эътибор қаратилади. Тақдим этиладиган иллюстрацияларда ўрта асрлар қироллар фаолияти, черковларнинг жамиятда тутган ўрни, Жанна Д'Арк каби тарихий қаҳрамонларнинг жасоратларидан мисолар келтирилади.

Испания мактаблари тарих дарслари ўқув дастурларининг катта қисми Испания тарихидаги маданият ва диний тажрибаларни ўргатишга бағишланган мавзулар ўрин олган. Масалан, Испанияда машҳур бўлган Антонио Альвареса Пересанинг “Энциклопедия, биринчи даража” номли дарслигининг яримидан кўпи маънавият тарихига бағишланган. Испан халқининг уч мингдан ортиқ халқ байрамлари тарихига алоҳида эътибор қаратилади. Шунингдек, тарихий жараёнларда Испаниянинг узоқ даврлар давомида эркин давлат қуриш йўлида олиб борган узоқ курашлари юзасидан умумий маълумотлар берилади.

¹⁰ Ферро М. Как рассказывают историю детям в разных странах мира: Пер. с фр. - М.: Высшая школа, 2010 г. - 351 с.

Испаниянинг Лотин Америкасида олиб борган муштамлакачилик юришлари тарих дарслари мавзуларидан ўрин олмайди. Испанларнинг зафарли ғалабалари тарих фанларида кенг ўрин олсада, ҳеч қаерда Испания империясининг йўқотишлари, ҳинду қабилаларига етказилган зарарлар ҳақида маълумотлар берилмайди.

Бошқа ривожланган давлатлар мактабларига нисбатан Японлар мактабларда тарихни чуқур ўрганмасликлари билан ажралиб турадилар. Японияда тарих дарслари олтинчи синфнинг охирларидан бошлаб ўқитила бошланади. Яъни, япон мактабларида “Жамиятшуностлик”, “Тарихий бўлим”, “География”, “Фуқаролик” фанлари муҳим фанлар саналиб, тарихий билимлар шу фанлар кесимида сингдирилиб ўқитилади. Юқори синфларда тарих дарслари “Жаҳон тарихи” ва “Япония тарихи” дарсларига бўлиб ўрганилади. Дарсларни ўтишда мавзуларнинг 97 фоизи амалий кўринишда ўтказилади. Шунингдек, ўқувчиларнинг таклифлари эътиборга олинади. Битирувчи синфларда тарих дарсларини ўтишда асосий урғу хорижий давлатлар тарихига йўналтирилиши билан бошқа давлатлардаги ўқув дастурларидан фарқ қилади.

Бугунги кунда ривожланиб бораётган Хитой мактаблари тарих дарсларида ҳам ёшларда ватанпарварлик туйғуларини шакллантиришга асосий эътибор қаратилади. Тарих дарсликларида Хитой халқининг инглиз, француз ва япон экспанциясига қарши олиб борган мардонавор курашлари, халқнинг меҳнатсеварлиги, мамлакатнинг иқтисодий ўсишида босиб ўтган йўли, Хитойнинг бугунги кундаги куч қудратига оид маълумотларга кенг эътибор қаратилади.

Ислом давлатларида тарихни ўрганиш кўпроқ диний тасаввурлар билан боғлаб ўтилади. Асосий манба сифатида Қуръони Карим китоби олинади. Тўртинчи синф дарсликларидан бошлаб Африкада европалар томонидан қул савдосининг йўлга қўйилиши ва арабларнинг бунга қарши олиб борган курашларига доир тарихий мавзулар ўргатилади. Ўрта асрлардаги арабларнинг ўзлари томонидан олиб борган боқинчилик юришларига ўқувчиларга гапирилмайди ва буни динни ёйиш йўлида олиб борилган фаолиятлар билан изоҳлайдилар. Пайғамбар Муҳаммад (с.а.в.)нинг ҳадисларида келтирилган воқеалар ҳам тарих дарсларида муҳим ўрин эгаллайди ва бу билан ёшларни катта ҳаётга тарбиялашда кенг фойдаланилади.

Умуман олганда хорижий мамлакатлар тарих дарсларининг ўқитилиш методикасида ўқувчиларда тарихни ўрганиш орқали инсонпарварлик, ватанни севиш, ўз аجدодларининг ватанлари ривожига қўшган ҳиссаларига ҳурмат туйғусида бўлиш ва ўзларида ворисийлик ҳиссини ривожлантиришга эътибор қаратиш юқори эканлигини кўришимиз мумкин.

Назорат саволлари

1. Тарихни ўқитишда хориж тажрибалари деганда нимани тушинасиз?
2. Хориж тажрибаларида асосий эътибор нимага қаратилади.
3. Тарихни ўқитишда Германия тажрибаси ҳақида нималар биласиз?
4. Тарихни ўқитишда Испания тажрибаси ҳақида нималар биласиз?
5. Тарихни ўқитишда АҚШ тажрибаси ҳақида нималар биласиз?
6. Тарихни ўқитишда Япония ва Хитой тажрибалари ҳақида нималар биласиз?
7. Тарихни ўқитишда Франция тажрибаси ҳақида нималар биласиз?
8. Тарихни ўқитишда хориж тажрибаларидан қайси бирларини тарих дарсларимизда қўллашимиз мумкин деб ўйлайсиз? Мисол келтиринг?

Фойдаланиш тавсия этиладиган адабиётлар

1. Основы инспектирования школ Англии (Утверждены Главным Ее Величества инспектором школ Англии) // Шишов С.Е., Кальней В.А. Школа: мониторинг качества образования. М., 2000. С. 276-305.
2. Against bias and prejudice. The Council of Europe's work on history teaching and history textbooks / Council of Europe. Strasbourg, 1995. 67 pp.
3. Алферов Ю.С. Нормирование нагрузки учителей в развитых странах // Педагогика. 2000. № 4. С. 77-82.
4. Алферов Ю.С. Участие общественности в управлении образованием в зарубежных странах // Социально-гуманитарные знания. 1999. № 2. С. 164— 173.
5. Аранский В.С., Лапчинская В.П. Система народного образования в Англии. М.: Изд-во Акад. пед. наук РСФСР, 1961. 260 с.
6. Бест Р. Личностное и социальное образование в контексте общества: опыт Англии // Обществознание в школе. 1998. № 1. С. 51-57.
7. Вяземский Е.Е., Стрелова О.Ю. Как сегодня преподавать историю в школе: Пособие для учителя. М.: «Просвещение», 1999. 112 с.
8. Вяземский Е.Е., Стрелова О.Ю. Методика преподавания истории в школе: Практическое пособие для учителей. М.: Гуманит. изд. центр ВЛА-ДОС, 1999. 176 с.
9. Зубкова И.А., Титова Н.Б. Учебные игры по истории / Мин-во образования РФ; Уральский гос. пед.ун-т. Екатеринбург: «Банк культурной информации», 2001. 92 с.
10. Майер Р. Роль учебников на уроках истории в современной Европе // Преподавание истории в школе. 2000. № 8. С. 53-55.
11. Ферро М. Как рассказывают историю детям в разных странах мира. Высшая школа, 2010. 351 с.

ФОЙДАЛАНИШ ТАВСИЯ ЭТИЛАДИГАН ЭЛЕКТРОН ТАЪЛИМ РЕСУРСЛАРИ

1. <http://www.edu.uz> - Ўзбекистон Республикаси Олий ва ўрта махсус таълим вазирлиги портали
2. <http://www.uzedu.uz> - Ўзбекистон Республикаси Халқ таълими вазирлиги веб сайти
3. <http://www.eduportal.uz> - Ўзбекистон Республикаси Халқ таълими вазирлиги ахборот таълим портали
4. <http://www.multimedia.uz> - Халқ таълими соҳасида ахборот-коммуникация технологияларини ривожлантириш маркази сайти
5. <http://www.bimm.uz> - Ўзбекистон Республикаси Олий ва ўрта махсус таълим вазирлиги ҳузуридаги Бош илмий-методик маркази сайти
6. <http://www.pedagog.uz> - Тошкент давлат педагогика университети веб сайти
7. <http://www.giu.uz> - Тошкент давлат педагогика университети ҳузуридаги халқ таълими ходимларини қайта тайёрлаш ва уларнинг малакасини ошириш ҳудудий маркази сайти
8. <http://www.ziyonet.uz>. - ахборот таълим портали
9. <http://www.natlib.uz> – Алишер Навоий номидаги миллий кутубхона веб сайти.

**АМАЛИЙ МАШҒУЛОТЛАР
МАЗМУНИ**

Амалий машғулотларни ўтказиш бўйича умумий йўриқнома

Амалий машғулотларда тингловчилар тарих таълимнинг турли норматив-ҳуқуқий ҳужжатлари, тарих ўқитувчисининг фаолият функциялари: (*гностик, лойиҳалаш, конструкциялаш, диагностик, прогностик, коммуникатив, ишлаб чиқариш-технологик, ташкилотчилик*) ва тарих таълими соҳасидаги инновациялар билан танишадилар ва улар асосида амалий ишларни бажарадилар. Амалий машғулотлар замонавий таълим услублари ва инновацион технологияларга асосланган ҳолда ўтказилади. Бундан ташқари, мустақил ҳолда ўқув-илмий ва хорижий адабиётлардан, электрон ресурслардан, интернет материалларидан, тарқатма материаллардан фойдаланиш тавсия этилади.

1-амалий машғулот: Тарих таълимига инновацион ва компетенциявий ёндашув.

Ишнинг мақсади: Тарих фанини замонавий ва компетенциявий ёндашув асосида ўқитиш. Тарих фанидан давлат таълим стандартлари талабларини халқаро компетенциявий даражаларга мувофиқлаштириш масалалари.

Амалий машғулот топшириқлари

1. Тарихни ўзини ўзи ривожлантириш асосда ўқитишнинг анъанавий таълимдан афзалликлари.
2. Тарихдан ДТС талабларини компетенциявий ёндашув асосида ўқитиш.
3. Таянч ва хусусий компетенциялар узвийлиги ва узлуксизлигини таъминлаш.

Муаммонинг қўйилиши

Тингловчи:

тарихни ўзини ўзи ривожлантириш асосда ўқитишнинг анъанавий таълимдан афзалликларини;

ҳамкорлик методи таълим субъектларини фаоллаштиришнинг муҳим омили эканлигини;

тарих фанини ўқитишни компетенциявий ёндашув асосида ташкил этишнинг самарали жиҳатлари, компетенцияларнинг турлари ҳақида маълумотга эга бўлиши;

таълим босқичларида тарихни ўқитишда тарихий воқеликни тушуниш ва уни мантиқий изчилликда тушунтира олиш билим, кўникма ва малакалар узвийлиги ва узлуксизлигини таъминлаш ўқувчиларда компетенцияларини ривожлантиришнинг муҳим омили эканлигини билиши керак.

Фойдаланган адабиётлар:

1. Голиш Л.В. Фаол ўқитиш усуллари: мазмун танлаш, амалга ошириш. Экспресс қўлланма. - Т.: ТАСИС, 2001. - 38 б.
2. Голиш Л.В., Хашимова Д.П. “Таълим жараёнида интерфаол таълим услублари ва замонавий ахборот-коммуникация технологияларидан фойдаланиш” тренингнинг ўқув-методик материаллари. – Тошкент.: ТДИУ, 2014. – 80 б.
3. Ишмухамедов Р. Ўқув жараёнида интерфаол услублар ва педагогик технологияларни қўллаш услубияти. - Тошкент.: РБИММ, 2008. – 68 б.
4. Кларин М.В. Интерактивное обучения-инструмент освоение нового опыта // Ж. Педагогика. 2000. № 7 - С. 12-18.
5. Рўзиева Д. Интерфаол методлар: моҳияти ва қўлланилиши. – Тошкент., 2014.
6. Сафин Д.В., Мусина Р.Г. Таълим бериш ва ўқишнинг интерфаол усуллари. Ўқув қўлланма. 1-модуль. Интерфаол ўқитишнинг назарий асослари. - Тошкент, 2007.

2-амалий машғулот: Тарих дарсларида интерфаол таълим усулларида фойдаланиш.

Ишнинг мақсади: Тингловчиларга тарих таълимида тадқиқотчилик ва изланувчанлик фаолиятига тайёргарлик, мустақил ижод асосида интерфаол усуллар ёрдамида ўқув топшириқларини ишлаб чиқиш қобилиятини шакллантириш ва ривожлантириш.

Амалий машғулот топшириқлари

1. Интерфаол усуллар ҳақида тушунча
2. Тарих таълимига интерфаол усулларни жорий этиш

Интерфаол усулларнинг мазмуни ақлий ҳужум ёрдамида таҳлил этилади.

Кичик гуруҳларда ишлаш методига кўра, гуруҳларга ўқув топшириқлар берилади.

1- топшириқ. Қандай интерфаол усуллар ва уларнинг қайси шаклда, қандай таълим воситаларидан фойдаланилса оптимал натижага олиб келади?

Жадвални тўлдиринг: Рўйхатни муҳокама қилинг ва нотўғриларни рўйхатдан ўчиринг.

Интерфаол усуллар	Шакллар	Воситалар

2-топширик. Қандай интерфаол таълим бериш усуллари биласиз?

7-та кичик гуруҳга бўлининг. Ҳар бир гуруҳ битта интерфаол таълим усули бўйича мутахассис сифатида чиқади. Ўзбекистон тарихи ва Жаҳон тарихи ўқув машғулоти мавзулари мисолида лойиҳалар намуналарини ишлаб чиқиш.

- 1-гуруҳ – тоифали жадвал
- 2-гуруҳ – пинборд
- 3-гуруҳ – жуфтликда ўйла, ишла, фикр алмашинг
- 4-гуруҳ – Муаммоли вазифалар ва вазиятлар усули
- 5-гуруҳ - концептуал жадвал
- 6-гуруҳ – мунозара
- 7-гуруҳ - Т-жадвали

Гуруҳларда ишлашни бошлашдан олдин диққат билан гуруҳ топширигини ўқиб чиқинг, уни бажариш бўйича мажбуриятларни тақсимланг.

Гуруҳларда ишлаш ва тақдимот қилиш регламенти:

1. Гуруҳларда топшириқни бажариш – 20 дақиқа
2. Ҳар бир гуруҳ фаолияти натижасини тақдимоти – 10 дақиқа

Хурматли тренинг иштирокчилари. Ушбу белгиланган регламентдан четга чиқмасликларингизни сўраймиз.

3-топширик. Ўзбекистон тарихи ва Жаҳон тарихи ўқув машғулоти мавзулари мисолида лойиҳалар намуналарини тўлдириш ва янгиликларини ишлаб чиқиш.

“Пинборд” техникаси бўйича топширик

Маданият тушунчасига мисоллар келтиринг

моддий маданият	маънавий маданият

Т-жадвали ёрдамида мустақил фаолиятни ташкил этиш

Буюк географик кашфиётлар	
+ (ха, ижобий)	- (йўқ, салбий)
хулоса	

Араблар томонидан Мовароуннахрнинг босиб олиниши оқибатлари

сиёсий жиҳатдан		иқтисодий жиҳатдан		маданий – маърифий жиҳатдан	
афзаллиги	камчилиги	афзаллиги	камчилиги	афзаллиги	камчилиги
Хулоса					

Резюме технологияси ёрдамида таҳлил қилинг ва қисқа хулосаларни умумлаштиринг.

Хонликлар даврида Ўрта Осиёнинг ижтимоий-сиёсий,
иқтисодий ва маданий ҳаёти

ижтимоий-сиёсий соҳа		иқтисодий соҳа		маданий соҳа	
ютуғи	камчилиги	ютуғи	камчилиги	ютуғи	камчилиги
Хулоса					

Фойдаланган адабиётлар:

1. Голиш Л.В. Фаол ўқитиш усуллари: мазмун танлаш, амалга ошириш. Экспресс қўлланма. - Тошкент.: ТАСИС, 2001. - 38 б.

2. Голиш Л.В., Хашимова Д.П. “Таълим жараёнида интерфаол таълим услублари ва замонавий ахборот-коммуникация технологияларидан фойдаланиш” тренингнинг ўқув-методик материаллари. – Тошкент.: ТДИУ, 2014. – 80 б.

3. Ишмухамедов Р. Ўқув жараёнида интерфаол услублар ва педагогик технологияларни қўллаш услубияти. - Тошкент.: РБИММ, 2008. – 68 б.

4. Кларин М.В. Интерактивное обучения-инструмент освоение нового опыта // Ж. Педагогика. 2000. № 7 - С. 12-18.

5. Рўзиева Д. Интерфаол методлар: моҳияти ва қўлланилиши. – Тошкент., 2014.

6. Сафин Д.В., Мусина Р.Г. Таълим бериш ва ўқишнинг интерфаол усуллари. Ўқув қўлланма. 1-модуль. Интерфаол ўқитишнинг назарий асослари. - Тошкент, 2007.

3-амалий машғулот: Тарих дарсларига замонавий таълим воситаларини жорий этиш.

Ишнинг мақсади: тингловчиларга тарих таълимида тадқиқотчилик ва изланувчанлик фаолиятига тайёргарлик, мустақил ижод асосида дарсларга замонавий таълим воситаларини жорий этишга, замонавий таълим воситалари (техник воситалар, ўқув-услубий воситалар, ёрдамчи воситалар) ёрдамида ўқув топшириқларини ишлаб чиқиш қобилиятини шакллантириш ва ривожлантириш.

Амалий машғулот топшириқлари

1. Замонавий таълим воситалари: тушунча ва мазмуни.
2. Графикли органайзерлар техникаси.



Савол ва топшириқлар.

1. Таълим воситаларини мисоллар билан изоҳланг. Унинг тарих таълимидаги ўрнини тушунтиринг.
2. Таълим воситаларининг таснифини келтиринг.
3. Таълим воситаларини танлаш ва улардан фойдаланиш нималарга боғлиқ?
4. Таълим беришнинг техник воситалари, ёрдамчи таълим воситалар, ўқув-услубий материалларнинг дидактик вазифасини айтинг.
5. Таълим воситаларини танлашни аниқловчи омилларни айтинг.
6. Графикли органайзер (ташқиллаштирувчи)ларга: инсерт жадвали, кластер, тоифалаш жадвали, Б/Б/Б жадвали, SWOT - таҳлил жадвали ва бошқаларининг хусусиятларини аниқ мисолларда тушунтиринг.

Фойдаланган адабиётлар:

1. Голиш Л.В., Хашимова Д.П. "Таълим жараёнида интерфаол таълим услублари ва замонавий ахборот-коммуникация технологияларидан фойдаланиш" тренингининг ўқув-методик материаллари. – Тошкент.: ТДИУ, 2014. – 80 б.
2. Новые педагогические и информационные технологии в средней школе. / Под ред. Е.С. Полат. - М., 1999. - 224 с.
3. Норенков И.П., Зимин А.М. Информационные технологии в образовании: Учебное пособие. – М.: Изд. МГТУ им. Н.Баумана, 2002. –336с.

4. Ҳамдамов Р., Бегимқулов У. Таълимда ахборот технологиялари. – Т.: Ўзбекистон Миллий Энциклопедияси, 2010.

5. Ҳамдамов Р., Бегимқулов У. Электрон ўқув услубий мажмуалар. – Т.: Ўзбекистон Миллий Энциклопедияси, 2010.

Ҳамдамов Р., Бегимқулов У. Электрон университет: электрон вазирлик, масофавий таълим технологиялари. – Тошкент.: Ўзбекистон Миллий Энциклопедияси, 2010.

4-амалий машғулот: Тарих фанини ўқитишда хориж тажрибалари.

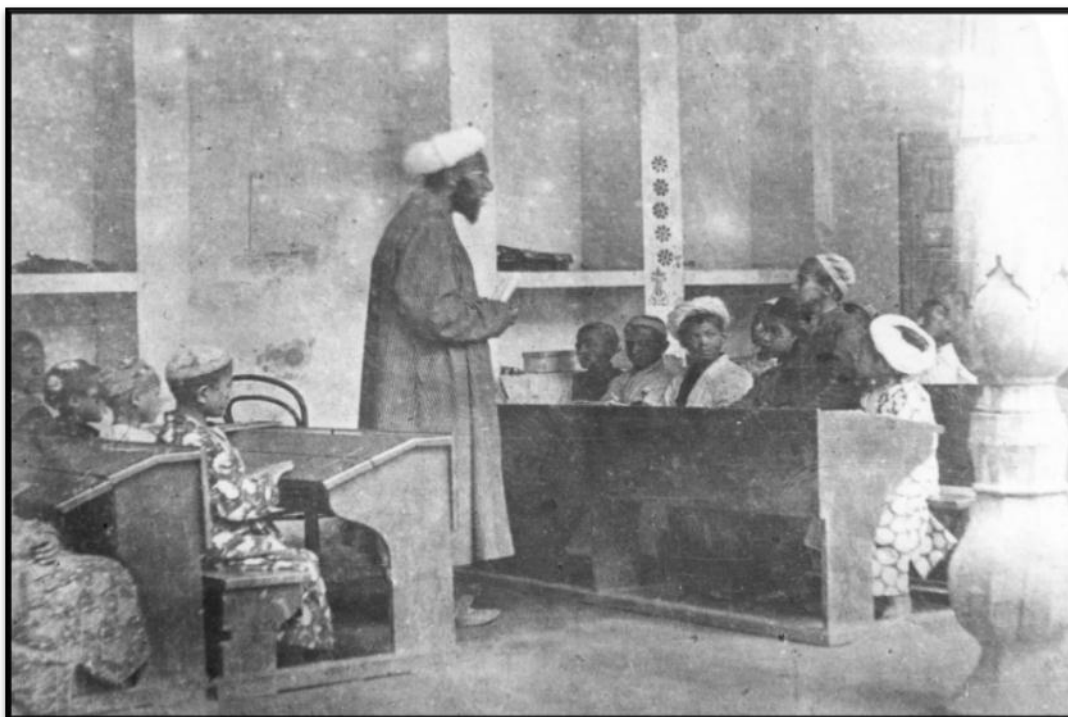
Машғулотнинг мақсади: Тингловчиларга тарих таълимида хориж мамлакатларида тарих дарсларини ўқитилиши оид тажрибаларни амалиётда синаб кўрадилар ва афзалликлари юзасидан тавсиялар ишлаб чиқадилар.

Амалий машғулот шакли: кластер, гуруҳларда ишлаш, ақлий хужум, баҳс мунозара.

1-топширик: Кластер усули орқали иштирокчиларнинг фикрлари ўрганилади.



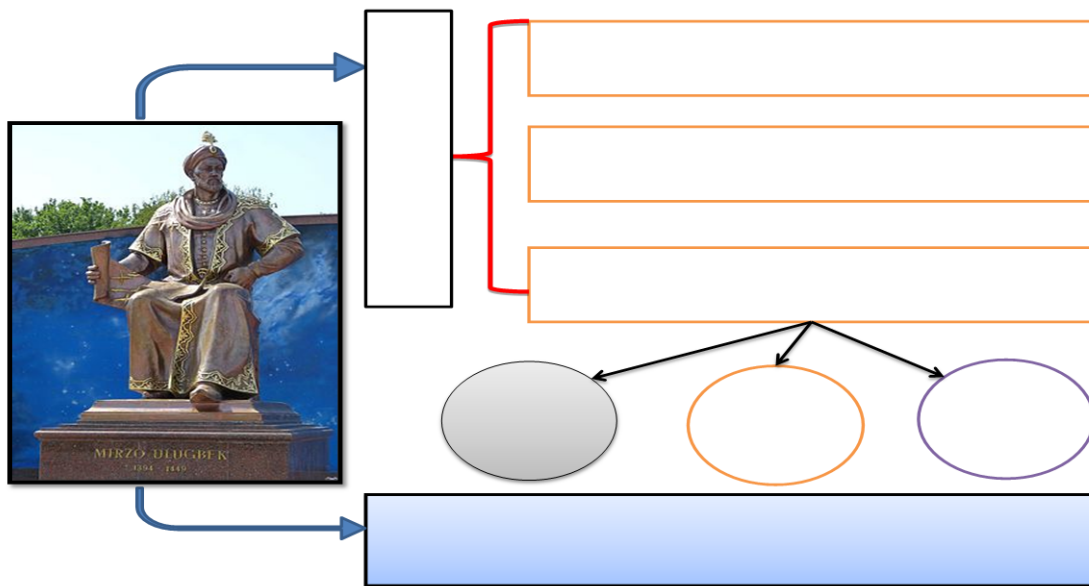
2-топширик: Франция тажрибасидан амалда фойдаланилган ҳолда куйидаги суръатлар асосида танқидий ва ижодий ёндошган ҳолда тарихий ҳикоя тузиш иштирокчилардан талаб этилади. Топширикни бажариш учун гуруҳлар ишлаш методидан фойдаланилади. Иштирокчилар 5 та гуруҳга бўлинади ва куйидаги вазифалар берилади.



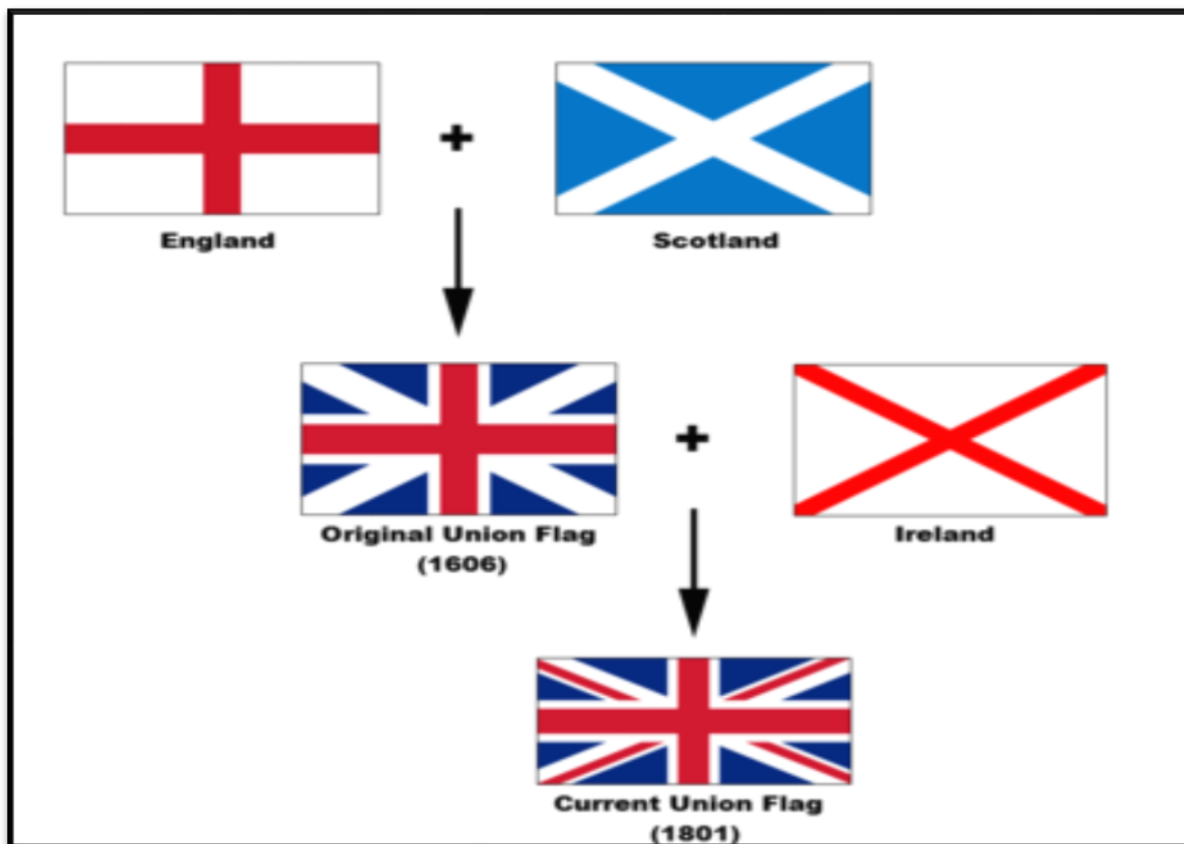
1 гуруҳга топшириқ: Мавзу: Ўрта Осиёда жадидлар мактаби фаолияти.



2-гуруҳга топшириқ: Мавзу: Ўрта Осиёда сарой амалдорлари.



3-гурухга топшириқ: Мавзу: Мирзо Улуғбек буюк давлат арбоби



4-гурухга топшириқ: Мавзу: Буюк Британия байроқлари тарихини изоҳланг.



5-гурӯҳга топшириқ: Мавзу: Европада ўрта аср инквизиция судлари

Машғулот якунида иштирокчилар “Концептуал жадвал” методидан фойдаланган ҳолда тарих дарсларини хорижда ўқитилиши юзасидан хулосавий фикрларини берадилар. Бу метод орқали иштирокчиларда мавзу юзасидан мантиқий фикрлаш, маълумотларни тизимли баён қилиш қобилиятлари ривожлантирилади. Ўқитувчи томонидан 5 та гуруҳ қуйидаги жадвал тарқатилади. Якунида таҳлил қилиниб тўлдирилган жадваллар йиғиб олинади.

Мавзу: Тарих фанини ўқитишда хориж тажрибалари	Муҳим белгилар, тавсифлар		
	1-белги (Тавсиф)	2-белги (Тавсиф)	3-белги (Тавсиф)
Франция тажрибаси			
Ақш тажрибаси			
Япония ва Хитой тажрибалари			
Испания тажрибаси			

**КЎЧМА МАШҒУЛОТЛАР
МАЗМУНИ**

V. КЎЧМА МАШҒУЛОТЛАР МАТЕРИАЛЛАРИ

Мавзу: Тарих фанини ўқитишда инновацион ва замонавий таълим технологияларидан фойдаланишнинг долзарб масалалари

Машғулот мақсади: “Тарих фанини ўқитишда замонавий ёндашувлар ва инновациялар” фани доирасида фандаги ютуқ ва инновациялар билан танишиш.

Машғулотни ўтказиш тартиби: тажрибали профессор-ўқитувчи ёки мутахассис фаолият кўрсатаётган олий таълим муассасасининг тарих фани дарс машғулотини: кузатиш, ўрганиш ва тажриба алмашиш. Тарих фанини ўқитишда замонавий ёндашувлар бўйича мутахассис томонидан ташкил этилган “Тарих фанида инновациялар” семинар-тренингда иштирок этишади.

Кўчма машғулот “Тарих фанини ўқитишда замонавий ёндашувлар ва инновациялар” модуль доирасида, талаб даражасидаги моддий-техника базага эга ва илмий-услубий жиҳатдан тажрибали профессор-ўқитувчилар ва мутахассислар фаолият кўрсатаётган олий таълим муассасаларининг мутахассислик кафедралари, илмий-текшириш институтлари ва бошқа таълим муассасаларда ташкил этилади.

Кўчма машғулот гуруҳ журналга қайт етилиб ОТМ тегишли факультет томонидан тасдиқланади.

Машғулот мазмуни:

Режа

1. Таълим технологиялари ва уларнинг илмий аспекти
2. Замонавий таълим технологиялар ва уларни тарих фанидаги аҳамияти

Таянч иборалар: таълим сиёсати, таълим тизими, замонавий ўқув-тарбиявий жараёни, инновацион ўқитиш методи, танқидий фикрлаш қобилияти, замонавий ўқитиш воситалари, муаммоли ўқитиш технологияси, модулли ўқитиш.

Мамлакатимиз мустақилликка эришганидан сўнг ўз ривожланиш йўлини танлаб ривожланиб бормоқда. Бу йўл демократик ҳуқуқий давлат, ижтимоий йўналтирилган бозор иқтисодиёти ва кучли фуқаролик жамияти қуришга йўналтирилган кенг кўламли ислохотлар йўлидир. Ахборот инқилоби ва ахборотлашган жамиятнинг шаклланиши ижтимоий-иқтисодий ривожланишда билимларнинг ролини тубдан ўзгартириб юборди. Замонавий ўқув-тарбиявий жараёни асосида таълим олувчи шахсини баркамол ривожлантириш концепцияси ётади.

Шу борада, ҳеч шубҳасиз, ўз вақтида, яъни бундан 20 йил олдин Кадрлар тайёрлаш ва шунингдек, мактаб таълимини ривожлантириш умуммиллий дастурларини қабул қилганимиз таълим-тарбия соҳасида эски қолип ва

асоратлардан ҳоли бўлган, бугун ўзгаларнинг ҳавасини тортаётган янги тизимни ҳаётимизда татбиқ этганимиз ҳақиқатан ҳам тарихий бир воқеа бўлди, десак, адашмаган бўламиз.

Бунинг натижасида мустақил ва янгича фикрлайдиган, замон талабига жавоб берадиган авлодни шакллантиришга эришдик, Ватанимизнинг эртанги кунини, тақдирини ўз қўлига олишга қодир бўлган фарзандларимиз бугун минбарга чиқмоқда»¹¹.

Бу сўзлар мустақиллик йилларида Ўзбекистонда амалга оширилаётган ўзгаришларнинг ёрқин ифодаси бўлиб, унинг асосий устуворлиги баркамол ривожланган ёш авлодни тарбиялаш тўғрисида ғамхўрлик қилиш ҳисобланади. Баркамол ривожланган ёш авлод - жисмоний соғлом ва маънавий етук, интеллектуал бой, кенг қамровли билимларга эга, мустақил фикрлай оладиган, келажакка дадил қарайдиган авлод ҳисобланади.

Таълим тизими – асосий ижтимоий институтлардан бири, шахс шаклланишининг муҳим соҳаси, таълим муассасалари ва уларни бошқарув органларининг тарихий шаклланган тизими бўлиб, ўсиб келаётган авлодни тарбиялаш, мустақил ҳаётга ва касбий фаолиятга тайёрлаш ҳамда уларнинг таълимга бўлган индивидуал эҳтиёжларини қондириш мақсадларига хизмат қилади.

Замонавий таълим тизими ахборот-коммуникация технологияларидан фойдаланишга асосланади. Ҳозирги кунда ёшлар вазиятни танқидий таҳлил қилиши ва мавжуд зарур бўлган ахборотларни таҳлил қилиш асосида оқилона қарорларни қабул қилиши лозим. Танқидий фикрлаш қобилияти маълум бир ўқув муҳитида шаклланиши лозим.

Танқидий фикрлаш қизиқувчанликни намоён этиш ва тадқиқот усулларида фойдаланишни англатади. Танқидий фикрлаш маълум бир масала бўйича нуқтаи назарни ишлаб чиқиш ва мантиқий далиллар билан ушбу нуқтаи назарни ҳимоя қилишни кўзда тутди. Танқидий фикрлашга эга бўлар экан, инсон у ёки бу ғоялар билан танишади ва уларни амалга ошириш бўйича мумкин бўлган оқибатларни кўриб чиқади. Танқидий фикрлаш асосида анъанавий билиш жараёни индивидуалликка эга бўлади ва англаб етилган, узлуксиз ва маҳсулдор бўлади.

Таълим олувчиларда танқидий фикрлашни ривожлантириш учун қуйидаги шарт-шароитлар зарурдир:

- танқидий фикрлаш бўйича тажрибаларга эга бўлиш учун вақт ва имконият;
- ўқув жараёнида таълим олувчиларнинг фаоллигига кўмаклашиш;

¹¹ Биринчи Президент Ислам Каримовнинг Ўзбекистон Республикаси Конституцияси қабул қилинганининг 23-йиллигига бағишланган тантанали маросимдаги маърузаси // Халқ сўзи, 2015 йил 6 декабрь.

- турли хил ғоя ва фикрларни қабул қилиш;
- кулгили ҳолатга тушмаслиги тўғрисида ўқувчиларни ишонтириш;
- ҳар бир ўқувчи танқидий фикрлашга қодир эканлиги тўғрисидаги ғояни сингдириш;
- танқидий фикрлаш кўринишларини қўллаб-қувватлаш.

Таълим олувчида танқидий фикрлашни ривожлантириш вазиятни баҳолаш, асосланган қарорларни қабул қилиш, ўзгараётган мураккаб ҳаётнинг мазмунини тушуниб етиш, шахсни ўсиши учун шароитлар яратишга имкон беради.

Танқидий фикрлашни ривожлантиришга имкон берувчи методик воситалар кўпдир. Уларнинг кўпчилиги ўқитувчи томонидан ўқув машғулотларида инновацион ўқитиш методлари шаклида қўлланилади. Улардан тизимли ва мақсадга йўналтирилган ҳолда фойдаланиш муҳим ҳисобланади. Бунда ўқитувчининг вазифаси таълим олувчига нисбатан фаолият олиб бориши ва унинг эҳтиёжларини қондириш ҳисобланади. Ўқитувчи таълим олувчиларнинг мустақил фикрлаш фаолиятини ташкил этиши лозим. Таълим олувчи ғояларни бериши, мустақил ёки кичик гуруҳ таркиби фаолиятига баҳо бериши лозим. Инновацион ўқитиш методининг норматив ўқитиш методидан асосий фарқи шундаки, у шахснинг барча салоҳиятли қобилиятларини ривожлантиради. Бунда норматив ўқитиш методи ҳам инновацион ўқитиш методи ҳам келажакка турлича қарашини таъкидлаш лозим.

Норматив ўқитиш методи такрорланадиган вазиятларда фаолият юритиш қоидаларини ўзлаштиришга йўналтирилган бўлса, инновацион ўқитиш методи эса тубдан янги вазиятларда таълим олувчиларга ҳамкорликда ҳаракат қилиш қобилиятларини ривожлантиради. Инновацион ўқитиш методи доимо кадриятларни қайта кўриб чиқишга ва ўзгармайдиган аҳамиятга эга бўлган кадриятларни сақлашга интилади. Инновацион ўқитиш методи таълим жараёнига ижод қилишнинг репродуктив таркибий қисмларини олиб киради ҳамда ҳамкорлик, ўзаро ёрдам, биргаликдаги ижодкорлик кўринишидаги ўқитувчи ва ўқувчи ўртасидаги муносабатларнинг янги ижтимоий типини вужудга келишига имкон беради.

Инновацион ўқитиш методи ўқитадиган ва тарбиялайдиган таълим ўрнига шахсга йўналтирилган ўқитиш учун шарт-шароитлар яратади.

Инновационлилик педагогик фан ва амалиётнинг ривожланиш жараёнини акс эттирувчи муҳим тавсифнома сифатида ҳар доим педагогик фаолиятга хос бўлган. Замонавий таълимда инновациялар янада кенгроқ қўлланилмоқда. Ҳозирги кунда инновациялар таълим жараёнидаги муносабатларни уйғунлаштириши, унинг натижаларини жамият ва инсоннинг индивидуал

эҳтиёжлари талабларига мос келувчи ҳолатга келтириши, ижтимоий фойдали ва муваффақиятли шахсни шаклланиши муаммоларини ҳал этиши лозим.

Замонавий ривожланиш босқичида таълим тизимининг сифати ва самарадорлигини оширишнинг истиқболли йўналиши бўлиб, таълим амалиётига илғор таълим технологияларини жорий қилиш ҳисобланади.

Таълим технологияси – таълим бериш, техник, инсон ресурслари ва уларнинг ўзаро таъсирини эътиборга олган ҳолда билимларни ўзлаштиришнинг барча жараёнини яратиш, қўллаш ва аниқлашнинг тизимли методи бўлиб, таълим шакллари оптималлаштиришни ўз олдига вазифа қилиб қўяди.

Тарихий таълимдаги миллий таълим технологиялари биринчи навбатда инсонпарварлик тамойилига асосланади. Ушбу йўналишнинг асосий фарқ қилувчи томони бўлиб, унда ўқувчининг индивидуаллигига алоҳида эътибор қаратилишидир. Ушбу фикр ва мулоҳозалардан келиб чиқиб, тарихий таълимда ўқув фанлари бўйича таълим технологияларини лойиҳалаштиришга бўлган қуйидаги асосий концептуал ёндашувларни ажратиш кўрсатиш мумкин:

- шахсга йўналтирилган таълим. Ўз моҳиятига кўра, таълим жараёнидаги барча иштирокчиларнинг тўлақонли ривожланишини кўзда тутаяди. Ушбу ҳолат фақатгина таълим жараёнини индивидуаллаштириш ва табақалаштиришигина эмас (давлат таълим стандартлари талабларига риоя қилган ҳолда таълим олувчининг шахсини интеллектуал ривожланиш даражасига йўналтирилганлик) балки руҳий-касбий ва шахсий хусусиятлари ҳамда таълим олувчининг қобилиятларини эътиборга олишни кўзда тутаяди.

- тизимли ёндашув таълим технологияси тизимнинг барча белгиларига (жараённинг мантиқи, барча таркибий қисмларнинг ўзаро алоқадорлиги, бир бутунлиги) эга бўлиши лозим.

- фаолиятли ёндашув. Таълимни шахснинг жараёнли сифатларини шаклланишига, таълим олувчининг фаолиятини фаоллаштириш ва жадаллаштириш, ўқув жараёнида унинг барча қобилиятлари ва имкониятларини юзага чиқариш, меҳнатсеварлик ва ташаббускорликка йўналтирилганлигини белгилаб беради.

- диалогли ёндашув. Субъектларнинг (таълим жараёнининг иштирокчилари) ўзаро таъсири ва психологик бирдамлигини яратишнинг зарурлиги. Бунга асосан шахснинг ўз-ўзини фаоллаштириши ва ўз-ўзини тақдирот қилиши каби ижодий жараёнлари кучаяди.

- ҳамкорликдаги таълимни ташкил этиш. Демократизм, тенглик, таълим олувчи ва таълим берувчи ўртасидаги субъектив муносабатларида шерикчилик, фаолиятнинг мақсади ва мазмунини ҳамкорликда ишлаб чиқиш ва эришилган натижаларни баҳолаш.

- муаммоли ўқитиш. Таълим мазмунини муаммоли тақдим этиш асосида таълим олувчилар билан фаол ўзаро таъсир этиш усулларидан бири ҳисобланади. Бу усулда илмий билишдаги объектив қарама-қаршиликларни ва уларни бартараф этиш усулларини аниқлаш, демократик фикрлашни шакллантириш ва ривожлантириш, амалий фаолиятда улардан ижодий фойдаланиш бўйича мустақил ижодий-билиш фаолияти таъминланади.

- ахборотларни тақдим этишнинг энг янги воситалари ва усулларини қўллаш - янги компьютер ва ахборот технологияларини таълим бериш жараёнига татбиқ этиш.

Замонавий таълимни ривожлантиришнинг истиқболли йўналишларидан бири бўлиб, ахборот технологиялари ғоялари ва илғор педагогик ғоялар ва ёндашувларнинг бир-бирига кириб бориши ҳисобланади. Замонавий педагогик концепцияларда таълим бериш фақатгина ўқитувчидан-ўқувчига билимларни бериш жараёни сифатида қаралмайди. Таълим беришни зарур бўлган маҳорат ва кўникмаларни ишлаб чиқиш жараёни сифатида қараш ҳам унча тўғри бўлмайди. Янги ахборот технологиялари воситалари таълим олувчиларни турли хил замонавий ўқитиш воситалари билан таъминлайди. Анъанавий ўқув қўлланмалари ва конспектлардан ташқари таълим олувчиларга замонавий ўқитиш воситалари ҳам таклиф этилади¹².

Юқорида санаб ўтилган воситалар сўзсиз таълим сифатини оширади, ўқув материални ўрганиш ва ўзлаштиришни тезлаштиради.

Назорат саволлари:

1. Замонавий таълим тизимида технологияларига таъриф беринг?
2. Қандай замонавий таълим технологияларни биласиз?
3. Инновацион ўқитиш методи деганда нимани тушунаси?
4. Замонавий ўқитиш воситаларини келтириб ўтинг?
5. Ўқувчини танқидий фикрлаш қобилияти маъносини очиб беринг?

Фойдаланилган адабиётлар:

1. Биринчи Президент Ислом Каримовнинг Ўзбекистон Республикаси Конституцияси қабул қилинганининг 23-йиллигига бағишланган тантанали маросимдаги маърузаси. - // Халқ сўзи, 2015 йил 6 декабрь.

2. Азизходжаева Н.Н. Педагогические технологии и педагогическое мастерство. – Т.: Молия, 2012. – 192 с.

3. Виненко В.Г. Общие основы педагогики. Учебное пособие. – М.: Издательско-торговая корпорация “Дашков и К0”, 2008. – 300 с.

¹² Манба: Педагогика: учебник / Л.П. Крившенко и др. – М.: ТК Велби, Изд-во Проспект, 2005. – 288 с.

4. Жуков Г.Н., Матросов П.П., Каплан С.Л. Основы общей и профессиональной педагогики: Учебное пособие / Под общей ред. проф. Г.П. Скомницкой. – М.: Гардарики, 2005. – 382 с.

5. Педагогика: учеб. / Крившенко Л.П. и др. – М.: ТК Велби, Изд-во Проспект, 2005. – 432 с.

6. Педагогика. Учебное пособие /под ред. П.И.Пидкасистого. - М.: Высшее образование 2006. – 432 с.

7. Курбанов Ш., Сейтхалилов Э. Управление качеством образования. – Ташкент.: Университет, 2004. – 611 с.



КЕЙСЛАР ТҮПЛАМИ

“Кейс-стади” - инглизча сўз бўлиб, (“case” – аниқ вазият, ҳодиса, “stadi” – ўрганмоқ, таҳлил қилмоқ) аниқ вазиятларни ўрганиш, таҳлил қилиш асосида ўқитишни амалга оширишга қаратилган метод ҳисобланади. Мазкур метод дастлаб 1921 йил Гарвард университетида амалий вазиятлардан иқтисодий бошқарув фанларини ўрганишда фойдаланиш тартибида қўлланилган. Кейсда очиқ ахборотлардан ёки аниқ воқеа-ҳодисадан вазият сифатида таҳлил учун фойдаланиш мумкин. Кейс ҳаракатлари ўз ичига қуйидагиларни қамраб олади: Ким (Who), Қачон (When), Қаерда (Where), Нима учун (Why), Қандай/ Қанақа (How), Нима-натижа (What).

“Кейс-стади” методини амалга ошириш босқичлари

Иш босқичлари	Фаолият шакли ва мазмуни
1-босқич: Кейс ва унинг ахборот таъминоти билан таништириш	<ul style="list-style-type: none"> ✓ якка тартибдаги аудио-визуал иш; ✓ кейс билан танишиш(матнли, аудио ёки медиа шаклда); ✓ ахборотни умумлаштириш; ✓ ахборот таҳлили; ✓ муаммоларни аниқлаш
2-босқич: Кейсни аниқлаштириш ва ўқув топшириғни белгилаш	<ul style="list-style-type: none"> ✓ индивидуал ва гуруҳда ишлаш; ✓ муаммоларни долзарблик иерархиясини аниқлаш; ✓ асосий муаммоли вазиятни белгилаш
3-босқич: Кейсдаги асосий муаммони таҳлил этиш орқали ўқув топшириғининг ечимини излаш, ҳал этиш йўлларини ишлаб чиқиш	<ul style="list-style-type: none"> ✓ индивидуал ва гуруҳда ишлаш; ✓ муқобил ечим йўлларини ишлаб чиқиш; ✓ ҳар бир ечимнинг имкониятлари ва тўсиқларни таҳлил қилиш; ✓ муқобил ечимларни танлаш
4-босқич: Кейс ечимини ечимини шакллантириш ва асослаш, тақдимот.	<ul style="list-style-type: none"> ✓ якка ва гуруҳда ишлаш; ✓ муқобил вариантларни амалда қўллаш имкониятларини асослаш; ✓ ижодий-лойиҳа тақдимотини тайёрлаш; ✓ якуний хулоса ва вазият ечимининг амалий аспектларини ёритиш

МЕТОД БОСҚИЧЛАРИ



1-кейс. Тарих фани дарсларида анъанавий ва ноананавий таълим технолгиялари афзаллик ёки камчиликлари. Сиз фикрингиз?

Муаммо (асосий ва кичик муаммолар)	Ечим	Натижа
Таълим сифат ва самарадорлигини оширишда ананавий ва ноананавий таълим технолгиялари афзаллик ёки камчиликлари	<p>Анъанавий таълим технологияси - муайян муддатга мўлжалланган, таълим жараёни кўпроқ ўқитувчи шахсига қаратилган бўлиб, ўқитишнинг анъанавий шакли, методи ва таълим воситаларининг мажмуидан фойдаланиб таълим-тарбия мақсадига эришишдир.</p> <p>Ноанъанавий таълим технологияси - муайян муддатга мўлжалланган, таълим жараёни марказида ўқувчи шахси бўлиб, ўқитишнинг замонавий шакли, фаол ўқитиш методлари ва замонавий дидактик воситаларнинг мажмуини таълим-тарбия ишидан кўзланган мақсад ва кафолатланган натижага эришишга йўналтиришдир.</p>	<p>Ноанъанавий таълим технологияси - муайян муддатга мўлжалланган, таълим жараёни марказида ўқувчи шахси бўлиб, ўқитишнинг замонавий шакли, фаол ўқитиш методлари ва замонавий дидактик воситаларнинг мажмуини таълим-тарбия ишидан кўзланган мақсад ва кафолатланган натижага эришишга йўналтиришдир.</p>

2-кейс топшириғи: Новаця ва инновация ўртасидағи фарқларни топинг. Кейс топшириғини бажариш учун иш қоғози:

Асосий фарқлар	
Новаця	Инновация

Ўқитувчининг жавоби:

Асосий фарқлар	
Новаця	Инновация
1) амалдағи назария доирасида қўлланилади; 2) қўлам ва вақт бўйича чегараланади; 3) методлар янгиланади; 4) натижа аввалғи тизимни такомиллаштиради	1) тизимли, яхлит ва давомли бўлади; 2) амалиётда янги фаолият тизимини лойиҳалайди; 3) субъектларнинг фаолияти тўла янгиланади; 4) янги технологиялар яратилади; 5) фаолиятда янги сифат натижаларига эришилади; 6) амалиётнинг ўзи ҳам янгиланади

3-кейс. Тарих фанида анъанавий таълим методи ҳамда инновацион таълим методларидан фойдаланишнинг афзалликлари ва камчиликлари

Муаммо (асосий ва кичик муаммолар)	Ечим	Натижа
Анъанавий таълим методи ҳамда инновацион таълим методларидан фойдаланишнинг афзалликлари ва камчиликлари	Анъанавий таълим афзалликлари: 1. Аниқ, маълум тушунчаларни билиш, маълум кўникмаларга эга бўлиш 2. Ўқитувчи томонидан ўқитиш жараёнини ва ўқитиш мухитини юқори даражада назорат қилиш 3. Вақтдан унумли фойдаланиш 4. Аниқ илмий билимларга таяниш Камчиликлари: 1. Ўқувчиларнинг машғулотлардағи пассивлиги ва бундан келиб чиқиб билим олиш самарасининг пастлиги 2. Дарсинг бир хил қолипдалиги, бир хиллиги 3. Ўқитувчининг тўла назорати барча ўқувчилар учун мотивация иштиёқини вужудга келтирмайди 4. Ўқувчилар ўқитувчи билан	Инновацион таълим методларидан фойдаланиш мақсадга мувофиқ: 1. Ўқувчиларнинг машғулотлардағи фаоллашуви ва бундан келиб чиқиб билим олиш самарасининг ошиши 2. Ўқувчилар ўқитувчи билан бевосита мулоқотга кириши, ҳамкорлик юзага келиши; 3. Ўқитувчининг назорати барча ўқувчилар учун мотивация иштиёқини вужудга келтириши 4. Ўқитувчи ва ўқувчи вақтдан тўғри ва унумли фойдаланиши 5. Барча олий ўқув юртлар адабиётлар билан таъминланади ва улар асосида билим олиш имконияти

	<p>бевосита мулоқотга кириша олмайди</p> <p>5. Эслаб қолиш даражаси ҳаммада тенг бўлмаганлиги сабабли гуруҳда ўзлаштириш паст бўлиши мумкин</p> <p>6. Мустақил фикрлай оладиган ўқувчиларнинг шаклланиши сусаяди</p> <p>7. Тасаввурларни ўзгармасдан қолиши</p> <p>Инновацион таълим методи афзалликлари:</p> <p>1. Ўқитиш мазмуни яхши ўзлаштиришга олиб келади</p> <p>2. Ўқувчиларнинг машғулотлардаги фаоллашуви ва бундан келиб чиқиб билим олиш самарасининг ошиши</p> <p>3. Ўқитувчининг назорати барча ўқувчилар учун мотивация иштиёқини вужудга келтиради</p> <p>4. Ўқувчилар ўқитувчи билан бевосита мулоқотга киришади</p> <p>5. Ўқув жараёнида- ўқувчининг ўз-ўзига баҳо бериш, танқидий қараши ривожланади</p> <p>6. Гуруҳларда жамоа бўлиб ишлаш кўникмаси шаклланади</p> <p>7. Мустақил фикрлай оладиган ўқувчиларни шаклланишига ёрдам беради</p> <p>8. Ўзаро ахборот бериш, олиш, қайта ишлаш орқали ўқув материали яхши эсда қолади</p> <p>9. Ўқувчи учун дарс қизиқарли ўқитилаётган предмет мазмунига айланади, ўқиш жараёнига ижодий ёндашув, ижобий фикр намоён бўлади.</p> <p>Камчиликлари:</p> <p>1. Кўп вақт сарфланиши</p> <p>2. Ўқувчиларни доимо ҳам кераклича назорат қилиш имконияти паст бўлади</p> <p>3. Мураккаб мазмундаги</p>	<p>яратилади</p> <p>6. Компьютер ёрдамида дарс жараёни давомида назарияни амалиётга боғлаб олиб боришига шароит яратилиши;</p> <p>7. Янги мавзунинг кенг хажмда ўрганилиши ва ўзлаштириш самарадорлигининг ошиши</p> <p>8. Ахборотнинг тез-тез янгиланиб туриши</p> <p>9. Ўқувчиларнинг билим даражаларини ҳар томонлама ва мажмуали текшириб кўриши имкони мавжудлиги</p> <p>10. Ўқувчиларнинг фаоллиги ошиб, фанга бўлган эътибори ва қизиқишининг кучайиши</p> <p>11. Амалий иш топшириқлариини илмий-амалий текшириб кўриши ва вазифани бажаришга ижодий ёндашиши</p> <p>12. Ўқувчининг ўзини қизиқтирган саволларга жавоб топишга ҳаракат қилиши, илмий изланиши ва ижодий ёндашиши.</p> <p>13. Гуруҳларда жамоа бўлиб ишлаш кўникмасининг шаклланиши</p> <p>14. Билими паст ўқувчиларнинг билимдон ўқувчиларга эргашиши</p> <p>15. Ўқитувчининг ўзининг ҳам фикрлаш қобилиятига ва муаммоларни ечиш кўникмаларига, вазиятни тезда баҳолай олиш, ҳозиржавоб бўлиш кўникмаларига эга бўлишни талаб этиши</p> <p>16. Мустақил фикрлай оладиган ўқувчиларнинг шаклланишига ёрдам бериши</p>
--	--	---

	материаллар ўрганилганда ҳам ўқитувчининг роли паст бўлиб қолади	
--	--	--

4-кейс. Ҳар қандай педагогик фаолиятнинг самарадорлиги унинг натижаси ёки натижалари билан ўлчанади. Шахс фаолияти, билими, кўникма ва малакаларини баҳолашда муайян мезонларга таяниб иш кўрилади. Мезонларнинг ишлаб чиқилиши фаолият, билим, кўникма, малака ва компетенцияларнинг объектив, холис баҳоланишини таъминлайди.

Кейс топшириғи. Педагогларнинг инновацион фаолиятини баҳолаш мезонларини ишлаб чиқинг.

Ўқитувчининг ечими: Педагогларнинг инновацион фаолиятини баҳолаш мезонлари

Ҳолат	Мезонлар
Педагогнинг инновацион фаолияти	<ol style="list-style-type: none"> 1. Янгиликлардан изчил хабардор бўлиш. 2. Ўз фани бўйича янгиликларни яратиш хоҳишига эгалик. 3. Ўзлаштирган ёки ўзи асосланган янгиликларни амалиётга тадбиқ этишда қатъиятлилиқ кўрсатиш. 4. Ўз фаолиятида инновацияларни фаол қўллаш

5-кейс. Таълим инновацияларидан самарали фойдаланишда педагогларнинг касбий маҳорати, компетентлиги, иқтидори ва иш тажрибаси алоҳида аҳамият касб этади. Педагог қанчалик даражада касбий маҳорат, компетентлик, иқтидор ва иш тажрибасига эга бўлса, у таълим инновацияларини ўз фаолиятида шунчалик фаол қўллайди ва самарали натижаларга эришади.

Кейс топшириғи. Педагогларнинг инновацион салоҳиятини баҳолаш мезонларини ишлаб чиқинг.

Ўқитувчининг ечими: Педагогларнинг инновацион салоҳиятини баҳолаш мезонлари

Ҳолат	Мезонлар
Педагогнинг инновацион салоҳияти	<ol style="list-style-type: none"> 1. Янгича фикрлаш қобилиятига эгалиги. 2. Ўзини турли, айниқса, янгиликлар билан боғлиқ вазиятларда синаб кўришга интилиши. 3. Ижодий фаоллик кўрсата олиши. 4. Изчил равишда инновацион ғояларни илгари суриш маҳоратига эгалиги

**МУСТАҚИЛ ТАЪЛИМ
МАВЗУЛАРИ**

МУСТАҚИЛ ТАЪЛИМ МАВЗУЛАРИ

Модулга оид ўрганилган материаллар асосида “Тарих фанини ўқитишда инновациялар” мавзусида мустақил иш бажарилади. Тингловчи малака ишнинг мавзусидан келиб чиқиб ёзади. Тингловчи мустақил ишни малака ишнинг кириш қисмига сингдириши мумкин.

- 1.Таълимда компетенциявий ёндашувнинг вужудга келиши тарихи.
- 2 Тарих таълимида компетенциявий ёндашув ва компетенция.
- 3 Тарих фанидан компетенциявий ёндашувга асосланган давлат таълим стандартнинг мақсад ва вазифалари, асосий принциплари.
4. Интерфаол методлар ва улардан таълим жараёнида фойдаланиш.
5. Амалий ўйин ва муаммоли таълим технологиялари.
6. Тарих таълимида интерфаол усулларни қўлланилиши.
- 7.Тарих дарсларига замонавий таълим воситаларини жорий этиш.
- 8.Тарих дарсларига ёрдамчи воситалар (жадвал, чизма, диаграмма)ни жорий этиш.
- 9.Тарих дарсларига техник воситалар (флип-чарт, компьютер, электрон доска-Trace Board, U-Board) ни жорий этиш.
- 10.Тарих дарсларида ўқув-услубий воситалар (дарслик, хрестоматия ва бошқа ўқув қўлланмалар) ёрдамида интерфаол машғулотларни ўтказиш.



ГЛОССАРИЙ

Ўзбек тилида	Рус тилида	Инглиз тилида	Изоҳ
Аралаш ўқитиш	Смещанная обучения	Blended learning	Онлайн ўқув материаллари ҳамда ўқитувчи раҳбарлигида гуруҳда таълим олишга асосланган ўқитиш шакли
Баҳолаш	Оценивание	Assesment	ўрганилган материални конкрет мақсад учун баҳолаш кўникмасини англатади.
Билим	Знание	Knowledge	бир бутунликни ташкил қилувчи қисмлар орасидаги уларнинг ички заруриятидан келиб чиққан боғлиқликдир. Билим кишидан кишига маълумот (ахборот) орқали ўтади.
Дарс ишланмаси	Разработка урока	Lesson planning	Таълимий мазмунга эга лойиҳа ва ўқитувчи томонидан тузилиши мажбурий бўлган хужжат
Дастур	Программа	Program	ўқув предметининг мазмуни, уни таҳсил олувчилар томонидан ўзлаштирилишининг энг мақбул усуллари, тартиби, ахборот манбаларини ўзида мужассамлаштирувчи меъёрий хужжатдир.
Дидактика	Дидактика	Didactics	юнонча didaskien сўзидан олинган бўлиб, ўқитаман, ўқишни ўргатаман маъноларини англатади. Дидактика – бу ўқитиш назариясидир. Дидактика ўқитиш жараёнининг шакллари, методлари, тамойиллари, мазмуни, вазифаси ва мақсадларини ишлаб чиқади.
Индивидуал ёндашиш	Индивидуальный подход	Individual approach	бу педагогик тамойилга кўра, педагогик жараёнда педагогнинг ўқувчилар билан ўзаро муносабати, уларнинг шахсий хусусиятларини ҳисобга олган ҳолда курилади ва бутун гуруҳ ҳамда ҳар бир алоҳида ўқувчининг ривожини учун психологик-педагогик муҳит яратилади.
Индивидуал ўқитиш	Индивидуальное обучение	Individual Training	бу ўқув жараёнини ташкил этишнинг шакли бўлиб, бунда педагог ва ўқувчи яккама-якка ўзаро таъсир кўрсатадилар, ўқувчи ўқув воситалари (китоблар, компьютер ва ҳ.к) ёрдамида узлуксиз мустақил таълим олади.
Инновация	Инновация	Innovation	янгиликни, ўзгаришни амалга жорий этиш жараёни ва фаолияти (инглизча инновация –киритилган янгилик,ихтиро). Илмий техника ютуқлари ва илғор тажрибаларга асосланган техника, технология, бошқарув ва меҳнатни ташкил этиш каби соҳалардаги янгиликлар, шунингдек, уларнинг турли соҳалари ва доираларда қўлланишини акс эттиради.
Инновацион таълим	Инновационное обучения	Innovative education	Ўқувчида янги ғоя, меъёр, қоидаларни яратиш, ўзга шахслар томонидан яратилган илғор ғоялар, меъёр, қоидаларни табиий қабул

			қилишга оид сифатлар, малакаларни шакллантириш имкониятини яратадиган таълим
Интерфаол таълим	Интерактивн ое обучения	Interactive education	Талабаларнинг билим, кўникма, малака ва муайян ахлоқий сифатларни ўзлаштириш йўлидаги ўзаро ҳаракатини ташкил этишга асосланувчи таълим
“Кейс-стади” технологияси	Технология «Кейс-стади»	“Case study” technology	Муаммоли вазият; талабаларда аниқ, реал ёки сунъий яратилган муаммоли вазиятни таҳлил қилиш орқали энг мақбул вариантларини топиш кўникмаларини шакллантиришга хизмат қиладиган технология
Кўникма	Навык	The ability	бирор шахснинг муайян фаолиятини муваффақиятли бажариши учун шарт-шароитлар яратиб берувчи, ташқаридан кузатиш мумкин бўлган ҳаракатлари ва реакциялари тушунилади.
Лойиҳалаш	Проектирование	Projecting	Бошланғич маълумотлар, аниқ белгиланган вақт, махсус танланган шакл, метод ва воситаларга таяниб, қутиладиган натижани тахмин қилиш, башоратлаш, режалаштириш орқали аввалдан фаолият моделини тузиш, фаолият ёки жараён мазмунини ишлаб чиқишга қаратилган амалий ҳаракат
Малака	Квалификация	Qualified	онгли равишда амалга оширилган фаолиятнинг таркибий қисмига кирувчи автоматик тарзда бажариладиган кўникмалар.
Масофавий ўқитиш	Дистанционное обучение	Distance training	бу масофадан туриб ўқитиш, қайсики ўқув машғулотларининг барчаси ёки кўп қисми телекоммуникацион ва замонавий ахборотлаштириш технологиялар асосида олиб борилади.
Методология	Методология	Methodology	метод ва логия ибораларининг бирлигида билим фаолияти усули, тузилиши воситалари ва мантиқий тартиби ҳақидаги таълимот маъносини англатади.
Модул	Модуль	Module	бу фаннинг фундаментал тушунчасини тақдим этади: муайян жараёни ёки қонуни бўлими, муайян катта мавзуси, ўзаро боғлиқ тушунчалар гуруҳи.
Модулли ўқитиш	Модульное обучение	Modular training	халқаро тушунча – модул билан боғлиқ бўлиб («модуль», лотинча modulus), унинг битта маъноси фаолият кўрсата оладиган ўзаро чабарчас боғлиқ элементлардан иборат бўлган тугунни билдиради.
Муаммоли таълим,	Проблемное обучение	Problematic training	муаммони ҳал этиш ғояси ётувчи, яхлит тизим. Муаммоли ўқитиш ҳам амалий, ҳам назарий-билиш хусусиятидаги муаммоли вазиятларни ҳал этиш орқали янги билимларни эгаллашга асосланган.

Муаммоли вазият	Проблемная ситуация	Problematic situation	Мазкур ҳолда вазият субъектининг ҳозирги вақтда ёки келгусидаги мақсадларга эришишига хавф соладиган вазият тушунилади.
Педагогик ўйин	Педагогические игры	Pedagogical games	бу фаолият тури вазиятлар шароитида, ўқитишни аниқ мақсад қилиб қўйган жамоатчилик тажрибасини қайта тиклаш ва ўзлаштиришга қаратилган бўлиб, ўз-ўзини бошқаришни такомиллаштиради ва педагогик натижаларни рўёбга чиқаради.
Педагогика	Педагогика	Pedagogics	юнонча сўз бўлиб, «болани етаклаш» маъносини билдиради.
Ролли ўйинлар	Ролевые игры	Role-playing games	маълум бир шахснинг вазифа ва мажбуриятларини бажаришдаги руҳий ҳолатлари хатти-ҳаракати ишланади, роллар мажбурий мазмуни.
Таҳлил	Анализ	Analysis	бу тоифа ўрганилган материал таркибини бўлакларга бўлиб, унинг тузилмасини яққол кўрсатиш кўникмаларини англади.
Таълим	Обучение	Educational	билим бериш, малака ва кўникма ҳосил қилиш жараёни, кишини ҳаётга тайёрлашнинг асосий воситасидир.
Таълим технологияси	Технология обучения	Technologies educational	бу таълимий ахборотларни манбадан истеъмолчига узатишда қўлланиладиган дидактик услублар мажмуасидир.
Технология	Технология	Technologiy	юнонча сўз – «техно» - санъат ва «логос» - ўрганиш. Материаллар ёки ярим фабрикатларни олиш, ишлов бериши ва қайта ишлаш усулларини ишлаб чиқувчи ва такомиллаштирувчи илмий фандир.
Тушуниш	Понимание, осознание	Understanding	унинг кўрсаткичи, материални бир шаклдан бошқа шаклга ўтказилиши бўлиши мумкин материални интерпретацияси ёки ҳодиса ва воқеаларнинг келажагини оқибатлар башорат қилиш.
Ўқитиш методлари	Методы обучения	Teaching methods	ўқитиш мақсадга эришиш учун, таълим олувчиларнинг фаолиятини ташкил этиш ва бошқариш, ўқитувчи ва ўқувчи муносабатлари ҳақида назарий тушунча берувчи дидактик категория тушунилади.
Ҳамкорлик таълими технологиялари	Технология совместное обучения	Cooperative education technologies	Ўқув жараёнида ўқувчиларнинг жамоада, кичик гуруҳ ва жуфтликда билимларни биргаликда ўзлаштиришлари, ўзаро ривожланишлари, шунингдек, “педагог-ўқувчи(лар)” муносабатининг ҳамкорликда ташкил этилишини таъминловчи таълимий характердаги технологиялар

АДАБИЁТЛАР РЎЙХАТИ

Фойдаланиш тавсия этиладиган адабиётлар

1. Joyce Appleby, Lynn Hunt, Margaret Jacob. TELLING THE TRUTH ABOUT HISTORY. W.W. Norton & Company. New York - London. 1994.
2. Pathak R.P. Methodology of Educational Research. Atlantic. USA. 2008.
3. Азизходжаева Н.Н. Педагогик технология ва педагогик маҳорат. – Тошкент: Чўлпон, 2005.
4. Ахметова К.И., Файзуллаева Д.М., Хошимова Д.П. «Олий ўқув юртида инновацион таълим технологиясини лойиҳалаштириш, режалаштириш ва уни амалга ошириш» мавзуси бўйича ўтказиладиган тренинг машғулотининг таълим технологияси: Услубий қўлланма / “Иқтисодий таълимда ўқитиш технологияси” сериясидан. - Тошкент: ТДИУ, 2010. - 80 б.
5. Ганиева М., Файзуллаев Д. Кичик гуруҳларда ҳамкорликда ишлаш педагогик технологиялар тўплами. - Тошкент: Иқтисодиёт, 2013.
6. Ганиева М., Файзуллаев Д. Кейс-стади ўқитишнинг педагогик технологиялари тўплами. – Тошкент: Иқтисодиёт, 2013.
7. Ганиева М., Файзуллаев Д., Нейматов И. Назарий ва амалий ўқув машғулотларда ўқитиш технологиялари тўплами. - Тошкент: Иқтисодиёт, 2013.
8. Ганиева М.А., Файзуллаева Д.М. Ўқитишнинг лойиҳавий технологияси тўплами. Методик қўлланма. – Тошкент: ТДИУ, 2013. – 83 б.
9. Голиш Л.В. Фаол ўқитиш усуллари: мазмун танлаш, амалга ошириш. Экспресс қўлланма. - Тошкент: ТАСИС, 2001. - 38 б.
10. Голиш Л.В., Файзуллаева Д.М. Педагогик технологияларни лойиҳалаштириш ва режалаштириш: Ўқув-услубий қўлланма. Инновацион таълим технология серияси. – Тошкент: Иқтисодиёт, 2011. - 206 б.
11. Голиш Л.В., Хашимова Д.П. “Таълим жараёнида интерфаол таълим услублари ва замонавий ахборот-коммуникация технологияларидан фойдаланиш” тренингининг ўқув-методик материаллари. – Тошкент: ТДИУ, 2014. – 80 б.
12. Фуломов С.С., Бегалов Б.А. Информатика ва ахборот технологиялари. – Тошкент: Фан, 2010. – 686 б.
13. Зиёмухаммедов Б. Янги педагогик технология: назария ва амалиёт. - Т.: Чиноз, 2002.
14. Иноятов У.И., Муслимов Н.А., ва бошқ. Педагогика: 1000 та саволга 1000 та жавоб. – Тошкент: Илм-Зиё, 2012. 12 б.т.
15. Ишмухамедов Р.Ж., Юлдашев М. Таълим ва тарбияда инновацион педагогик технологиялар. – Тошкент: Ниҳол, 2013.– 279 б.

16. Ишмухамедов Р. Инновацион технологиялар ёрдамида таълим самарадорлигини ошириш йўллари. – Тошкент: Низомий номидаги ТДПУ, 2009.
17. Ишмухамедов Р. Ўқув жараёнида интерфаол услублар ва педагогик технологияларни қўллаш услубияти. - Тошкент: РБИММ, 2008. – 68 б.
18. Ишмухамедов Р., Абдуқодиров А., Пардаев А. Таълимда педагогик технологиялар (таълим муассасалари педагог-ўқитувчилари учун амалий тавсиялар). – Тошкент.: Истеъдод, 2008. - 180 б.
19. Ишмухамедов Р.Ж, Абдуқодиров А., Пардаев А. Тарбияда инновацион технологиялар (таълим муассасалари ўқитувчилари, тарбиячилари, гуруҳ раҳбарлари учун амалий тавсиялар). – Тошкент: Истеъдод, 2010. - 140 б.
20. Кларин М.В. Интерактивное обучения-инструмент освоение нового опыта // Педагогика. 2000. № 7 - С. 12-18.
21. Кларин М.В. Педагогическая технология в учебном процессе. Анализ зарубежного опыта. - М.: Знание, 1989.
22. Маркова А.К. Психология профессионализма. – М.: Знание, 1996.
23. Муслимов Н.А. Бўлажак касб таълими ўқитувчиларини касбий шакллантириш /Монография. – Тошкент: Фан, 2004.
24. Новые педагогические и информационные технологии в средней школе / Под ред. Е.С. Полат. - М., 1999. - 224 с.
25. Норенков И.П., Зимин А.М. Информационные технологии в образовании: Учебное пособие. – М.: Изд. МГТУ им. Н.Баумана, 2002.- 336 с.
26. Очилов М. Янги педагогик технологиялар. – Қарши, Насаф, 2000.
27. Подласый И. Педагогика. Новый курс: учебник для студ. педаг. вузов. - в 2-х кн. – М.: ВЛАДОС, 1999. – 567 с.
28. Рўзиева Д. Интерфаол методлар: моҳияти ва қўлланилиши. – Тошкент, 2014.
29. Сайидахмедов Н. Педагогик амалиётда янги технологияларни қўллаш намуналари. – Тошкент: РТМ, 2000. - 46 б.
30. Сайидахмедов Н. Педагогик маҳорат ва педагогик технология. - Тошкент., 2003. - 66 б.
31. Сайидахмедов Н.С. Янги педагогик технологиялар. – Тошкент: Молия, 2003. – 172 б.
32. Сафин Д.В., Мусина Р.Г. Таълим бериш ва ўқишнинг интерфаол усуллари. Ўқув қўлланма. 1-модуль. Интерфаол ўқитишнинг назарий асослари. - Тошкент, 2007.
33. Селевко Г.К. Современные образовательные технологии: Учебное пособие. - М.: Народное образование, 1998.

34. Сергеев И.С. Основы педагогической деятельности: Учебное пособие. – СПб.: Питер. Серия “Учебное пособие”, 2004. - 316 с.
35. Голипов Ў., Усмонбоева М. Педагогик технологияларнинг тадбиқий асослари. – Тошкент, 2006. - 163 б.
36. Уразова М.Б., Эшпулатов Ш.Н. Бўлажак ўқитувчининг лойиҳалаш фаолияти // Методик қўлланма. – Тошкент: ТДПУ Ризографи, 2014. 6,5 б.т.
37. Фарберман Б.Л. Янги педагогик технологиялар. – Тошкент: Фан, 2001.
38. Ходиев Б.Й., Голиш Л.В., Рихсимбоев О.К. Кейс-стади - иқтисодий олий ўқув юртидаги замонавий таълим технологияси: Илмий-услубий қўлланма. – Тошкент: ТДИУ, 2009.
39. Ҳамдамов Р., Бегимқулов У. Электрон ўқув услубий мажмуалар. – Тошкент.: Ўзбекистон Миллий Энциклопедияси, 2010.
40. Ҳамдамов Р., Бегимқулов У. Электрон университет: электрон вазирлик, масофавий таълим технологиялари. – Тошкент: Ўзбекистон Миллий Энциклопедияси, 2010.

ФОЙДАЛАНИШ ТАВСИЯ ЭТИЛАДИГАН ЭЛЕКТРОН ТАЪЛИМ РЕСУРСЛАРИ

1. <http://www.edu.uz> - Ўзбекистон Республикаси Олий ва ўрта махсус таълим вазирлиги портали
2. <http://www.uzedu.uz> - Ўзбекистон Республикаси Халқ таълими вазирлиги веб сайти
3. <http://www.multimedia.uz> - Халқ таълими соҳасида ахборот-коммуникация технологияларини ривожлантириш маркази сайти
4. <http://www.bimm.uz> - Ўзбекистон Республикаси Олий ва ўрта махсус таълим вазирлиги ҳузуридаги Бош илмий-методик маркази сайти
5. <http://www.pedagog.uz> - Тошкент давлат педагогика университети веб сайти
6. <http://www.giu.uz> - Тошкент давлат педагогика университети ҳузуридаги халқ таълими ходимларини қайта тайёрлаш ва уларнинг малакасини ошириш ҳудудий маркази сайти
7. <http://www.ziyonet.uz>. - ахборот таълим портали
8. <http://www.natlib.uz> – Алишер Навоий номидаги миллий кутубхона веб сайти.
9. <http://www.istedod.uz> – “Истеъдод” жамғармаси сайти.
10. <http://www.e-tarix.uz> – Ватан тарих сайти
11. <http://www.arxiv.uz> – Ижтимоий фанларга тегишли сайти

12. <http://www.tarix.uz> – Тарих фанига оид мақолалар, янгиликлар, китоблар, тарихий шахслар тўғрисида сайти
13. <http://www.sentralniyasiya.uz> – Марказий Осиё ва Ўзбекистон худудидаги халқлар тўғрисидаги тарих сайти